

БИЛИНГИ КЭМ
ПРОЗАТА

Егор Неймохов

ЭР КИҢИ *Уонна* ДЬАХТАР

Билигни кэм прозата

Егор Неймохов

Эр киһи уонна дьахтар

«Бичик»

2010

ББК Ш5(2=Я)7-6я44

Неймохов Е. П.

Эр киһи уонна дьахтар / Е. П. Неймохов — «Бичик»,
2010 — (Билинни кэм прозата)

Кинигэбэ ааптар санга айымньылары киирдилэр.«Эр киһи уонна дьахтар» сэһэннэ уларыта тутуу саҕана учуонайдар уонна билинни кэмнэ кинилэр оҕолорун олохторо ойууланар.«Өлүөнэ очуостарыгар», «Төнүн», «Ыалдыттыы сылдьан», «Маай бырааһынньыгы иннигэр» кэпсээннэр таптал тиэмэтигэр анааллар.Киинэ сценарийыгар биһиги эрэ буолбакка, өстөөх командованиета кытта кэрэхсээбит Герой Ф.М. Охлопков бойобуой суола кэпсэнэр.Норуодунай суруйааччы 60 сааһыгар тахсар.

ББК Ш5(2=Я)7-6я44

© Неймохов Е. П., 2010

© Бичик, 2010

Содержание

ЭР КИҤИ УОННА ДЬАХТАР	5
1	5
2	10
3	16
4	21
5	28
6	32
7	35
8	38
9	42
10	49
11	56
12	61
Конец ознакомительного фрагмента.	66

Неймохов Егор Петрович ЭР КИҤИ УОННА ДЬАХТАР

ЭР КИҤИ УОННА ДЬАХТАР

1

Дьокуускайга саас кэлэн, кыһыны быһа туман анныгар сүтэ сылдыбыт дьиэлэр күн уотун өстүөкүлэ таастарыгар түһэрэн чабылытан, күлүмүрдэс уоту ыспахтыы, истэриттэн ураты сырдыгы сыдыаайарга дылылар. Олус чэбдик чабылхай сааскы күн хааман иһэн, аан дойдуга олох хаһан да быстыа суоҕа, субу үөрэ-көтө сылдыар дьонноҕо бука бары өлөр диэни билбэккэ, үйэлэр тухары олоруохтара диэх курдуккун. Оҕолор аймалҕан бөҕөтүн түһэрэн, сыыр үрдүтүн хатыыскалаан сырылаталлар. Киинэ тыйаатырыттан тахсыбыт быйыл үрдүк үөрэх төрдүс куурсун бүтэрээри сылдыар Бэргэн Уйбаныап эмискэ дьээбэлэниэх санаата көтөн түстэ да, кинилэри үтүктэн, кэннилэриттэн сүүрэн быыппастан кэлэн, муус устун сиирэ-халты үктээн халтарыннаан, сирэйинэн бара сыһа-сыһа, аллараа Аппаҕа сурулаата уонна сүһүөҕүн былдыһан, бэдьэйбитин кубулуппакка, унуор туораан, сыыры дабайда.

Кини «Лена» киинэ тыйаатырын каассатыттан «Покаяние» диэн санга көстөн эрэр киинэҕэ икки билиэт атыылаһан, уопсай дьиэтигэр баран истэҕинэ санаатыгар аһаан учууталын идэтигэр үөрэнэр Лиидэ мичийэр мөссүөнө сандаара көстөн кэллэ, кинини киинэҕэ ынгыран көрөр баҕалаах. Кэлтэй сөбүлүү сылдыар да, кыыс измин-дьаамын биэрэ илик, биирдэ эмит кэпсэттэхтэринэ, эмиэ да олох тэйитэрэ биллибэккэ дылы. Асфальт кытыытынан хаар быһыта сиэспит, дьиэлэр сарайдарыттан дьэнкир муус чопчулар ыйанан, күн уотугар көөчүктэнэ оонньуулар, тохтоло суох субулар массыналар уматыктарын дьаарын баһыйа сиик чэбдик сыта сабыта биэрэр.

Музыкальнай тыйаатыр иннигэр дьон бөлүөхсөн турарын көрөн, Бэргэн: «Эмиэ миитиннээн эрэллэр», – дии санаата уонна тугу сангаралларын билиэх-көрүүх баҕата батабакка, кинилэргэ чугаһаата. Тири кууркалаах эдэр уол тыл этэр, араатардырыгар сөп түбэһиннэрэн, салгыны эрчимнээхтик сутурҕалаан ылбахтыыр:

– Оттон партократтар туспа маҕаһынаахтар, балыыһалаахтар, уочаракка турар диэни билбэттэр, хатыыс искэбинэн эрэ дэлбэрийэллэр, оттон ити кэмнэ көннөрү үлэһит, рабочай муннаах көлөһүн-балаһын аллан, быһыы килиэп туһугар харанаттан харананы силбээн, күүстээх үлэҕэ сылдыар, өрөбүлүгэр аҕыйах кыраам эти, арыыны ылаары, күнүн-дьылын маҕаһынын уочаратыгар барыыр...

Кини этиитин истэ туран, партийнай үлэһиттэр сирэйэ-хараҕа суох барбыттарыттан хааннара хойдубут дьонноҕо сотору-сотору күүгүнэһэллэр, сөбүлэһэн тэптэрэн биэрэр хаһыыллара дуораһыйаллар. Бөлүөхсүбүт дьонтон тэйиччи холуочук киһи үнкүүлээбитэ буолан, сири тинилэхтии-тинилэхтии эргичийэр: «Бассабыык баартыйа былааһа бахтайда...» Оттон араатар этэн-тыһанан баран, кэмниэ-кэнэҕэс түмүктээн, сутуруктуу туппут илиитин өрө ууммутунан хаһытаата:

– Суох буоллуннар партократтар! Туругурдун демократия!

Кинини атарах-сатарах ытыс тыаһынан атаардылар.

– Хомуньуустар ханналарый? Тоҕо кинилэр сангарбаттарый? Тылла биэрин! – диэн дьон ортотуттан хаһытастылар.

Онуоха кытархай дубленка сонноох, салгын сиебэтэх манган сирэйдээх саха киһитэ дьон иннигэр табыста, итииргээн дуу – андаатар бэргэһэтин уһулла, ол кэмнэ аллараттан көбүөлүү былаан ыйыттылар:

– Кимгиний? Бэйэҕин билиһиннэр!

– Баартыйа обкомун пропагандаҕа отделын сэбиэдиссэин солбуйааччы... – диэн баран, киһилэрэ тохтуу түһэн, салгыны түөһүн мунунан эҕирийэн: – 1917 сыллааҕы олунньутааҕы өрөбөлүүссүйэ... – диэн эрдэҕинэ, итиччэ ыраах кэмнэ тийбитин сөбүлээбэккэ, өй мөйдөөх тулуйбат иһириитэ, араас хаһы-ыһыы өрө ньиргийдэ:

– Түксү, ууну-хаары эрдимэ!

– Норуоту албыннаан бүтүн!

– Тохтоо!

– Түс!

Киһилэрэ тугу эрэ сангарыахтыы эргичиннээтэ уонна сөбүлээбэт ыһыы-хаһыы сүрдэммиттээн, сапсыйан баран түһэн хаалла. Бэргэн итини көрөн бэркиһээн, баһын быһа илгичиннэ: «Дьэ дьон-сэргэ булкуллан турара түргэн да буолар эбит! Соторутаанга диэри баартыйаны, Сэбиэскэй былааһы арбаан тыл баранара, билигин аны хомуньууһу сангардыбакка да трибунааттан үүрэн түһэрэр кэмнэрэ үүннүлэр, киһи арааһы көрөр ээ...»

Уол миитини истэ түһэн баран сотору салҕан барда, наар үтүктүспүт курдук бири эрдэллэр – партократтар киһини киһи диэбэт буолбуттар, кинилэр байаллар-тайаллар, отгон норуот дьадайар-быстар суолга киирбит. Бэйэбэйэлэриттэн тэптэн, кыбдырына-кыбдырына сангараллар, били кытархай дубленкалаах баартыйа үлэһитэ дьон быһыгар сүтэн хаалла, арааһа, быһаарсан да туһа тахсыа суох диэн барда быһыылаах. Тонго быһыытынан уонна аччыктаан да, Бэргэн сотору миитиннээччилэртэн тэйэн, аҕыйахта үктээн уопсай дьиэтигэр кэллэ.

Аллара вахтер олорор остуолун үрдүнэн ыйаммыт өстүөкүлэ сабыылаах хаптаҕай дьаһыкка «101 нүөмэр» диэн күөх чэрэниилэнэн суруллубутун анныгар хосторун күлүүһэ ыйанан турар, ити аата ким да кэлэ илик буоллаҕа. Онтон Бэргэн баарыан тигэх лекция кэнниттэн уолаттар бэрт ыксалынан таһырдьаны былдыспыттарын, хас да күнтэн бэттэх бүтүн буолуохтаах ат сүүрдүүтүн туһунан кэпсэтэллэрин өйдүү түстэ. Ол аата бары ипподромга бардахтара, устудьоннартан ордук Ылдьаа аттарынан тууһугулар, уопсайынан да, кини ат диэн баран мунукка ытаабыт киһи, бэл лиэксийэлэри суруйар тэтэрээтин кытытыгар сизэлэ-кутуруга намыһыа, туйахтарынан таастан кыымы саҕа турар араас собурууну боруода дыабаспыт үрдүк аттары ойуулаабыт буолар. Хайа улуус ата хас килэмиэтири хас мүнүүтэнэн, сөкүүндэнэн кэлбитин нойосуус билэр, ипподромга мэлдьи сылдьан, ат сүүрдээччилэри кытта доҕордоһон, аттар баайыларынан, хайдах бэлэмнээхтэрин кэрэхсээн ыйыталаһар, онон ат сүүрдүүтүгэр уксан хайаан да сүүйүүлээх кэлээччи. Кини ити «ыарыстын» хохун уолаттарыгар барыларыгар сыһыарбыта, арай Бэргэн эрэ сүүйсүүлээх оонньуулары, күрэхтэһиилэри сэнээрбэт буолан, быыстатан хаалбыта.

Хоһугар киирбитигэр, кыһыны быһа кырыанан бүрүллэн турбут түннүк мууһа бүтүннүү уулан, сырдык таас нөнгүө күн сарданалара кутуланнар, Бэргэн оронун үрдүнээҕи «Огонек» сурунаалтан кырыллан ыйаммыт Крамской «Биллибэт дьахтарын» ойуутугар тайаммыттар, ол дьирбиилэнэр сырдыктан кимэ биллибэт дьахтар сибилегин тиллэн кэлэн, карета иһигэр улуутуйа туттан, кинини кынчыатыы көрбүтүнэн ааһа айаннатан, ат туйаҕын тыаһа таас уулуссанан хабылла туруох айылаах. Аҕыйах мүнүүтэнэн күн уота кини эркиниттэн тэйэн, оронун атаҕар турар кинигэ долбууругар көһүөҕэ.

Уол танһын уларыттаат, сонно көрүдүөргэ төннөн тахсан, саһархай кырааскалаах утары ааны тонсуйан тобугуратта. Тута сыыдам чэпчэки атаһа тыаһа иһилиннэ, итиэннэ Лиидэ бэйэтэ ааны аһаат, кинини көрөн, субу күлүөх курдук уоһун үмүрүччү тутунна:

– Хайа, Бэргэн, туохха наадыдын?

– Эһиэхэ... – кыыс дьээбэлээбитти мучүннүүрттэн уол мух-мах барда.

– Тыый, оччо айылаах туох суһал наада үөскээтэ?

– Киинэҕэ билиэт ыллым... – диэн уол эрэлэ суох эппитигэр, кыһа санга таһааран күллэ уонна баһын быһа илгитиннэ:

– Оо, Бэргэн-Бэргэн, ааккын уларытан «Сыыстарар» диэххэ баара, бу киһэ ханна да барар кыабым суох, биир дойдулаах уолаттарбыт ыалдьытты кэлиэх буолбуттара.

Бэргэн итини истэн уку-сагы буолла, саната суох төттөрү хааман эрдэҕинэ Лиидэ эппитэ иһиллэн хаалла:

– Бэргэн, оттон эн Хонооһой Шураны илдэ бар ээ.

Уол тугу да хардарбакка хохугар киирдэ. Дьэ кыһы – Лиидэтэ көннөрү аккаастаан эрэ кэбиспэтэ, өссө «Сыыстарар» диэн хос аатты оҕуста уонна – Афанасьева Шуранан хаадылаата, ити кыһы араспаанньатын сахатытан «Хонооһой Шура» дииллэр. Эмиэ ахсаан учуутала буолаары сылдыар, уңуоһунан намыһах соҕус эрээри, муус манган, мыс курдук Шура Бэргэни сөбүлүүрүн, чугасаһа сатырын сэрэйэр, ону бары да билэ-көрө сырыттаһтара, оттон Бэргэн умсугуйара атын, бэйэтигэр хаалсыбат үрдүк уңуохтаах, уойбатах, дьылыгырас быһылаах-таһаалаах, томтоҕор түөстээх, лаппаҕар самылаах уонна боччумнаах Лиидэ курдук моһуоннаах кыргыттары сөбүлүүр. Оттон Хонооһой Шурата өссө да оҕо сааһыттан тахса иликкэ дылыта, уопсай дьэ көрүдүөрүнэн дьыэрэнкэйдии-дьыэрэнкэйдии хааман иһэрин көрдөххө, хаһан эрэ бу кыыс түспэтиэн, ыал, хотун-хаан ийэ буолан дьоһуннук тутта сылдыа диэн итэҕэйэр уустуга.

Бэргэн быһаччы аккаастан хомойон, бэл төбөтө ыалдыарга дылы гынан, соҕотохто дуундаан курдук буолла, ол кэнниттэн суунар сиргэ кыраантан чаанньыгар уу сүүрдэн, хохугар чэй сылыттан, аһаары онгостон эрдэҕинэ сэмэйдик тонсуйбуттарыгар: «Баҕар, Лиидэ санаата уларыһа охсубута буолаарай?» – дии санаат, ааны ыксалынан тэлэйэ тардыбытыгар, бэрт эрчимнээхтик аһылла түспүтүттэн соһуйан, кылгас халааттаах, түөһүгэр чачархайдыны суон суһоҕа намыһыйбыт билбэт кыһа чинэрис гынна, арылыччы көрбүт харахтардардыын Бэргэн харахтара харса түстүлэр. Кыыс мичээрээтэ уонна кыбыстан суһуоһун убахтаан, манган тарбахтара эймэннэстилэр:

– Здравствуйте.

Бэргэн өмүттүбүтэ ааспакка, соһуччу ыалдыт манган сирэйин, мөкүнүк харыларын уонна тобугар да тийибэт халаата саппатах көнө дьороҕор манган сотолорун одуулаһа турарын дьэ өйдөөн, омуннаахтык «бар» гыннарда:

– Баһаалыста, аас! – хос иһин диэки даллах гынан баран, сценаҕа тахсыбыт артыысты эбиитин сүгүрүс гынна.

Кыыс хоско киирбитигэр тута олоппос аҕалан олорто оҕуста уонна:

– Эн кимиэхэ кэллин? – диэтэ.

– Эһиэхэ. Сэргэ хоско олорор Динаны билэбин дуо? Кини – мин дьүөгэм, өрөбүлбэр ыалдытты кэлбитим да, Динам суох, кыргыттара бааллар, дьүөгэбин күүтэ таарыйа тугу эрэ ааһыах эбиппин, кинигэтэ уларыс эрэ.

– Уларсан бөҕө буоллаҕа дии! – Бэргэн кинигэ долбуурун аттыгар биирдэ баар буолла, – талбыт кинигэҕин ыл, тугу ааҕаһын? Саха суруйааччыларын, нуучча классикатын?

– Ээ, мин нууччалыы исторической романны ордоробун, оннук баар дуо?

– Ол да ханна барыай, – Бэргэн халын соҕус кинигэни чопчу ороото. – Ян «Чингиз хаана» баар, маны аах.

– Ээй. Хаһан эрэ аахпытым, – кыыс кинигэни ылан саараабытты биэтэнгэтэн баран, хонноһун анныгар кыбынан кэбистэ, – чэ, буоллун, иккиһин да аахтаһа киһи салгыбата буолуо.

– Оттон таптал туһунан ааһыаххын баҕарбаккын дуо? – Бэргэн иккис кинигэни таһаарда, – бу Сергей Крутилин суруйбут «Косой дождь» сэһэнин наһаа сөбүлээн аахпытым.

– Крутилин? – кыыс мичээрдээбитигэр, манган сирэйэ өссө туналыа сырдаан ыларга дылы гынна, – оннук суруйааччы баар эбит дуу? Хаһан да аахпатабым.

– Дьэ аах, элбэҕи толкуйдатар, үөрэтэр кэрэхсэбиллээх кинигэ. Эн хайа дойдугунуй?

– Уус Алдаммын.

– Ханна үөрэнэҕин?

– Медучилищеҕа.

– Оттон ааккын билиэххэ сөп дуо, кэлин кинигэбин кимтэн ирдэһэбин?

– Ксения. Оттон эн ким диэнгиний?

– Мин дьикти ааттаах киһибин, Бэргэн диэммин.

– Тый, кырдык, сэдэх аат эбит, уу сахалы.

– Дьэ, Ксения, тыаҕа нууччалы аакка үөрэнэн оннооҕор оҕонньоттор сахалыыны аат диэбэттэр. Биирдэ кыра кылааска үөрэнэ сырыттапына, аҕабынаан сэргэ оройуоммут дэриэбинэтигэр ыалдытты тийдибит. Маҕаһын аттыгар оҕонньоттор олороллорун кытта аҕам дорооболоһон кэпсэттэ. Биир оҕонньор ыйытар: «Бу оҕон ким диэн ааттааҕый?» – «Бэргэн диэн», – диир аҕам. Оҕонньор улаханлык дьибэргэтэ: «Аата муода да ааттаах эбит, оттон эн сахалы ааттыаххын – Уйбаан, Баһылай диэн...»

– Һэ-Һэ-Һэ, – кыыс истинник күллэ, – ама оннук буолаҕай?

– Кырдык-кырдык, аҕам ону хойукка диэри көр-күлүү курдук дьонго кэпсиир буолара.

– Чэ, мин бардым, кинигэлэргин ааҕан бүттэхпинэ, Динанан тиксэриэм.

– Ксения, тохтуу түс эрэ, – Бэргэн ыскаабы аһан, бинсээгин уолугун сиэбиттэн билигин аҕай атылаһан ылбыт билиэттэрин тиэтэйэ-саарайа хостоон, кыыска уунна, – бүтүн киинэҕэ дьүөгэҕин Динаны кытта барын, «Покаяние» Тенгиз Абуладзе туруоруута.

– Ээй, били тэлэбиисэринэн кэпсээбиттэрэ Берия уобараһа баар диэн.

– Кырдык баар үһү, бу киинэни арбыллар ахан.

– Дьэ бэрт эбит! Хастан буоларый?

– Сэттэттэн, бириэмэн да элбэх, били нууччалар өстөрүн хоһоонунуу – «вагон и тележка». Онон аа-дьуо оностон, дьүөгэҕин ыгыран, киинэҕэ сылдыарын.

– Улахан махтал! Мин билигин харчытын киллэрэн биэриэм.

– Ксения, харчы наадата суох, эйигин кытта билсибит күммүт чиэһигэр билиэттэри босхо биэрэбин.

– Кырдык дуо? Чэ, оччоҕо баһыба.

Кыыс тахсан барбытын кэнниттэн Бэргэн билбэт номоҕон кыһынаан соһуччу билсиһиттэн хайдах эрэ көннүөрдэ, бэл төбөтүн ыарыыта тамты сүттэ. Оттон Ксения хонугар тахсан, уларсыбыт Крутилин кылгас сэхэнин – саастарын тухары бииргэ олордоллор да, бэйэ-бэйэлэрин өйдөспөккө үйэлэрин монгобут кэргэнниилэр туһунан айымнытын киэһэннэ диэри ааҕан бүтэрдэ, ити табыллыбатах олоҕу кырыбалыы сыыйаллар ардах сыһа-халты түһэн аасытыгар холообут быһыылаах.

Ксения остуол сирэйигэр тоҕолохтонон, сыһаах баттанан, таһырдыаны одууласта, уопсай дьиэлэр быыстарынан төттөрү-таары устудьуоннар субуруһаллар, үөрэх бүтэн, мантан киэһэ сынньалан саҕаланнаҕа. Ким да ыгылыппат, бэйэн таптыргынан бириэмэбин аттарар түгэнин, сынньаныы, тыйаатырынан, киинэнэн сылдыы... Кыыс ол олон Бэргэнниин билсибитин санаата, кини билингитэ биир да уоллуун доҕордоһон көрө илигэ, арай оскуоланы бүтэрбиттэрин бэлиэтир киэһэҕэ бииргэ үөрэммит Колята кыратык шампанскай испититтэн өрө көтөҕүллэн, олус долгуйан харана мундукка сиирэ-халты сыллаан ылбытыгар соһуйан: «Хайа, хайдах буоллун?!» – диэн санга аллайбытыгар, уол борук-сорукка да биллэр гына дьэс кытаран хаалбыттааҕа.

Оттон бу биэрбит Сергей Крутилин «Косой дождь» диэн сэхэнин ааҕан сөбүлээтэ, кырдык, киһини толкуйдатыах кинигэ эбит. Эр киһи ойоҕо өлбүтүн кэнниттэн кини суруна

сылдыбыт тэтэрээтин – күн ахсын бэлиэтэнэн испит күннүгүн булан ааҕан, аттыгар адьас атын өйдөөх-санаалаах киһи олорон ааспытын, эр киһи туохха да аахайбатын түмүгэр дьылҕалара дьаалатынан устан, дьоллоох ыал буолар түгэннэрин куоттарбыттарын хойутаан өйдөөн кэмсинэрин энин туһунан судургу тылларынан эрэри, киһи кэрэхсээн, тартаран ааҕарыны суруллубут.

Сэһэн геройа таптаан-сөбүлээн ыал буоллаҕа уонна бииргэ олобуттары тухары кэргэнигэр кыһаллыбатах, өлбүтүн кэнниттэн дьэ биирдэ бабат-татаат диир, ол эрэри хайыан баарай – хайдах да ытаабыт иһин, хантан кэлэн харах уута киһини тилиннэриэ, урукку олохторун санаттан эргитиэ баарай? Таптал кими баҕарар долгутар, кэрэхсэтэр, хайа баҕарар киһи ол дьоллоох түгэни кэтэһэр, кими эмэ сөбүлүү көрдөбүнэ: «Кини дуо мин күүтэр олоҕум аргыһа?» – дии санаан эрдэҕэ, оттон бу уол, Бэргэн, кимий? Кыыстаах дуу, суох дуу, Динаттан ыйыталаһан көрүөххэ баара...

Түннүк өстүөкүлэтигэр сахсырҕа омунугар охсулла-охсулла көтөр тыаһа дыгыһаабытыгар хонос гына түстэ: «Сахсырҕа тилибит, бэл бу таас дьыэ хоһугар баар буолбут, ол аата саас кэллэҕэ, ол күүтүүлээх кэми кытта таптал кэлиэ дуо? Аны бу билиэт, тоҕо босхо биэрдэ, арай киинэҕэ бииргэ сылдыһаахха диэн ынгырбыт буоллун, оччоҕо хайыа этэй, арааһа, аккаастыа этэ, хаһан да билбэтэх уола ынгырдаҕын аайы, иһиттиэм-истибэтим диэбиттии, өмүрүх курдук хайаан барсан иһиэҕэй? Билигин Дина кэллэбинэ иккиэн бииргэ киинэҕэ барыахтара, биллэн турар, дьүөгэтин оннугар олоҕун аргыһа буолар эрэллээх уоллуун киинэлиир быдан ордук буолуо этэ да, билингитэ кини көстө илик, ону хайыаный... Ханна сылдыһа, хайа уулуссанын кэлэн ааһара буолуой кини – саха хорсун-хоһуун ыччата, кэрэ кыысчаан күүтэр Ньургун Боотура?..»

2

Күн-дьыл ааһан күлүмэхтэтэн, сайын буолан, устудьуон аймахха бэс ыйыгар эксээмэн туттарыта субу кэлэ охсубута. Уочараттаах эксээмэнгэ бэлэмнэнэр консультацияҕа сылдьан баран, уопсайдарыгар төннөн бэлэмнэнэ олордохторуна, консультация кэнниттэн ханна эрэ элэс гына охсубут Ылдьаа соруктаах аҕайдык туттан-хаптан киирэн кэллэ. Кини ааны ыга сабан баран, ким эрэ истиэ диэбиттии, сипсийэн биир тыныныан субурутта:

– Уолаттар, бардыбыт! Бүгүн биир куорат уола табаарыһым квартиратыгар бобуулаах киинэлэри видеоманитофонунан көрдөрүүх буолла, аһы-аһы сынньаныаххайын, кэлэр эксээмэнтэн санаарҕааман. Кубалыырап кырдыаҕастан кырата «үһү» мүччү туттарарбыт биллэр уонна бэлэмнэнэргэ сарсын-өйүүн бириэмэ баар, онон бардыбыт, эр киһи уонна дьахтар таптаһарын хайдах баарынан, аһаҕастык көрдөрөллөр, этэргэ дылы, киһи кыыла турар киинэтэ, хаанымсах хаппыталыыстар эрэ итинниги онороллор...

Уолаттар сэнээрэн өрө көтө түстүлэр, арай Бэргэн эрэ улаханлык аахайбата:

– Онно киһи соһуйара туох баар үһү?

Ону Ылдьаа олох сөбүлээбэтэ:

– Эһ, бэрт киһи, ыйтан да дьон түстэбинэ дыктиргээбэтинг буолуо, барсан абыраама, эйигинэ да суох көрүөхпүт.

– Ээ, бу киһи «хомуньууһуму туттааччы моральнай кодексин» туппутунан төрөөбүт киһи, – Ылдьаа батыһыннара сылдьар киһитэ, «мохсоҕолум, уолум» диэн киһиргэтэр Буут, үөннээхтик кыыбыччы көрдө, – туох да куһаҕан киниттэн тахсыбат...

Бэргэн үгэргээһини сөбүлээбэтэ да, тыл аахса барбата, уолаттар тиэтэлинэн аһаат, таһырдыа ойбуттарын кэнниттэн кини оронугар сытан кинигэ ааҕыах буолбута эрээри, сотору строкалар силлиһэн, тумарык иһигэр киирдилэр... Уһуктан кэлбитэ – киэһэрбит, ким да кэлбэтэх, дьоно бобуулаах киинэ алыбыгар тартаран олордохторо. Бэргэн арыылаах килиэби кытта чэй иһэн баран, таһырдыа баар буолла уонна Ойуунускай уулуссатын устун сирэйин хоту мээһэ баран иһэн, биридэ өйдөөн тулатын эргим-ургум көрдө: «Бэйи, бу ханна баран иһэбиний? Хайа диэки хайыһыах баҕайыный, куоракка таайа Ллөксөйдөөх бааллара да, ыалынан бары тыаҕа ыһыахты барбыттара, дьиэбитин көрө-истэ сылдьаар, сибэккигэ уута кутаар диэбиттэрин бэҕ-эһээ сылдьыбыта, бүгүн өрүүр санаалаах...»

«Баһа ханна салайарынан» диэбиттии, Киров уулуссатын устун хааман, Лермонтов уулуссатын быһа охсуһуугар тийэн, паарка аанын көрөн баран: «Ээ, пааркаҕа билигин көр-нар үгэннээн эрдэҕэ», – дии санаат, онно харса суох сабаата. Стадиону кыйа асфальт суолунан баран, ааркалы быһыылаах паарка ааныгар үктэллэри дабайан, бэс чагда иһигэр киирэрин кытта, тутта сана көҕөрбүт мастартан мутукча дыргыл сыта муннугар саба биридэ. Сүрүн аллея устун хаамта уонна дьон Күөх эстрадаҕа киирэллэрин көрөн, таһынааҕы киоскаттан билиэт ылан, кинилэри батыста. Бэргэн иһирдье ортоку соҕус ыскамыайка кытытыгар сэрэнэн олон баран, киэһээнни тыа чэбдик салгынын түөһүн мунгунан эҕирийбэхтээтэ. От-мас суугуна, тыллыбыт мутукча сыта, чараас танастаах кыргыттар, хоп-дьип көстүүмнээх уолаттар... Эдэр сааһы кытта айылҕа сана тиллэр, уһуктар кэмэ олус да дьүөрэлии буоллахтара эбээт! Эмиэ саас, эмиэ сайын эргилиннилэр... Тоҕо үчүгэйэй, бу курдук күн сиригэр күөгэйэр күннэргэ үөрө-көтө сылдьартан ордук үөрүүлээх туох кэлиэ буоллаҕай?!

Ити кэмгэ иннигэр чараас манган былаачыйалаах кыыс олороору ыскамыайкаҕа хаһыат тэлгэтэн, сыыдамнык тутта-хапта, сэргэхтик көрө-истэ турара хайдах эрэ үрүн үрүмэччи сибэккигэ түһээри, сииктээх эминнэххэ түһүөхчэ-түспэккэ салгынга битийиктэнэ турарын санатта. Бэйи эрэ, бу кыһы ханна эрэ көрбүтэ ээ, ханна? Онтон хантан эрэ ыраахтан, уу түг-эҕиттэн курдук улам чуолкайданан тийэн кэллэ – Сэргэлээх уопсай дьиэтигэр сааскы күн көрсүһүү, кинигэ уларсыы, ким этэй аата, хайдах эрэ көннөрү Маарыйа, Даарыйа буолба-

тах, дьиибэ соҕус этэ дии?.. Арба-арба, Ксения! Уопсай дьыэ хохун аанын айаҕар кэпсэтиэхт-эриттэн ыла биирдэ да көрсүбэтэҕэ, арай кэлин Дина уларсыбыт кинигэлэри төттөрү биэрэ-ригэр: «Дьүөгэм Ксения ытта», – диэбиттээҕэ.

Ксенияны арыт-арыт санаан ааһара эрээри, куорат тыһыынчанан дьонун ортотугар хантан булуонуй бу тырымнас харахтаах кэрэ кыысчааны? Хата бу дьылҕа бэлэҕэ дуу – илэ бэйэтинэн иннигэр кэлэн турар! Уол оннуттан ойон туран, инники ыскамыайканы үрдүнэн атыллаан, кыһы кытта сэргэ олорунан кэбистэ.

– Ксения, дорообо, хайа, билбэтин дуу?

Онуоха кыыс дык гынан, кинини көрө түстэ уонна тэрэҕэр тэллэхтээх соломо сэлэппэ анынтан хара харахтар тырымнаһан ыллылар, ньимиспит уостара килбик мичээртэн сэгэһэн, үрүн тиистэрэ сандарсан аастылар.

– Дорообо, сахалы ааттаах Бэргэн, – диэтэ дьээбэлээхтик.

Кыыс кинини эндэппэтэҕиттэн, эгэ-дьаҕа көрсүбүтүтүн үөрэн уол оонньоһо былаан кэпсэтэн эрдэҕинэ, кураанах сценаҕа конференсье устан тахсан, ырыаһыты ааттаан баран: «Романс «Калитка», – диэн биллэрдэ. Түгэхтэн харанга кыһыл былаачыйата сиринэн соһуллар дьахтар уот кугас баттаҕа санныгар ыһыллан, көбүс-көнөтүк туттубутунан тахсан кэллэ, мөтөччү туттубут түөһүгэр баянын өйүү туһут доҕуһуолдьут батыспыт, дьахтар сүгүрүс гынан баран, музыка бастакы дорҕоонноругар олорсон, симик соҕустук саҕалаан иһэн куолаһа улам күүһүрдэ.

Бастакы күппүлүөт кэнниттэн дьахтар турар сириттэн сыҕарыйан, иннин диэки икки-үс хардыыны онордо уонна саалаҕа олорор дьон диэки икки илиитин даллаччы уунан баран, уйадыһа-долгуйа ыллыыр-сипсийэр икки ардынан ыллаан, күүстээх куолаһа эймэһийдэ:

Отвори потихоньку калитку
И войди в тихий садик, как тень...

Дьахтар ыллаан бүтэн төнгөс гынна, имик-самык ытыс тыаһа иһилиннэ, сонно иккис нүөмэри биллэрдилэр, ити курдук үһүс-төрдүс... Хас да ырыа кэнниттэн дьахтар дьэ букатын-наахтык ыллаан бүттэ быһыылаах, уот кугас баттаҕа муостаҕа тийэ сыһа намыһыйан, хаста да сүгүрүйэн ылла. Саалаттан оҕолор сырсан тахсаннар хонуу сибэккитин дьөрбөтүн туттардылар, ырыаһыт онон далбаатана-далбаатана тахсан барда.

Биллэрээччи: «Романс «Только раз в жизни бывают встречи», – диирин кытта, маһан туруору саҕатын лыах курдук хаалтыһынан туттарбыт, хара көстүүмнээх эдэрчи киһи, байыаннай бараакка хааман эрэрдии, эрчимнээхтик үктэнигэлээн кэлэн, сцена ортотугар биирдэ хорус гынна уонна унга ытыһын хара фрагһын энгэригэр батары анһан баран, баян энгэрийэ-рин кытта сөҥ хойуу куолаһынан ыллаан көҥкүнэттэ:

День и ночь роняет сердце ласку,
День и ночь кружится голова...

Үөһэ аһаҕас халлаан көстөр, манна ырыа, музыка аһаардастыы дуораһыйар наскыланга, тула көҕөрбүт от-мас дыктилээх сытыттан сүрэх эһпэйэ үөрэр, таптал тыллара ырыа дорҕоонноругар кубулуйан, киэн халлаанна көҥүллүк-босхотук дайаллар. Эр киһи уонча ырыаны ыллаабытын кэнниттэн кэнсиэр бүттэ, Ксения кэнниттэн Бэргэн батыһан таһыста, хаптаһын эркин тас өттүгэр ыга турар бэстэр силистэрэ былырыынны көтөҕө быһыттан лоппорутталлар. Уол таһырдыа тахсан баран, аан иннигэр маска ыйаммыт доҕус кумааһыны көрөн, туох кэнсиэркэ сылдыбытын дьэ өйдөөтө, кумааһыга хара кыраасканан тардыалаан бадьыалаабыттар: **ВЕЧЕР РОМАНСА**

– Хайа, эһиги училищелар, үөрэххит бүттэ дуо? – диэн Бэргэн кыыс кыараҕас хардыытыгар сөп түбэһиннэрэн, атаҕын тэннэ уурталаан иһэн ыйытта.

– Бүтэн, аныгы нэдиэлэҕэ дьүөгэлэрбининиин Симферопольга көтүөхтээхпит, ону кэтэһэ сылдыабын.

– Хаарыаны эһиги буолбут киһи баар ини! Оттон миигин дойдубар отум үлэтэ эрэ күүтэр, онтон атыны билбэппин, Симферополь, Севастополь диэннэри олонхо дойдуларын курдук саныыбын.

– Эс, кыһынны, сайынны каникулларыгар студенческой билиэтинэн төлөбүр ангаарыгар устудьуоннар собуруу, үксүн Москванан, Ленинградьнан мэлдьи айанныылар дии, оттон биһиги Хара муораҕа барардыы быһаарынныбыт.

– Путевкалааххыт дуо?

– Суох.

– Оттон дьүөгэн, биһигини кытта ыаллыы хоско олорор Дина барсар дуо?

– Кини барсыбат, этэн көрбүтүм да, ийэм күүтэр диэбитэ. Оттон биһиги Кырыымна аҕыйах хонукка ыалга түһэ сылдыахпыт, оннук ордук чэпчэки дириллэр.

Уоллаах кыыс хаамсан истэхтэринэ чугастан, бэс чагда кэтэҕиттэн, эрчимнээх музыка ньиргийдэ.

– Хайыы, үнкүү саҕаламмыт дии! – Ксения сэргэхсидэ, үнкүүлээн илиитин быластыы быраҕан биир сиргэ эргичийэн ылла. – Бэргэн, эн үнкүүгэ сылдыааччыгың дуо?

Уол үнкүүлүөн улаханлык баҕарбаттар да, бачча айылаах өрүкүйбүт кыһы хомотуон баҕарбакка, сэниэтэ суох сэнээрдэ:

– Ээ.

Хайысхаларын уларытан, үрдүгэр «касса» диэн суруктаах хаптаһын хоспохтон билиэт ылан, үнкүүлүүр болуоссааккаҕа киридилэр, мас муостаҕа хобулуктар тыастара бап-бачыгырас, бип-битигирэс, хаптаһынынан онгоһуллубут сцена курдук үрдэлгэ турар уһун баттахтаах уолаттар музыка имэнгирдэр ухханыгар ылларан, төбөлөрө, сүһүөхтэрэ босхо баран, баттахтара сахсаннаһан, гитараҕа оонньоуулар, төгүрүк тимирдэри охсоллор, турбаны үрэллэр, соҕотох кыыстара ионикаҕа оонньоон, кылгас дьууппаны тиирэ киэптээбит самыларынан мускуллу-махтаан ылар, бэйэтэ бокуойа суох экирээт, дьороҕор суон сотолоро тохтоло суох мөхсөл-лөр, музыканнар иннилэригэр солистара – саһархай ырбаахылаах уол микрофонун ыйыстан кэбиһиэхти айаҕар ыксары тутан баран, биир сиргэ бэдьэйэ-бэдьэйэ, ыһы-хаһы ангаардаах ыллыыр, эчи ньиргизэр тимир тыһын ортотугар ырыатын ис хоһооно да иһиллибэт.

Кыыстаах уол дьон быһыгар кириэн, уокка оҕустарбыт дьоннордуу санныларын имиллэннэтэн, илиилэринэн эһиэхтэнэн, муостаны эрчимнээхтик тинилэхтээн үнкүүлээбитинэн бардылар. Ити курдук хас да үнкүү ааста, оннук саҕа ууларыгар-хаардарыгар кириэн эрдэхтэринэ дьон ортотугар улахан аймалҕан буолла, ким эрэ кими эрэ атаҕын үктээбит дуу, анны-алаабыт дуу – соҕотохто ыһы-хаһы, сырбатыһан силлиргэтиһи саҕаланна, кыргыттар чакыйдылар, уолаттар маатыралыылар, үнкүүлүү сылдыааччы диэн суох буолла, ким эрэ охтор, ким эрэ куотар, быһата, бүтүннүү үөдэн-таһаан өрө оргуйбутугар, Бэргэн кыһын сиэппитинэн болуоссааккаттан таһырдыа ыстанна уонна ити курдук пааркаттан тахсар ааркаҕа диэри сүүрэн тийдилэр. Онтон ыла тиэтэйэ-саарайа хааман иһэн, кыыс тыал көтүппэтин диэн сэлээппэтин тутан иһэн сангарда:

– Тоҕо итиннигий? Мин манна сырыы аайы охсуһууга түбэһэбин, уларыта тутуу, демократия диибит да, олох өссө куһаҕан өттүгэр баран иһэр курдук. Уулуссаҕа наар миитин, үөхсүү-түрүүсүү, ким да үлэлээбэт, урукку олохтон куһаҕанын эрэ хасыһаллар, баар-суох пааркабытыгар күлүгээттэр тойоттор, бэл милииссийэлэр тугу да гынар кыахтара суох...

– Санаарҕаама, олох оннун булуоҕа, хайдах манник иитэ-саҕата суох айдаан бүппэккэ баран иһиэн сөбүй? – диэн Бэргэн кыһын уоскуппута буолла. – Эн ханна олоробун? Атааран биэриим, бу алдьархайга соҕотоҕун барарың сатамат.

– Уопсайбар, бииргэ олорор кыргыттарым тарбаспыттара, мин собуруу бараары хаалбытым, – Ксения чочумча тохтоон ылла уонна үөһэ тыынан баран эттэ: – Даа, Бэргэн, кэнсиэри син көрдөхпүт, үнкүүбүт сатаммата, күлүгээттэр баҕайылар сүгүннээбэтилер, – Ксения эмиэ уруккуну санаан абаккаран барыах курдук гынна, – хаһаанна диэри омуктаһан охсуһа сылдыллара буолла, Сэбиэскэй былаас мөлтөөн эрэр дуу...

Бэргэн кыыска ингээннэхэр баҕаттан ыйытта:

– Хоскор соботох буоллаххына бэрт, миигин чэйдэтэн ыытар инигин.

Ксения онтон соһуйбата:

– Оо, вахтер эйигин аһарбат буоллаҕа дии, биһиги уопсайбытыгар хонтуруол кытаанах, ыалдыттар докумуоннарын хаалларан күнүс эрэ киирэн тахсааччылар. Биһиги училищэбыт кыыс аймах саарыстыбата, эр киһи биһиэхэ көһүннөһүнэ мамонт тиллибитинии сонун, экирэтэ сылдьан кэриэтэ бары уора-көстө кынастаһааччылар.

– Оок-сизэ, үлүгүрдээх дойдуну кэпсээтин дии, оччоҕо миигин кытта барыс, эйигин, эксээмэннэрин туттаран туос иллэн сылдьар киһини, ама ким сүтүктүө буолаҕай?

– Ол ханна ильдээри гынаҕын?

– Таайым аах манна бааллар...

– Эс, кэбис, барбаптын, хайдах билбэт ыалбар тийиэмий?

– Куттаныма, ким да суох, бары ыһахтыгы тыаҕа тахсыбыттара, хаһаайын мин эрэ.

– Оо, дьэ, ким билэр, хайдаҕа эбитэ буолла?

– Бардыбыт-бардыбыт, – кыыс саараабытын көрөн, Бэргэн бэрт сорунуулаахтык кимнэ, – эксээмэннэрин бүппүттэрин быһыытынан билигин сынньанар буолаҕын дии. Мин туох да куһаҕаны онгоруом суоҕа.

Кыыс саараан, хаппыт лабаа асфалька сытарын түүшпүлэтин тумсунан хаһыйбахтыгы умса туттан турда, онтон быһаарыы ылынан, хонос гынна:

– Чэ, буоллун.

Оптубуһунан айаннаан, куорат киин уулуссатын тохтобулугар тахсан, онтон соччо ырааҕа суох таас дьиэҕэ баралларыгар аара маҕаһынтан аһылык ылан аастылар. Маннайгы этэ-эскэ баар квартира ааныгар диэри аҕыйах үктэли дабайдылар. Уол дьиэҕэ киирэн, хаһаайын курдук туттан-хаптан, ваннайга илиитин суунна, кыыска ону көрдөрдө уонна остуолга ас тарда оҕуста, магнитофону холбоото – Кола Бельды бэркэ тэбэнэтирэн, уһук хоту дойдуга, туундараҕа ильдээри, кэрэ кыһы ынырар, табаларынан сарсыарда эрдий-эрдэ айаннатан, хаар саһарҕа ортотугар көтүтэн түһэриэх буолар.

Бэргэн холодильниктан шампанскай таһаарбытын кыыс сөбүлээбэтэ:

– Ээ, итини аһыма, мин испэппин ээ.

– Тый, Ксения, көрсүһүү туһугар хайдах көтөхпөт буолуохпутуй, – аһан «пөс» гынарда уонна кырылыы кыынньар утаҕы бакаалларга кутуталаата.

Ксения бакаалы уоһугар эрэ тириэрдэн баран төттөрү уурда:

– Баһыыба.

Бэргэн соботоһун иһэ олоруон бэркиһээтэ быһыылаах, биир бакаалынан бүттэ, бытыылканы холодильникка төттөрү уурда. Ити кэнниттэн буолары-буолбаты, сайын кэлэн таһырдыа куйааран эрэрин, төрөөбүт дойдуларын уратытын, киһи кэрэхсиирэ туох баарын ботур-итир кэпсэтэ олордулар. «Как упоительны в России вечера!..»

Балачча олорбуттарын кэнниттэн Бэргэн турда уонна хоско киирэн, гитара тутуурдаах таһыста:

– Ксения, ыллыахха эрэ.

– Оо, мин ырыаһыппынан мөлтөх буолаҕым, чэ, эн саҕалаа, мин батыспыта буолуом.

– Пахай, мин да ырыа таһаарааччы буолбутум диэн, – Бэргэн кэмчиэрийдэ, ол да буоллар: «Хара сир устун саас маннай...» диэн ыллаан барбытын кыһа хатан куолаһынан тэннэ түһэристэ. Ыллаан бүппүттэригэр уол гитаратын «тап» гына охсон баран, муннукка туруорда:

– Биһиэхэ Аскалон, Егоровтар, Бүөккэ Бөтүрүөп, «Чолбон», «Айтал» чугас буоллахтара, күн-дьыл ааһыа, кэнники көлүөнэлэр бэйэлэрэ сүгүрүүйэр атын ырыаһыттардаах буолуохтара, оттон дыһыннээх ырыа хаһан да өлбөт-өспөт, иһиттин дии – пааркаҕа нууччалыы романстары. Итилэр сүүһүнэн сылларга ылламмыттара буолуо да, эргэрбэттэр, мөлтөөбөттөр, тоҕо диэт-эххэ, нуучча норуотун иэйиитин, санаатын-оноотун биэрэр уратылаахтар.

– Оттон биһиги иннибитинээҕи көлүөнэҕэ да үйэлээх буолар ырыалар бааллар. Мин санаабар, холобура, Аркадий Алексеев «Сахатын үңкүүтэ», Виталий Андросов «Ньургунуннара», «Саҥа хаара» хаһан баҕарар ыллана туруохтара.

– Василий Протодияконов ырыата буолбатах дуо – «Ньургунуннар»?

– Билигин Протодияконов ырыатын ыллаатыбыт, ньургунуннарга анаммыт ырыалар элбэхтэр, оттон Андросов ырыатыгар поэт, бадаҕа, Баал Хабырыыс, түмүк тыллара миигин долгуталлар, – диэн баран Бэргэн аа-дьуо сыыйан ыллаата: – «Кэтэһимэн, кыргыттар, кэлбэттэр аны уолаттар, отучча кыс хаар уулунна, уолаттар аҕам дьон буолтар...»

– Кырдык даҕаны! – кыыс сөҕөн ытыһын охсунна: – мин бу ырыа итинник тыллардааҕын хаһан да истэ иликпин, оок-сизэ, аны отучча сылынан ханна-ханна тийэрбит эбитэ буолла? Наһаа ыраах кэм!

– Онно биэс уоммуттан тахсыбыт оҕонньор буолабын ээ, – Бэргэн саллан баһын быһа илгиһиннэ, – ама оннук кырдыахпыт дуо, итэҕэйбэппин. Оннук оҕонньор буолан олоруом диэн санаа мин төбөбөр хайдах да батан кирибэт. Чэ, бэйи, ити хааллын, бэлэм ырыалары оонньоуохха. Ким ырыаларын истиэххин баҕараҕыны? – Бэргэн туран, долбуурга кырыыларынан туруору анныллыбыт пластинкалары сыымайдаата.

– Классической музыка баар дуо? Ону истибит киһи.

Бэргэн радиоланы холбоон, Моцарт «Реквиемын» пластинката баарын уурда. Санныар музыка кутулунна, ону хорунан ырыа солбуйда, аны турба тыаһа сатарыйда, аан дойдуттан букатыннаахтык барбыт дьоннуун бырастыылаһыы, кинилэргэ саас-үйэ тухары уоскуланы, сырдыгы баҕарыы, ол туһунан Тангарттан көрдөһүү, бары кистэлэн аһылларын, буруй накаастанарын, оттон аһыыта-харата суох алгыһынан ылылларын Христостан көрдөһүү хайдахтаах да нохтолоох сүрэҕи, хайҕахтаах хара быары хамсатарды дуораһыйар, дуораһыйар... Ксения музыка бүтүөр диэри биир сири тонолуппакка көрбүтүнэн хамсаан да көрбөккө олордо, онтон пластинка бүппүтүгэр, чуумпу сатыылаата. Им-ным олобуттары кэнниттэн кыыс эттэ:

– Мин ааспыт үйэҕэ төрүөхтээх киһи хойутаабыппын быһыылаах, ол курдук классической музыканы олус сөбүлүүбүн, иһиттэрбин эрэ күн кыһалҕата суох сылдыбыт оҕо сааспын, ийэлээх аҕам атаахталларын, ийэм билигин суоҕун, хаһан да эргиллибэтти дэриэбинэбит аттынааҕы кылабыһаҕа ыбыс-ыарахан буор анныгар сытарын санаан наһаа хараастан, долгуйан кэлэбин...

– Аҕан билигин ханна баарый? – Бэргэн ыйытта.

– Дойдутугар, – уонна олох атыны ыйытта: – оттон эн классической музыканы сөбүлүүгүн дуо?

– Оо, суох, хомойуох иһин, оннук таһымҥа тийэ иликпин. Эстрадам ырыаһыттарын да сорохторун билбэппин, чэ, өссө чэйдэ кутуум...

Ураты чуумпу, нуурал-нусхал кизэһэ, эркиннэрэ халын буолан, таһырдыа субуруһар массыналар тыастара да бэрт бүтэнитик иһиллэр, таһырдыа үрүн түүн нальйар, түннүк холуодатыгар көһүйэлэргэ турар сибэккилэр өстүөкүлэ нөнүө иирэ лабаалара көҕөрө тумарыктыыбыт салгынҥа дыкти өҥнөнөн көһүннүлэр, оттон дьизэ иһэ боруорда, мундукка ыскаапка турар иһит-хомуос күлүгүрдэ, эркиннэ турар радиоприемниктан диктор үлэ-хамнас ситиһилэрин сэхэргиирэ симиктик иһиллэр.

Кыыстаах уол кэпсээннэрэ кэнникинэн сөгүрүүэ быһыытыйда, сылайан утуктаан да бардылар, куукунаттан саалаҕа улахан дыбыаанҥа көстүлэр уонна сэргэстэһэн олорон кэпсэтиилэрин уота-күөһэ суох салҕаатылар:

– Медучилищени бүтэрдэххинэ, салгыы тугу гынар былааннааххын?

– Биир-икки сыл үлэлээн баран университетка үөрэниэм этэ, оттон эн?

– Мин үөрөхпүн бүтэрэбин, онон, биллэн турар, геолог буолан эһэ-бөрө ырдарын кэрийэрим буолуо.

– Романтика дии! Ким да үктэммэтэх ырдарынан кэрийии, баҕар, ол сылдьан алмаас, кыһыл көмүс сирдэрин булан, улахан арыыйылары оноруоххун сөп.

– Оо, ол киһи аайы тиксибэт дыала буоллаҕа.

Уол бу олорон кыыс адьас субу, аттыгар сэгэспит сииктээх уостарыттан, сүүһүгэр түспүт баттаҕын сүүмэҕиттэн уонна хаһан да билбэтэх духуутун сыта туймаардарыттан өй-төй курдук буолуталаан ылла, сүрөҕүн тыаһа иһийбит хоско барытыгар иһилиэхтии күүскэ тиниргэччи тэбиэлиир, күөмэйэ кууран, салгын да тийбэт курдук... Эмискэ кыһы кууһан уураан ылбытыгар биирдэрэ соһуйан чинэрис гынна, итиэннэ күүскэ садыаланан уол илиитин төлө оҕуста:

– Кэбис, итинник гыныма, эн туох да куһаҕаны оноруо суох буолан тылгын биэрбитин дии?

– Ксения, мин эйигин маннай көрүөхпүттэн сөбүлүү көрөбүн, оттон бу сыллыы сатаабыппын бырастыы гын, аны итинник гыныам суоҕа, ол эрэри сөбүлүүбүн диэбиппэр ама буруйдаах буолуом дуо, аата абааһы көрөбүн диэбит буоллаҕай...

Кыыс мичээрдээтэ, тугу да хардарбата, арай уһун кыламаннара сапсыннастылар. Балачча олордулар да, кэпсэтии ыллыгын-суолун булбакка, симиктик кыламанныр төлөнө умнулунна.

Уол: «Орон онорон биэриим, утуй», – диэбитин кыыс akkaастанна, онон иккиэн бэйэ-бэйэлэригэр өйөнөн хороччу ололорлоругар эрэ тийидилэр, түүн үөһүгэр тийиилэрэ харахтара сабыллан бара турарыттан өрүһүнэ сатаагылар да, сылбай уу улам баһыйан барда...

Сарсыарда Бэргэн уһуктубута – дыбыаан өйөнөрүн уонна ойоҕос ыксары турбут ыскаап муннугар кыбыллан утуйбут, дэлби көһүйбүт, кыыс төбөтүн кини санныгар ууран утуйан, мунна биллэр-биллибэттик сыгыныыр. Уол сылайбытын да иннигэр, кыһы уһугуннарымаары хамсаабакка олодо, Ксения балачча мунна сурдурҕаан баран, хараҕын аста уонна Бэргэн санныгар сытарын өйдөөн хонос гынан тэйэ оҕуста:

– Хайа, Бэргэн, утуйан хаалбыппын дии?

– Олорон эрэ утуйбуспут, чэ, туран суунан-тараанан сэргэхсийиэххэ.

Чэйдии олорон Бэргэн ыйытта:

– Кэлэр субуотаҕа пааркаҕа барабыт дуо?

– Пахай, эмиэ охсуһууга түбэхээри барыам дуо? Ити тэлэкэччиһэ сылдьан киһини дэнниэхтэрэ, суох...

– Чэ, оччоһо мин өйүүн бүтэһик эксээммин туттарабын, ол кэнниттэн эйиэхэ тийэ сылдьыам, ханна эмэ дьаарбайа барыахпыт.

– Көрүөхпүт.

3

Бэргэн сарсыныгар эксээмэнигэр бэлэмнэнэн, Пушкин аатынан бибилиэтиэкэбэ күнү быһа олорон баран, киэһэриитэ аахпыт кинигэлэрин туттарда уонна сылайбыта таайан Ленин проспекын устун аа-дьуо салланнаан истэ. Оптуобус тохтобулун аттынан ааһан истэбинэ ким эрэ чуолкайдык: «Бэргэн!» – диэн ыгырбытыгар тохтуу түстэ. Тохтобулга турар дьон быһыттан биир дэриэбинэттэн сылдыар киһитэ Көстөкүүн күлбүтүнэн утары хааман кэллэ. Уол кинини көрөн эмиэ мичээрдээтэ, кырдык, маннай үөрэнэ киирдэбин утаа, куоракка дойдутун киһитин көрүстэбинэ олус үөрэр буолара, билигин куорат олоҕор син үөрэннэ да, син биир дойду киһитэ күндү, оттон бу Көстөкүүнү көрбөтөбө үйэ буолла, кини сопхуос биир бастын суоппара этэ, Бэргэннээх оскуоланы бүтэрэллэрин саҕана атын оройуон кыһын кэргэн ылан көһөн барбыт айыытынан, дойдутугар кэлэн да барбат. Дьоннор өссө күлэр буолаллара: «Көстөкүүммүт сылдыан-сылдыан баран, бэйэтэ сүктэн барбыт», – диэн.

– Бэргэн, дорообо, көрбөтөх ыраатта, хайдах-туох сылдыабын? Тугунан дьарыктанабын?

– Сылдыы үчүгэй, бэйэм устудьоммун.

– Ханна үөрэнэбин?

– Техфакка.

– Бүтэрдэххинэ, туох үлэһит буолабын?

– Хайа инсэнһиэрэ.

– Оок-сиз, саахта үлэһитэ буолан, сир анныттан тахсыа суоххун, туох абааһы үөрэбэр киирбиккиний? Оттон Урунуу Уйбаан уола Бээчэ эйигиттэн кыратык аҕа буолуохтаах этэ, бэлиитикэнэн дьарыктанар устуоруйа үөрэбин бүтэрэн, хоту тийээн хайыы-үйэ хомсомуол оройкуомун бастакы сэкирэтээрэ үһү, сотору оройкуомна баартыйа сэкирэтээринэн өрө тахсыаҕа. Ол курдук, бартыбыалын кыбыммытынан дабайан, бары үрдэллэри турбутунан ааһан иһиэбэ, аҕыйах сылынан манна «Үрүн дьиэбэ» кэлэн, сылаас кириэһилэбэ «лах» гына түһүбэ. Урунуулар аймах бары да оннук сатабыллаах, хайа да былааска далбарга сылдыары сатыыр дьон, ыраахтаабы да саҕана баай сурахтаахтара, сэбиэскэйгэ да ат үрдүттэн түспэттэр.

– Бары бартыбыал кыбынан баран ат үрдүгэр сырыттаһытына, ким хара үлэнэн дьарыктаныай? – бу өртөн көрбөтөх биир дойдулааҕа хара ааныттан талан ылбыт идэтин сирэн барбытын Бэргэн сөбүлээбэтэ, ону Көстөкүүн да өйдөөтө быһыылаах, Урунуулар сатабылларын туһунан кэпсээнин тохтотон, эйэ дэмнээхтик унаарытта:

– Чэ, ити оонньоон этэбин, күндү тааһы – алмааһы, кыһыл көмүһү ирдэһэн булар-талар үлэһит буолсугун, биһиги энээртэн оннук киһи тахса илигэ.

– Көстөкүүн, билигин ханна бааргыный?

– Ээ, мин Нам киһитэ буолбутум ыраатта, идэбинэн суоппардыбын, окко кириэх иннинэ аҕыйах күнү көңүллэтэн куоракка киирэ сылдыабын. Бу киэһэ төттөрү тахсабын, тийээн илиммин-мунхабын тэринэн, сарсын эбэбэр балыктыы кириэм, эһиги куоракка хайдах тэһиэн-тулуйан олороргутун сөҕөбүн, эчи киһитэ-массынатата элбэбин, сыта-сымара куһаҕанын! Мин аҕыйах хоноору адьас сөп буоллум, тыабын-хонуубун, өрүспүн суохтаатым аҕай. Хата эн үөрэбин бүтүтэбинэ миэхэ тахса сырыт, бу икки ардыгар өр гынан тийиэн дуо? Уолбун балыктата илдэ барыам.

– Ээй, хаһан онно... – диэн иһэн, Бэргэн сарсын тиһэх эксээмэнин туттарарын, онон быйылгы дьыллаабы үөрэбэ бүтэрин өйдөөн саҕа аллайда: – Көстөкүүн, арба даҕаны эн бу киэһэ тахсабын диэтин дуо? Оттон мин табаарыспын илдэ сарсын киэһэ эһиэхэ бардахпына хайдаҕый? Илдэ сылдыан дуо?

– Илдэ сылдымына! – дии охсоот, Көстөкүүн үөннээхтик мүчүйдэ: – Ол табаарыһын кимий? Кыс буолаарай?

Бэргэн өрүһүспүт курдук:

– Кыыс-кыыс, – диирин кытта, киһитэ үөрэн өттүгүн охсунна:

– Тууй-сизэ, бу дьаадараны көр! – ити саамай хайҕаатаҕына туттар тыла быһыылаах: – дьэ маладьыас! Кэлин-кэлин, бырааппын уонна кийииппин туох кыайарбынан сынньатан бөҕө буоллаҕа дии, өрүс да киэн, балык да баар!

– «Кийииппин» диэмэ, ол өссө да биллэ илик, балыктыыр тэрил барыта баар ини?

– Туох диэн эттэххиний, оннооҕор буолуох миннистирдэри энгин балыктатар буолуллара, иккиэйэх уоллаах кыыһы хайдах эмэ ильдэ сылдьар инибин. Кыра салаа үрөбинэн киирдэххэ хомоҕо үүтээннээхпин, онно тийиэхпит.

– Оок-сизэ кыыһым онно сөбүлэхэр үһү дуо? Оттон дэриэбинэттэн чугас балыктаан көр-бөспүт дуо?

– Хайа, ол дэриэбинэ таһынааҕы ууну сомсоон, туох туһа кэлиэй? Бөһүөлэк оҕото-уруута тобус-толору буолуохтара. Чэ, ол эрээри антах тийиэн көрүөхпүт. Төһөтүн да иннигэр олус бэрт! Убайын ааҕы үөрдэр киһи буолбуккун, мин, хата, бастакынан биллэрэн, дьонгуттан махтал тылларын ылыһыбын.

Бэргэн ону истэн, мэктиэтигэр, икки илиитинэн сапсыйда:

– Кэбиис-кэбис, туох да иһин дьоммор этимэ, этэбин дии – билигин ол кыыстыын билсэ эрэ сылдьабыт, эйиэхэ барсарга сөбүлэхэрэ да биллибэт, билигин баран чуолкайын билиэм. Хата, эн ыалгар төлөпүүннээххин дуо? Мин кыыһым туох диэбитин хайаан да иһитиннэриэм, – Көстөкүүнтэн төлөпүүн нүөмэрин ылаат, Бэргэн кыыс олорор уопсайыгар оптуобуһунан айаннаата.

Ксения магнай Намга сынньана тахсар туһунан истэн саараата, эмиэ: «Ол хаһан билбит дьоммор барабын, сүрэ бэрт дии», – диэмэхтээн баран, сарсыныгар төннөллөрүн истэн бэйэтэ бэйэтин кытта кэпсэтэрдии ботугураата:

– Эмиэ да бачча үчүгэйгэ тыаҕа, өрүскэ сылдьар бэрт да буолуо, аны хаһан собурууттан кэлэн тыам сириҥ салгынынан тыныһамый?

Итини истэн, Бэргэн өссө омуннуран өрүкүнэйдэ:

– Билигин Сахабыт сириҥ сайынын саамай үчүгэй кэмэ, аны биир ыйынан кэлиэххитигэр диэри сай ортого аһан от-мас кэхтэ быһыытыһыа. Онон хайаан да бардыбыт, мин эмиэ тылбын биэрэбин, туох да куһаҕаны оноруом суоҕа диэн.

– Чэ, буоллун, баҕар, эн этэрин да курдук буоллун.

Бэргэн үөрүүтүттэн көтүүн кыната эрэ суох буолан уопсай дьиэтигэр ыстанна, хоһо кураанах, уолаттара мэлигирдэр. Үлэҕэ кэтэр судургу таһаһын-сабын булунна уонна Сайсары маһаһыныгар баран, килиэп, кэнсиэрбэ, толунугар көрдөһөн үрүн арыгыны кытта шампанскай атыыласта. Онтон уопсай дьиэҕэ киирэн, аллара вахтагтан Көстөкүүн куоракка түһэ сытар ыалыгар эрийэн, киһитин булла, сарсын кыыһынаан иккиэн барар буолбуттары иһитиннэрдэ, биир дойдулааҕа: «Дьэ бэрт эбит», – диэн биһирээтэ.

Уол кирилизэ биирдии үктэлин нөнгүө ойуолаан, хохугар төннөн киирэн, ыскаап анныгар быраҕыллыбыт эргэ үрүксээгин булан, атыыласпыт аһын кытта уларыттар таһаһын, курууска-тын укта. Итинэн кини оностон бүппүт курдук буолла. Онтон киэһэ хойукка диэри олорон, сарсын-ны күн тиһэх эксээмэнигэр бэлэмнэннэ. Уолаттар кэлбэтилэр. Бары бэрт холкулар, сарсынны эксээмэни аһалларын бары да билэн сырыттаһтара. Математическай ырытыһы тутар, сахатытан Кубалыырап диэн ааттыыр нуучча оҕонньордору, Лебедев ыччаттары эрэйдэ-эбэт үтүө киһи, эксээмэн тутарыгар билиэттэри түнэтээт, аудиторияттан тахсан барара, онон шпаргалканы төһө баҕарар туһунан, бэл учебниктары да талбыт арытталаан, билбэт да боп-пуруостарыгар бэлэмнэнэллэрэ. Учууталлара тон күөс быстыҥа буолан баран төннөрө уонна кэлбитин биллэрэн аан айаҕар көхсүн этитэ-этитэ турбахтыыра. Ол иһин кини эксээмэнигэр саамай мөлтөх «ортоһу» ылар, үгүстэр «үчүгэйинэн», «туйгунунан» аһаллара. Онон, уолаттар да, Бэргэн да сарсынны эксээмэн этэннэ аһахтааҕын саарбаҕалаабат этилэр.

Уол кинигэлэрин онон-манан элэннэччи ааҕан баран, оронун онгостон утуйардыы сытта, уолаттара, арааһа, омук дойдутун умсугутар киинэлэриттэн босхолонон да баран, атын туох эрэ кэрэхсэбиллээх дьарыгы булан, бүгүн да кэлбэт буоллулар быһыылаах, онон бу түүн соҕотоҕун хонор туруктанна, бары да Лебедев сымнаҕастык тутарыгар үөрэммит буолан, кини экс-ээмэнигэр бүдүрүйбэттэрин билэн сырыттахтара. Түннүгүнэн үрүн түүн налыйбыта көстөр, «Биллибэт дьахтар» олус боччумуран кинини бэрт таайтарыылаахтык, болҕомтолоохтук одуулаһар.

Ыалларыгар, Диналаах хосторугар, ким эрэ гитараҕа оонньуур, струналар тугу эрэ үнс-эргиридии лынгынаһаллар, онтон санаа-оноо ыраата устанныыр, кэрэни, үчүгэи күүтэр үөрүүттэн сүрэх эһэйэ тэбэр, сарсын, сарсын...

Эрдэттэн сэрэйбиттэрин курдук, Лебедев оҕонньорго туох да эрэйэ суох туттардылар. Бэргэн «туйгун» сыананы ылан, хоһугар кэлэн чэй испитэ буолаат, үрүксээгин туппутунан автовокзалга тэбиннэ. Оптубус хоннуо арыый да эрдэ, онон уол мас ыскаамыйаҕа олорон, хайа эрэ бичтэр итирэн баран муомалаһалларын одуулаһа олорто. Сыынк-сыраан аллан, тангастара-саптара холто буолан, дьэ сирэй-харах дьаабы, бу сордоохтор хайдах маннык ынырык олоххо тийиэххэ диэри таннары түнкэлэйбиттэрэ буолуой?! Саҥа төрүүлэригэр ийэлээх аҕалара үөрэн-көтөн көрүстэхтэрэ, онтон олох хаҕыс долгуннара быраҕаттыылларыгар түбэһэн, бу айылаах буоллахтара, туох диэн бу дьону буруйдуонуй, олох оннук эрэ дииргэр тийиэҕин, кинилэри аһыныахха эрэ сөптөөх...

Онтон Бэргэн чарапчы иһигэр бөлүөхсүбүт дьону көрбөхтөөтө, куорат таһыгар айаннааччылар суумка тутуурдаахтар, сорохтор үрүксээк сүкпүттэр, саамай ырааталлара Покровскайга, Намга баран эрдэхтэрэ, хас биирдиилэрэ туспа үөрүүлээх-хомолтолоох, бэйэлэрэ араас кыһалҕалаах сырыттахтара. Сир-дойду киэн, араас дьон элбэх...

Ити олорон сыыр диэки көрөөт, сүрэх мөҕүл гынна – манан былаачыйалаах Ксения сиртэн-буортан тэйэрдии чэпчэки туттан, хааман-сиимэн сэгэлдьитэн иһэр. Олоххо араас дьикти буоларынан, күүтүллэбэтэх түгэннэр соһуччу тосхойоллорунан уратылаах, быйыл сааска диэри маннык кэрэ кыыс күн сиригэр баара буолуо диэн санаабат да этэ, билигин бу наскылдьыйан иһэрэ үчүгэин! Бэйиэт буоллар, хоһоон суруйуо эбит да, суох кинигигэр суох, арай аан маннай университетка киирбиттэрин кэнниттэн оскуолаҕа бииргэ үөрэммит уола, кэлин университет саха тылын факультетыгар киирбит Бааска, кистии-саба Арбита диэн бобуулаах бэйиэт «Долгуннар» диэн биирдик этиллэр эээри, тус-туһунан өйдөбүллэрдээх тылларынан – омонимнарынан суруллубут бэйиэмэтин илиитинэн устубутун аҕалан уһултарбытын өйдөөтө, онно бааллара дии маннык тыллар:

Муус солко былааккын эринэн,
Кэлиий даа, мин күнүм күлүмэ,
Мин курдук эрэллээх эринэн
Дьоллонор төлкөбүн күлүмэ...

Кэрэ кыыс туналыннатан иһэрин көрөн, санаатыгар бөбүнэн-сыһынан туолбут куорат уулуссалара быдан сырдаан-сэргэхсийэн кэллилэр, тула аалынаһар дьон кытта тупсан хаалбыкка дылы буоллулар, ойон турбутун бэйэтэ да өйдөөбөккө хаалла, тиэтэйэ-саарайа кыыска утары барда.

– Хайа, күүттүн дуо? Бириэмэ билигин да баар дии, – Ксения мичээрдиир, кини тута сылдыар чэпчэки танас суумкатын уол ылла:

– Суох, улаханлык күүшпэтим, сөпкө кэлиин, оптубуспут барыар диэри өссө да бириэмэ баар...

Сотору оптубус күлтэһийэн кэлэн хорус гынна, наһаа элбэх буолбатахтар эээри, син биир анныалаһан-үтүөлэһэн иһирдье киирдилэр. Уоллаах кыыс кэлин олбоххо тийиэн сэрг-

эстэһэ олордулар. Намна тийиэн, быыллаах суолу кыйа күөх от бытыгыраабытынан ордуу аҕай хаамыстылар, кыыс итииргээн дуу эбэтэр килбигийэриттэн дуу сирэйэ тэтэрэ кыыспыт, хата, Көстөкүүннэрин дьиэтэ автовокзалтан соччо ырааҕа суох эбит, үс мастаах күрүө сирдидийэтин быһынан Ксения чэпчэкистик элэс гынна, оттон Бэргэн бэйэтин кыаҕын көрдөрөр баҕата тулуппата бадахтаах – үрүт сирдидийэттэн тайанан, күрүөнү үрдүнэн ыстанан кэбистэ. Халҕан тыаһаата, кинилэр кэлэллэрин түннүгүнэн кэтэһэн олорбут быһыылаах – тобуга лоппоруттан тахсыбыт эргэ шкерэнэн уонна кубарыйбыт футболканан сылдыар Көстөкүүн утары матаһыйан кэллэ:

– Дорооболорун! Кэлимээри гыннылар дуу диэн ыксыы систым, чэ, бэрт, манна хонобут дуу эбэтэр эбэҕэ киирэбит дуу?

– Ээ, киирэн буоллаҕа дии, сарсын төннөбүт, Ксения собуруу барыахтаах, – дии оҕуста Бэргэн.

– Нок-сиз! – Көстөкүүн сөбөн баһын быһа илгиһиннэ, – уот ылардыы сырыылаах дьон буоллугут, ол да буоллар кэлбиккит бэрт, тоойуом, эн аатын Ксения диэн дуу?

– Ксения, – кыыс улаханлык кыбыстан умса туттан турда.

– Мин эйиэхэ боростуой танас-сап булан биэриэм, ууну-хаары ортотунан сылдыарга мааны былаачыйанан сылдыар сатаммат.

– Уларыттар танастаахпын ээ... – диэтэ Ксения арыычча иһиллэрдик.

– Оччоҕо үчүгэй, чэ, дьиэҕэ кириэҕин.

Таһырдыа куйаарбытыгар холоотоххо, дьиэ иһэ лаппа сөрүүн эбит, ким да суоҕун дык-тиргээн, Бэргэн атаһыттан ыйытта:

– Хайа, оттон кэргэнин?

– Ээ, дойдутугар ыһахтыы барбыта, кини – Мэнэ Хангалас, иккиэн араас оройуоннар-быт эрээри, манна дьолбутун булан олодохпут. Чэ, туох баарынан аһаан, киһэ ууттан тахсы-бытынан балыгы мииннээн иһиэхпит.

Сонун астан күөрчэх баарын уоллаах кыыс килиэби булкуйа-булкуйа сиэн, начаас миискэ түгэҕин көрдүлэр, аһаан бүтэн, айаннырдыы тэриннилэр. Көстөкүүн уоллуун хоско киирэн танастарын уларытыннылар, оттон хаһаайын ыйан биэрбит атын хонугар Ксения киирэн, былаачыйатын оннугар спортивной көстүүм кэттэ. Кини хостон тахсыбытын көрбөхтөөн баран, Көстөкүүн саната суох танас ыйыыр ыскаап аннын хасыһан, дьобус бириһиэн сонун кытта ыстааны уонна:

– Маны куорман таһынан кэтэн кэбис, эмээхсиним танаһа, эйиэхэ сөп буолуо, төһө да бөһүөлэксэ итии курдугун иннигэр эбэҕэ чэлгиэннээх буолааччы, тонгоон.

Ксения тугу да санарбакка, сонноох ыстааны туппутунан эмиэ хонугар элэс гынна уонна сотору олору дьыраччы аннынан табыста.

– Дьэ бу бэрт, дьиннээх балыксыт бодотун ылыммыккын, – Көстөкүүн кыһы хайҕаата.

Үһүөн таһырдыа табыстылар, хаһаайын үрүксээк сүгүүлээх, эрдиилэри кытта бензиннээх канистры тутта, Бэргэнгэ мунҕаны сүктэрдэ. Туруору сыры түһэллэрин кытта иннил-эригэр өрүс улаҕата-урҕата биллибэт киэн иэнэ нэлэһийэ түстэ, кыратык да тохтоон ылбакка мөхсөн дьирбиилэнэ оонньуур эрэхэ долгуннар урсуннарыгар күн уотун түһэрэн чабылынны оонньуулар, үөһүнэн мотуордаах ончолор кыкынаһа тыаһы төттөрү-таары сыйыллаллар.

– Эбэбитигэр кириэстэнэн баран айаннаахпыт, – диэтэ Көстөкүүн уу саппыкытын уһун осторун өрө тардан, ончотун кэннигэр ыйаммыт мотуорун биинтэлээх «атаҕын» өрө тардан кытылтан тэйиччи анньарыгар, ончотун иһигэр хапсаҕайдык ойон киирдэ, ончочо иннигэр уурбут канистрын ылан, кэннигэр илдээн туруупкаларын холбоото уонна:

– Чэ, киирин, – диэтэ.

Кыыстаах уол ончочо иннигэр сэргэстэстилэр, мотуордаах ончочо сүүрүгү тоҕо силэйэн айаннаан куугунатта, сөрүүн тыал сирилэччи охсулунна. Кырдык, куйаас күн сатыылаан

турар диэн санаабаккын, сөрүүн, өссө өр айаннаатахха дьагдыайан барыах курдуккун. Өрүс үөһүнэн чоҕу толору тиэммит самоходка айаннаан иһэрин ыраахтан тумнан, кэннинэн аастылар, үллэнгнэхэн тахсар баалларга охсуллан, өрө-тангары хачайданан ыллылар. Балачча өр айаннаатылар, улахан арыыны эргийэ баран иһэн Көстөкүүн мотуордаах оночотун эргитэ тутан, омос көрдөххө тыы да батыа суох айылаах синньигэс аппаны батыста. Тааска-кумахха охсуллумаары адьас бытааннык айаннаатылар, кумах кытыл икки өттүттэн субу анньан турар, илиигин ууннун да, илибирэс иирэлэри харбаан ылыаххын сөп.

Бэргэн уу түгэбэр анныллыахпыт диэн сээбэннии санаата да, киһитэ сылдыа үөрүйэх быһыылаах, бэрт холкутук мотуорун салайа олордо. Балачча оннук сыккыраппыттарын кэнниттэн кэнэс хомоҕо тахсан кэллилэр. Мотуор туруору сыыр анныгар кэлэн, сыыйа умулунна, бэйэлэрэ күөртээн таһаарбыт долгуннара ончолорун ойоҕоһугар охсулуннулар.

– Дьэ, оҕолоор, кэллибит, – диэтэ Көстөкүүн, ончолорун өрө тардан тимир сыабынан талахха баайдылар. – Манна ким да таарыйааччыта суох, ити быыкаа ханаал курдук бу хомолуун ситимнэхэрин өйдөөн көрбөт буолан абырыллар, буллахтарына даҕаны: «Манан туох батан кириэ буоллаҕай?» – диэн эрдэхтэрэ. Оттон бу мин ампаардаах аһым, сөп буола-буола кэлэн сиирбэр сөп гына балыгы баһан барааччыбын.

Эмпэрэ сыры өрө дабайдылар. Туох эрэ ыллыкка маарынныыр суол омоонунан отмас быһынан барбахтаан истэхтэринэ, эмискэ иннилэригэр дьобус үүтээн арылла түстэ. Иннигэр аргы мас, онтон бэттэх буорга батары көмүллүбүт чуурка атахтардаах хаптаһын остуол, лааппы, аттыгар умайбыт чох ыһыллыбыт, хаптаччы барбыт кэриэрбит баанка кытытыгар сытар кулуһун онно.

– Дьэ бу мин бас билэр фазендабар кэллибит, – Көстөкүүннэрэ иннин диэки даллах гынна, – баһаалыста, ийэбит-аҕабыт дьиэтигэр кэлбиттии сананын.

– Наһаа үчүгэй дии! – Ксения тулатын көрө-көрө үөрэн сана аллайда, – куоракка олорон манньк үтүө айылҕа баарын умнан да ылабыт.

– Дьэ бэрт, астыммыт буоллаххытына бэрт, – Көстөкүүн мунханы ылан аргыга намылычы бырахта уонна үүтээнтэн илимнэри тутан таҕыста, – Бэргэн, манан арыыга күөл баар, эн биһикки киирэн илимнэ үтүөххэ, киэһэрэн балык кытыыга аһыы тахсыта мунхалыахпыт, оттон Ксения, уотта отто, чэйдэ өрө тур.

4

Киһэ мунхаларын сүкпүтүнэн ууга киирдилэр, онгочолорун маабын адьас кытыыга, ууга биэтэнни турарды хаалларбытгара кумахха балачча үөһэ тахсыбыт.

– Оок-сиз уубут түһэр эбит ээ, – диэтэ Көстөкүүн уонна кумахха дьурулас суолу хаалларан, онгочону ууга анһан киллэрдэ, тумсугар үөһэ мунханы сааһылаан уурда:

– Эһиги кытыынан миигин көрө-көрө, ыксаабакка аа-дьуо хаамсын, мин эрдинэн ол тумулга тахсыам, – диэтэ. Кыыстаах уол мунха кытыы кынатын бэчимэ быатын туппутунан кумах кытылга хааллылар, Бэргэн кедаларын устан, тобугар диэри ууга киирдэ, күн устата сылһыйбыт хомо хамсаабат ууга бөтөбүтүн сымнаҕастык кууспахтаата, Ксения үөһэнэн, кураанах сириэнэн, барар буолла. Көстөкүүн эрчимнээхтик эрдиилэрин тардыалаан, үөскэ дьулууста, эрдиилэр салбахтара ууга батары түһэ-түһэ, чөнөрүүэ эргичийэр иилэри үөскэттилэр, мунха кыната субуруйан түһэн барда.

Уол балыгы үргүтээри быатынан ууну таһыйбахыы-таһыйбахтыы бытааннык хааман ист-эһинэ, кыһа: «Бэргэн», – диэн сипсийдэ, кини диэки хайыспытыгар Ксения: «Ууну охсума», – диэн сөмүйэтин уоһугар туттарын көрөн мичик гынна:

– Ксения, соруйан ууну тыаһатабын, ити аата балык кэннибитигэр баран хаалбатын, куоппатын диэн куттуур быһыым, – диэтэ.

Лаппыныахтаах мунха ийэтэ кэлбитигэр Көстөкүүн оннуттан туран, бырабан күдээр-риттэ уонна онгочотун кытыл диэки эргитэн, күүскэ түһүөлөөн эрдинэн барда. Кыыстаах уол мунхаларын кынатын тарда-тарда, киниэхэ утары тийдилэр, Көстөкүүн онгочото чычаас сиргэ кэлэрин кытта ыстанан түстэ уонна икки илиитинэн хардары-таары үөс кынааты бэйэтигэр уунанната тардыалаабытынан уоллаах кыыс диэки нөрүччү туттан хааман тийэн, икки кынат аллара таастыганнаах энээрин холбуу тутан самахтаата, эдэрдэр мунха икки энээрин хомуйа субуйдулар. Долгуннарга күөрэнни-күөрэнни лаппыныах тимингнэн ылла. Сотору мунха ийэтин кытыыга соһон таһаардылар – хас да балык өрөбүтө үрүн көмүһүнэн туртаннаата, хаайыыга түбэспит сордоохтор күүскэ мөхсөн, ууну ыспахтыы лаһыйдылар. Балыгы таһаара охсоору үһүн былдьаһа-тарыһа мунха үрдүгэр түстүлэр, саһа-ингэ суох, тиһэбэр ийэтэ кэлбитин тиэрэн, балыктары кумахха сүөкээтилэр, Көстөкүүн обургуларын хайытыттан талахха тистэ уонна Ксенияҕа уунна:

– Тоойуом, балары таһааран мииннээ, оттон Бэргэн биһикки өссө биир сиргэ сылдьардаахпыт, ааспыт сырыыга үппүт илиммин көрүөхпүт, чаас курдугунан эргиллиэхпит.

Кыыс балыктарын эйэнэлэспитинэн сыры эрчимнээхтик дабайан, үүтээн таһыгар кэллэ. Элбэх эт-балык үрдүгэр ыраастанан, остуол хараара килэрийбит сирэйигэр балыктары хатырыктаан, иһин-үөһүн ыраастаан, үөрэбэстии оһуста. Үрдүгэр суугунуу сипсирхэр хатын сэбирдэхтэрин быһыгар чыычаахтар чубугураһан ылаллар, уу кытытыгар сүтэн хаалар бырдахтар манна, сииктээх буолан хойуу от-мас ортотугар, быыстала суох тынкынаһа көтөллөр, Ксения салгын сизбэтэх манган моонһугар, сизхтэрин тиэрбит харытыгар түһээри ыксаталлар. Оллоонго балыктаах солуурчаҕы ыйаан баран, умуллубут кутаатын санаттан сөргүтэн хаппыт мастары быраҕаттан уотун күөдьүттэ, тоһутталаммыт абырҕал устун кыымнар сырсыакаластылар уонна уот амынныардары бүтүннүү кууспаһалаан, кутаа умайан куугунаата.

Ксения дүлүн үрдүгэр олорон, уоту одуулаһа-одуулаһа уруккуну-хойуккуну эргитэ саныыр. Кини олох кыратыгар ийэтэ өлбүтэ, ийэтин соччо-бачча өйдөөбөт, арай күөх да күөх киэн алаас ортотунан ыллык суолунан сүтэн баран эрэллэрин, ийэтэ кинигэйэн ыллыыра, көх-сүгэр кулгааһынан сыһыннаһына, кинкинэс ырыа иһиллэрэ. Онтон эмиэ барыта туманынан бүрүллэр. Арай олус дьэнкэ хартыына буолан, ийэтэ хоруопка сытара, сайынны күн таһаҕас тийэр массыына аһаҕас кузовыгар ууран, кылабыһаҕа илдэ барбытгара, дирин да дирин иин иһигэр түһэрэн, буору бурҕанната быраҕаттыыллара, этиэх түгэнэ томтор буору таһааран

хаптаһын туумбаларын туруоран эрэллэрэ санаатыгар бу баардыы тиллэр. Онтон эмиэ үгүс умнуллар, туман иһигэр сүтэр, аҕата кинини кууһан олорон туох эрэ минньигэс отоннору сиэт-эрин, ханнык эрэ уоскутар тыллары сангарарын өйдүүр.

Иккиэйэх хаалыахтарыттан ыла кинини аҕата көрөрө, соҕотох төрөппүт амарах тапталыгар куустаран улааппыта. Аҕата биридэ атын дьахтары аҕала сылдыбыта, ол маачахата кинини тоҕо эрэ хара ааньттан сөбүлээбэтэбин, кыраттан да сылтаан мөҕөрүн-этэрин өйдүүр. Кини онтон олус хомойоро, кистээн да, илэ да ытыыра. Аҕата тулуйбакка, санга ойоҕун кытта биридэ улаханлык иирсибитэ, дьахтар: «Аһайгын кытта үөдөн да түгэбэр түс!» – диирин өйдүүр. Дьахтар барбыта, аҕата онтон ыла кэргэннэнэ да сатаабатаҕа, анаардас эдьийэ көһөн кэлэн, кинилэр астарын-үөллэрин, таҕастарын-саптарын көрөн-истэн улаатыннарбыта. Аҕата билингэ диэри кинини атаахтатар, бэл: «Оҕолор каникулларыгар бары соҕуруу бараллар», – диэбитин иһин, харчытын мунһан, соҕуруу сынньата ыттан эрдэҕэ.

Оо, арай билигин кинини көрдүн, быйыл сааска диэри түүлүгэр да оҕустарбатах уолун кытта хаһан да харахтаабатах дьонугар ыалдыттыы, икки эр киһини кытта өрүс арытыгар сылдыбарын биллин, бука, олох сөбүлүө суох этэ. Ол эрээри кини тоҕо эрэ Бэргэннэ эрэнэр, кини туох да куһаҕаны онгорботугар саарбаҕалаабат, арай билсибиттэрэ кылгас курдук да, туох диэххиний, атом, космос үйэтэ буолан, барыта бэрт суһаллык быһаарыллан эрдэҕэ. Былыргы дьон өйө-санаата букатын атын буолаҕа, кинилэр таһырдыа хаар туртайарыттан, иһирдэ уот кытарарыттан атыны көрбөтөх-билбэтэх дьон этилэрэ, Сэбиэскэй былааска эрэ сангаҕа-сонунга үктэннэхтэрэ, оттон билигин итинник тэтиминэн кими да соһуппаккын...

Балык миинэ арыыта-сыата быргыйан тахсыбытыгар тууһаан-тумалаан, лууктаан-чочунаахтаан кэбистэ, устудьуон хобдох аһылыгар үөрэммит киһиэхэ ураты минньигэс сыта саба биэрбитигэр тулуйбакка, үөһэ устаналыы сылдыар балык өрөҕөтүн луосканан баһан амсайда, сүрдээх эмис, минньигэс эбит. Миини уот кытытыгар тардарын аҕай кытта, тыа быыһыгар дьоннор кэпсээн күллүгүрэстилэр, чочумча буолаат, уу кэһэр саппыкыларынан оту кэһэр тыастара сардырҕаспытынан Бэргэннэх Көстөкүүн тахсан кэллилэр, иккиэн түгэбэ хараара сиигирбит үрүксээктэри сүкпүттэр, мииннэх солуурчах уот кытытыгар үрүн паарынан бур-гучуйа турарын көрөн, Көстөкүүн кыһы хайҕаата:

– Маладьыас! Түргэн туттунуулаах киһи эбиккин, хайыы-үйэ ас бэлэм!

Үтээн кэтэҕэр аһы харайар чычаас омуһах баар эбит, сүгэн кэлбит балыктарын онно уктулар уонна тийккэ саайыллыбыт урукмуонньукка илиилэрин суунан баран, остуолга кэлэн олордулар. Ксения тимир миискэҕэ балык үөрөҕөстэрин биир-биир таһааран уурталаата, ол кэмнэ Бэргэн суумкатыттан шампаннаах үрүн арыгы кылбаһыйбыт бытыылкаларын таһаар-бытын, Көстөкүүн уруйдуу көрүстэ:

– Дьэ бу бэрт! Быраатым ол иһин убайыгар хайаан илии тутуура суох кэлиэй?! Биһиэхэ билигин баартыа Киин Кэммитиэтин арыгылааһыны утары уурааҕа тахсыбыта диэннэр, хантан да бу аһы тымтыктанан да булбаппыт, арыгыны Горбачев кытаанахтык бопто. Оттон урут, биһиги эдэрбитигэр, куоракка бэл «түүннү маҕаһыын» диэн баар буолара, суукка хайа да кэмигэр тийэн ыларбыт, аны Күөх баһаарга буочукалаах кыһыл арыгыны аҕыйах харчыга атыылаһан, тотуоххар диэри иһиэххин сөбө. Билигин бобуу-хаайыы кытаанах, сүүрбэ биирин туола илик ыччакка олох да биэрбэттэр, бээрэ эн хаһын буолла?

– Сүүрбэ икким.

– Оок-сиэ, мүччү хапсыбыккын. Урут да ыһыах уонна оттоһун кэмигэр олох биир да бытыылканы бычыгыраппат гына бобон кэбиһэллэрэ. Итини адьас сыһа дьаһал диибин, нууччаларга «бобуулаах отон минньигэс» диэн өс хоһооно баарыгар дылы, дьоннор ордук тууһугуран арыгыга охтолор, туохтарын да тэбээн туран атыылаһаллар. Букатын дэлэччи тардан кэбиһиэххэ наада, ким төһөнү баҕарарынан ыллын, истин!

– Оттон улаханлык иһээччилэр умайан өлүөхтэрэ суоҕа дуо? – Ксения сэмэйдик тыл кыбытан киһитин өссө өрүкүттэ:

– Умайдыннар! Ол биир-икки арыгыһыт мохоорбутуттан ый-күн төттөрү эргийиэхтэрэ суоҕа. Ол оннугар арыгынан үспүкүлээннээһин, испэттиин була-тала сатыыллара, онон арыгыһыт буолан бараллара тохтуох этэ.

Бэрт үөрүйэхтик туттан, шампанскайы тыаһаппакка эрэ аста, үрүнүн бүөтүн төлө охсон, куруускалартан бииригэр шаманскайы, иккиһигэр үрүн арыгыны кутан кылыгыратта, бэйэтин куруускатын туппутунан умуллан эрэр кутаа иннигэр сөһүргэстээтэ, чохтору тарыйан уоту күөдьүттэ уонна аҕыйах тылы ботугураан алҕаан баран, чох үрдүгэр кутта, уот күлүм гынна:

– Дьэ, оҕолорум, эһэкээммит үөрдэ – этэннэ сылдыаргытын, дьоллоох-соргулаах ыал буоларгытын тускулаата.

Остуолугар кэлэн, эбии арыгы куттан баран, куруускатын күөрэччи көтөхтө:

– Чэ эрэ, бастагы туоһу Бэргэн биһикки дойдубут туһугар көтөҕүөххэ! Төһө да тэлэһийэн атын сиргэ тийээн-түгэнэн хаалларбын да, дойдубун санаабатах күнүм диэн суох! Өллөх-пүнэ мантан дойдубар илдээн кистээрин диэн кэриэспин этиэҕим, чэ, «тэп» гыннаран кэбиһи-эҕин! – этиитин тиһэх дорҕооннорун кытта убаҕаһы кыллырҕатан кэбистэ, кинини үтүктэн, Бэргэн бэйэтин өлүүтүн эмиэ мэлиттэ.

Ксения куруусканы уоһугар тириэрдэн баран төттөрү уурбутугар, Көстөкүүн аймана түстэ:

– Тый, тоойуом, биһиги дойдубут туһугар испэтэххинэ улахан аныыны онгостоһун! Сампаан диэн тар уута буоллаҕа, ону баҕас иһэн кэбис!

Кыыс аныыны онороору гыммытыттан куттаммыт курдук куруускатын хантатан кэбистэ, омунугар буолан, амтанын да билбэккэ хаалла.

– Маладьыас! – хаһаайын хайҕаата уонна сонно иккистээн кутуталаата. – Сайын барахсан үгэннээн турара үчүгэй даҕаны, сотору ыһахтар, онтон бары күргүөмнээн окко киририэхпит буоллаҕа. Тоойуом, – диэтэ кини Ксенияҕа туһаайан, – бу Бэргэн ийэлээх аҕата үчүгэйкээн дьон этилэр, хомойуох иһин, Таһара кинилэргэ уһуннук олорор кыағы биэрбэтэҕэ... Ол иһин биһиги нэһилиэк дьоно бука бары Бэргэммитин сөбүлүүбүт, ытыктыбыт, өтөх төһүргэстээх, сурт кэриэстээх дииллэрини, хата, кини ийэлээх аҕатын – хаарыаннаах дьону ааттата, оттон эн туох дьонноох-сэргэлээх оҕоһунуй?

– Аҕам баар, ийэм кырабар суох буолбута...

– Оо, дьэ куһаҕан, бырастыгы гын мин ону билбэт буолан ыйыттым. Чэ, бу Бэргэн дьонун уонна эн ийэн барахсан кэриэһигэр туран эрэ көтөҕүөһүн.

Ксения иһигэр соччо сөбүлээбэтэр да, хайыай – туран баран эмиэ куруускатын барытын танхатарыгар тийдэ. Эр дьон, балыктарын сии-сии, күө-дьаа буолан кэпсэтэ олороллор, шампанскайдара диэн тутта киһи төбөтүгэр тахсар ас эбит, хайдах эрэ тулата барыта сүрдээх үчүгэй буола түстэ, Бэргэннээх Көстөкүүнү былыр-былыргыттан билэр дьонун курдук санаата. Ити икки ардыгар Көстөкүүн эмиэ куруускаларга кута охсон, дорҕоонноохтук эттэ:

– Чэ, сана ыаллар дьолгут-соргуту туһугар! Мин, Бэргэни кыра эрдэҕиттэн билэр аҕа саастаах биир дойдулааҕа буоларбынан, эбэрдэлиибин уонна көтөхтөрөбүн!

Кыыс маннай улаханлык соһуйда, тугу эрэ утарсыах курдук уоһун чорбоннотон баран хаалла. Онтон санаата көтөҕөллүбүтүгэр, шампанскайтан мэйиитэ эргичийэрэ эпсэн: «Чэ, ол эрээри сана ыал диирэ эмиэ да сөп курдук, ол да иһин баччалаах сиргэ кэлистэҕэ. Уонна Бэргэн туох куһаҕаннаах уолуй? Арыый сиһилии билсибэккэ эрэ хааллахпыт дуу?..» Куруускаларын охсуннараары ууммуттарын көрөн, Ксения сана ыал туһугар иһерин саараннаах курдук гынан баран, куруускатын үөһэ кырытынан таарыйда. Истилэр.

– Дьэ бу бэрт! – диэн биһиририн биллэрэн баран, Көстөкүүн эмиэ куруускатын тобоҕо-лоото. – Оҕолоор, маннык боппуруостаахпын, эһиги үүтээннэ утуйаҕыт дуу эбэтэр балааккаҕа дуу?

– Балаакка эмиэ баар дуо? – Бэргэн ыйытта.

– Баар-баар.

– Чэ, оччоҕо хайыбыт? – уол кыһын диэки көрбүтүгэр биирдэрэ туох да диэн сангарбата, мэктиэтигэр, тылыттан матан хаалбыкка дылы: «Бүгүн төннүбэт эбиппит дуу?» – диэн санаа элэс гынан ааста уонна саннын ыгдах гыннарда, онуоха Бэргэн:

– Балаакката ордук буолара дуу, бачча үчүгэйгэ салгыннаах сиргэ сыыр үөһэ, күөх хонуга балааккаҕа сытар, аллара эбэ долгуннара кытылга кыллыр-халлыр охсуллалларын иһиллиир олус үчүгэй буолааччы, – диэтэ.

Көстөкүүн кинилэри сангата суох көрөн турбахтаан баран, кэпсэтиигэ кытынна:

– Үчүгэй, эн этэрин курдук мантан икки сүүсчэкэ хаамыылаах сиргэ арыбыт тумсугар күөх оттоох көнө хонугу баар, онно балааккаларан ордук буолуо.

Сотору аһаан бүтүлэр, Ксения иһити сууһаары гыммытын Көстөкүүн: «Турдун, мин бэйэм дьаһайыам», – диэн кэбистэ уонна үүтээнгэ кириэн, икки утуйар мөһөөччүгү кытта балаакканы тутан табыста. Уоллаах кыһы батыһыннаран, арыы тумсугар аҕалан балааккаларын тардан бардылар, Ксения сыыры таннары түһэн, уу кытытыгар кириэн, обургу таас үрдүгэр олорон хомону одууласта. Үөстэн сөрүүн салгын саба биэрэр, уу саҕатыттан чугас уу ылбыт соҕотох иирэтэ тохтоло суох илибирии мөксөр, кыыс бэйэтин тоҕо эрэ ойдом үүммүт чорон соҕотох иирэ талахха ханылыгы санаата, дьонуттан-сэргэтиттэн тэйэн, эмискэ быһаарынан манна кэлэн хаалбытын билигин дьэ өйдөнөн бэркиһэтэ. Испит арыгыта адьас аһан, олох өйдөннө, ити Көстөкүүн эбэрдэлииригэр сангата суох хаалла дии, тугу да быһаарыммакка сылдьан, арааһа, сыһа сөбүлэспиккэ дылы сангарбата дуу?

Ити кэмнэ үөһэттэн кумах суккураата уонна аттыгар Бэргэн биирдэ баар буолла, сэрэммитти аттынааҕы тааска олорунан кэбистэ:

– Ксения, балаакка бэлэм. Тонмоккун дуо, манна сөрүүн буолбатах дуо?

– Суох, үчүгэй, Бэргэн, эн ити табаарыһын эппитин итэҕэйбэт инигин? Мин билигин ыал буолар санаам суох уонна эйигин эмиэ үчүгэйдик билбэппин ээ.

– Ксения, өйдүүбүн, оттон мин эйигиттэн тугу кистиэмий, чаччы эйигин таптыбын, оттон ыал буоларга сөбүлэстэргин улахан дьолум буолуох этэ.

Саҕа суох буолла, хомоҕо хоптолор төттөрү-таары тынкынаһа көтөллөр, уу үрдүнэн биллэр-биллибэт туман өрүкүйэн эрэр. Тэйиччи сүрүн үөһүнэн мотуордаах оночо ааһарыгар, аппа айаҕын туһайытыгар кэлбитигэр, аһаҕас сиринэн тардыллан субу баардыы күүскэ тыһаан ылла. Уонна чуумпу, икки атахтаах сэдэхтик үктэнэр хомотугар атын туох кэлэн аймыа буоллаҕай?

Өрүс чэлгиэнигиттэн дьагдьайыах курдук буолан, иккиэн үөһэ дабайдылар, балаакка ааныгар тийэн сэгэтиэх курдук гынан иһэн, кыыс уол диэки ыйытардыы көрбүтүгэр, Бэргэн:

– Эн, чэ, кириэн онгостон сыт, мин хойутуу...

Уол балааккаттан тэйэн, эмиэ хомо кытытыгар кириэн, ууга таастары быраҕаттыы оонһуу сырытта. Оҕо эрдэбинэ: «Ким хас алаадыны онгорор эбитий?» – диэн күрэхтэһэллэрэ, иннэйэн баран, хаптаҕай тааһы уу кырсынан халты барарыны быраҕаттыыллара. Таас уу урсунуттан тэйитэлээн баран тимирэрэ, оччоҕо хас ии үөскээбитин аахсыы буолара. Ону санаан, Бэргэн хас да тааһы ууга тамнаата эрээри өйө-санаата балааккаҕа утуйаары хаалбыт Ксенияҕа ханньары тартара турар. Билигин сыгыннахтанан сыттаҕа. Аан маннай Сэргэлээх уопсайыгар көрсөллөрүгэр кылгас халаат анныттан кыыс манган суон бөтөҕөлөрө, бууттара көстөллөрүн өйдөөн, сүрэҕэ күүскэ тэбиэлээтэ, тыһаара кылгаата, хараҕа ирим-дьирим буолбахтаата, ол ахсын өссө кыһыйан-абаран туох түбэһэр таастары ууга кыыраталыы сырытта. Күөс быстына оннук сылдьан баран, сүрэҕэ түөһүгэр батыа суохтуу бүллүргэччи тэбиэлиирин истэ-истэ, сыыры дабайан балаакка ааныгар тохтоон ылла уонна синим биир диэбитти, бириһиэн ааны өрө тардан, иһирдьэ дьылыс гынна.

Кыараҕас балааккаҕа кыыс улаҕа хайыһан, спортивнай тананы устубакка сытар. Уол хайыан да билбэккэ, утуйар мөһөөччүк үрдүгэр эмиэ танастыын тиэрэ түстэ. Кириэн эрэр

күнтэн балаакка бириһиэн үрүтүгэр хатын лабаатын күлүгэ тараадыа түһэр, бочур сэбирд-эктэрэ тохтообокко мөхсөллөр. Сүрүн үөһүнэн ааһан иһэр борохуот тыаһа эмиэ аппа айаҕар күүскэ тыаһаан, ырыата-тойуга дорҕоонноохтук дуораһыйан ааста. Кыыстаах уол сангарбаттар, иккиэн бэйэ-бэйэлэрин таарыйахпыт диэн куттаммытты, балаакка утарыта кытытыгар сыстыахтарынан сыһыннылар.

– Эһ дьонун хайдах... суох буолбуттарай? – диэн кыыс кэмниэ-кэнэҕэс кэһиэҕирбит куолаһынан ыйытта.

– Аҕам сайын оттуу сылдьан, итии да итии күн төбөтүгэр хаан туран, оттон ийэм оҕолонобун диэн, кырааската баран...

Иккиэн курус санааны кыйдырды ах бардылар. Таһырдыа тыал куугунуур, өрүс долгуннара кытылга халпыр-балпыр охсуллаллар. Уоттаах-күөстээх куораттартан, дэриэбинэлэртэн тэйиччи өрүс хомотун үрдүгэр баар буолан хаалбыт кыыстаах уол тылларыттан маттылар, бэйэ-бэйэлэриттэн куттанар курдуктар.

Уол аттыгар субу, илиитин уунна да былгыччы кууһан ылыаһыны, үчүгэйкээн кыыс сытарыттан сүрэҕэ тэбэн тулутарыттан ааста, атаһын анныгар түгэҕэ биллибэт далай эмпэрэ сыырын үрдүгэр турарды тыына хаайтарда, синим биир диэбиттии, эргичис гынан кыыс уоһугар сыстан уураа да уураа, сыллаа да сыллаа буолла. Ксенья маннай түөһүттэн анһан, сирэйин куоттарыах курдук гынан иһэн, кэнникинэн сымнаан-уулан хаалбытты налыйда, бэл хардары уураһан, уоһа чупчуруйарын биллэ, салгын тийбэккэ эппэннэһэ тыыннылар, сир-халлаан, кытыл-өрүс барыта булкулан күөрчэхтии ытылыннылар, күн анныгар баар бары-барыта туох да суолтата суох буоллулар, мэйиилэригэр уот сарадаһтар күлүмнэстилэр, үөһэнэн, кыырай халлаанынан сыдыайар аанһаллар түмсэн күргүөмүнэн дьиктилээх ырыаны тардан эрэр курдук буолла, кинилэр улаҕата-уһуга биллибэт халлаан куйаарыгар эргичийэр сир шарыгар иккиэйэҕин эрэ хаалбыкка дылылар...

Кэмниэ-кэнэҕэс тохтуу түспүттэрин кэнниттэн Ксенья ип-итиинэн тыына-тыына сипсидэ:

– Ийэтэ суох улааппыт буоламмын, аҕам миэхэ ийэ-аҕа тэннинэн буолбута, мин туспар хайдах курдук кыһалларын-мүһэллэрин, кыра эрдэхпинэ мииигин көмүс чыычааһым дииди наар сүгэ сылдьарын, көтөхсөн олорон тэлэбиисэринэн «тутуллубат иэстэһээччилэрдээх» киинэни көрөрбүтүн өйдөөн, уйадыан кэлэбин, аҕабар махтана саныбын...

Кыыс ах барбытыгар аллара долгуннар күллүргүү охсуллар тыастара иһилиннэ, өрүһүнэн тэйиччи хойутаабыт киһи мотуорун тыаһа куугунаан ааста. Бэргэн кыыс дыргыл сыттаах сымнаҕас ньаассын баттаһын имэрийэ-имэрийэ сыллаан ылла. Бу курдук иирэн барыахча курдук түгэни кини олоһор аан маннай көрсөр этэ, олус үчүгэй кэрэ кыыһы кытта таптаспыт биир түүн туһугар олоххун барытын да биэрэргэ бэлэмнэ дылыгын...

Ханна эрэ ыраах этин этэн лүһүгүрэттэ, чараас бириһиэн курдат чабылҕан күлүпүс гыммыта көһүннэ. Аһыйах таммахтар табыгыраһан ыллылар. Онтон тыал күүһүрдэр күүһүрдэ, балааккаларын көтүтэн илдьиэххэ айылаах иннэннэттэ, ол аайы кыыс куттанан уолга ыга сыһынна, тыал сирилэс тыаһыттан ураты атын туох да иһиллибэт буолла. Онтон тыал эмискэ ным баран хаалла, ол оннугар этин субу кинилэр үрдүлэригэр саайыллыахты барчалаата, чараас бириһиэни курдатты, балаакка иһин барытын күндээрэ сырдатан чабылҕан сандаарыннаата, ону кытта ардах хаххаларын үрдүгэр эрчимнээхтик үнкүүлээн иһэн, күүскэ түһэн куугунапта.

Сир-халлаан синнэр бу алдыархайыгар кыыстаах уол иккиэйэҕин хаалбытты куустуһуохтарынан куустустулар, силлиэ-тыал көтүтэн илтэбинэ да, күүстээх ардах уу ортотугар хааллардаһына да, хаһан да араһсыбат, тэйсибэт курдук бииргэ силлестилэр. Түүн хойукка дээрэ этин лүһүгүрүүрүгэр, уу чалымнырыгар үөрэнэн, имэннээхтик сыллаһа-уураһа сыттылар, бу ньиргиэр этин, барытын сандаардар чабылҕан уота кинилэр таптаһалларын умнуллубаттык уратылыыр быһыылааҕа. Итинник тыас-уус ортотугар сарсыарда буолан эрдэбинэ утуйдулар.

Хаска утуйбуттарын Бэргэн билбэккэ да хаалбыт, уһуктаат, ардах астан, чэмэлкэй күн кинилэр балааккаларын курдаттыы сырдатарын көрдө, кулгааҕар биллэр сылаас тыыныны диэки төбөтүн хамсатаат, санга тыллыбыт ньургуһуннуу кыысчаан киниэхэ сыстыабынан сыстан, утуйан буккуруу сытарыттан сүрүбэ үлүскэн үөрүүнэн туолла. Түүлүгэр туох эрэ үчүгэйи көрөн, мичийэ сытар кыыһы уһугуннарымаары, илиитэ көһүйбүтүн үрдүнэн адьаһын хамсаабакка сытта. Аттынааҕы талахтарга чыычаахтар чырыптаһаллар, ырых-ыраах мотуор кынкыны ыллаан ааста.

Балаакка таһыгар атаһа сындырбаан кэллэ, онтон Көстөкүүн сангата: «Эдэр ыаллар, турун! Күн ыраатта, хомунуоххайын, илимнэрбитин эһэн баран дьиэлиэ этибит, аны куоракка айанныыргыт баар дии», – диэтэ. Кыыс сангаттан уһуктан кэллэ уонна кинини көрөн мичээрдеэтэ. Бэргэн кыыһы уһуттан уураан ылла, көһүйбүт илиитин араарда, туралларыгар тийиэллэр – хайыан баарай, туох барыта, ол иһигэр үчүгэй эмиэ, бүтэр уһуктаах, аһар аналлаах...

Туран таһырдыа сыыллан тахсыбыттара, ардах кэнниттэн сууммут-тарааммыт курдук күөх окко-маска, иирэлэр сэбирдэхтэригэр сиик кылбачыйа чабылыһар, хомо мэндээркэй иэнэ чэрэниилэ өнгүнүү көбөрө суһумнуур.

– Дьэ быйыл түһэ илик күүстээх ардах сингэн ааста, ити – өнг-быйан бэлиэтэ, эһиги дьоллоох-соргулаах ыал буолуоххутун кэрэһилээтэ, – диэтэ Көстөкүүн сис туттан маадьаллан туран.

Инчэбэй оту кэһэн, үүтээннэригэр баран иһэн, Бэргэн биир дойдулаах аҕа табаарыһыгар махтанарын биллэрэн илиитин ыга тутан ааста. Сып-сап аһаат, үһүөн күөллэригэр баран, илимнэрин көрдүлэр, төннөн бултарын үллэһиннилэр. Мунҕа, илим балыктарыттан Көстөкүүн солурчааха инчэбэй муох быһыһыгар аста уонна: «Куоракка кириэххитигэр диэри дьүдьэйбэккэ сибиэһэйдик тийиэбэ», – диэтэ. Балааккаларын, илимнэрин, мунҕаларын хомунан, онгочолоругар киирдилэр.

Көстөкүүн собуоттуур быатын эрчимнээхтик төлө тардарын кытта мотуор бирилиитүстэ, үөскэ киирэн онгочо суптугур тумса ууну таарыйбакка өрө хоройон, харангаччылыы дайдылар. Кыыстаах уол күүскэ сирилиир тыалы утары нөрүччү туттан, хардары-таары бииллэриттэн куустуһан олордолор, онгочо хайыһыт долгуннара өрүтэ кыынһан, ыһахтыыр бырданалара күн уотугар күлүмүрдүү оонньуулар, мотуор бэбэһэнниттэн быдан сэргэхтик, дьол-соргу ырыатын өрөгөйдөөхтүк дьиэрэччи тардарга дылы. Сотору сүрүн үөскэ киирдилэр, эбэ кэтит-киэн иэнигэр да долгуннар улаатан, арҕастарыгар олорсон, онгочо өрүтэ көтөн ылаыла, түгэһинэн уу урсунугар охсуллан лабырбаата.

Дьиэбэ кэлэн тиэтэйэ-саарайа аһаатылар. Көстөкүүн уопуска киһитэ буолан, ханна да ыксаабакка, анал улахан чааскытыттан чэй иһэн бурулата-бурулата баһаарыйар:

– Хайдах сырыттыбыт дии санаатыгыт, убайгытыгар хом санаагыт суох ини?

– Тыый туох диэн этгэххиний, – Бэргэн хайдах махтаныан билбэккэ, эттэ: – Олус бэркэ сынньанныбыт, убайбытыгар барба махтал!

– Дьэ бэрт оннук буоллаҕына, – Көстөкүүн үөрэр, – арба да куоракка уопсай дьиэбэ бэйэбит хостооххут дуо?

– Оо, суох, оннугу толкуйдуу да иликпит, уопсайга миэстэ адьас тийибэт, оҕолор бара сатаан, хосторго «двухяруснай» дэнэр, ороннорун үрүт-үрдүгэр икки этээстээн туруораллар. Сорох эдэр преподавателлэр уопсайга биирдии хоһу ылан, оҕолорун, төрөппүттэрин кытта ололлор, оттон ыал буолбут устудьуоннар бары куоракка дьиэ куортамнаһаллар.

– Оок-сизэ, оччоҕо эһиги ханна барар былааннааххыты?

– Бэйэбит да билбэспит.

– Дьэ моһуок эбит, – хаһаайын тугу эрэ толкуйдаан, сэнгийэтин имэриммэхтээтэ уонна холодильник үрдүгэр сытар тэтэрээти, уруучуканы ылан суруйбутунан барда: – чэ, оччоҕо мин эһиэхэ биир аадырыһы биэриим, Сайсарыга Чиэхэп маһаһыныттан чугас бииргэ суоппардаабыт Дьараһын диэн киһим дьиэ атыыласпыта, олбуорун иһигэр быыкаайык дьиэ дуом-

наах. Онтукатын эмиэ устудьуоннарда куортамныыра да, быйыл бүтэрэн бараллар диэн эрэрэ. Эһиги миигин ытта диэн туран кэпсэтэн көрүң, атын ылы кытта дуогабардаһа охсубатах буоллабына ылыаба.

– Оо, дьэ бэрт буолуо этэ! – Бэргэн үөрдэ, – убайбыт оччоҕо туһалаабытын тобоҕун туһалаан, улаханлык абырыан этэ.

Ити курдук хаһаайыннарыгар махтанан-баһыбыалаан автовокзалга кэллилэр. Үлэ күнэ уонна күнүс буолан, хата, куораттыыр киһи аҕыйах, онон сонно бараары турар оптуобуска билиэккэ тийһиннилэр. Сотору быылы-буору өрүкүтэн айаннаатылар, суол икки өттүнэн сэбирдэхтэринэн сипсир от-мас, торҕо күөх киэн сыһыылар киинэ экраныгар курдук устан ааһаллар. Бэргэн кыыс нарын тарбахтарын туппутун араарбат уонна Өлүөнэ эбэ кытылыгар өйдүүн-санаалыын ирим-дырим барбыт түүннэрин бэлэхтээбитин иһин үөһэ халлаанга баар бары Үрдүк Айыыларга махтана саныырыттан ордубат, куоракка киирэн, авиапорт ыппыт охтуу сыһыылар суолунан айанныылыгар, уол үңкүүлээн да бэдьэйиэх туругунуу, этээстээх дьээлэр үөрэн-көтөн сэгэйиэхтэринэн сэгэспит курдуктара. Киһи орто дойдуга манньк дьолу билэр туһугар төрөөн-үөскээн, олорон ааһан эрдэҕэ...

Автовокзалга түһэн, уулусса кытыытынан сиэттиһэн баран хаамыстылар, кыһа: «Мантан уопсайбар диэри көтөҕөн илт», – диирэ буоллар, Бэргэн адьас саараабакка да көтөҕөн илдьэ барыах этэ. Уопсайдарын ааныгар тийиэхтэригэр диэри хас да билэр киһилэрин көрүстүлэр, бары сиэттиспит уоллаах кыһы көрөн мичээрдииллэр, арай суолга бииргэ үөрэнэр Ылдьаатын эрэллээх саллаата Буут утары иһэр, кинилэри көрөн, суолу туораан, утары кэлбитигэр, Бэргэн наар кинини элэктээн, дьээбэлээн тахсар уолу көрсүбүтүн төһө да сөбүлээбэтэр, ханна куота сатыы сылдымай, уун-утары тийдэ. Буут кинилэри көрөн, биир сиргэ хамсаабакка туран баран, чугаһабыттарыгар, дорооболоһон баран:

– Хайа, бу дьон үчүгэй буолан эрэҕит дуу тугуй? – диэн ыйыппытыгар, Бэргэн киэн тутта чобуотук хардарда:

– Сэргэлээххэ биир ыал эбилиннэ диэн кэбис!

– Туох даа?! Дьэ уол оҕото эбиккин, сылла сылдьан сыарҕа быатын быһар диэн итини этэн эрдэхтэрэ, чэ, эбэрдэлиибин, сыа сиир дьон буолбуппут, – илиитин тутан ибигирэттэ. – Оттон биедэрэҕэ тугу туттугут?

Бэргэн кинини кытта улаханлык кэпсэтэр санаата суох, ол иһин дьээбэлэнэр курдук эрээри, тымныытык быһа биэрдэ:

– Кыһыл көмүһү.

5

Ити эрэри Бэргэннэх Ксения тулуйбатылар, сол күн аҕалбыт балыктарыттан быһар быһаҕаһын кыракый быласымаасса солуурчахха кутан, Сайсарыга Көстөкүүн ыйбыт аадырыһыгар бардылар. Киһилэрин олорор дьыэтэ аспаалламмыт тэргэн аартыктан туора тахсар, соччо уһуна суох уулусса эбит. Чуумпу, киһи сэдэх, масссына да хаа-дьаа сылдыар чинчилээх, суол кытытыгар кыстаммыт бэрэбинэлэр аттыларыгар от бытыгыраабыт кырыс сирэ баарыгар кууруссалар тугу эрэ тонсуйаллар, бэйэ-бэйэлэриттэн былдыһан, сырсан сарымтахтаналлар. Уулусса ортотугар көппөннөс сымнаҕас сиргэ үктэннэххэ буор күдэриктэнэ бурҕанньыр, арааһа, ардах кэнниттэн бүтүннүү бадараан-идэрээн дойдуга кубулуйар чинчилээх. Атыттартан туох да уратыта суох самнайбыт дьыэ хаптаһын олбуоругар кинилэр көрдүүр аадырыстара суруллан турарыгар харахтара иннэ түстэ. Кэлииккэни тонсуйан дарбыян балачча турбуттары кэнниттэн, киһи хааман салырҕайдаан кэлэн ыйытта:

– Кимнээххитий?

– Биһиги устудьоннарбыт, Намтан Көстөкүүн диэн суоппар атаһын кыра кэһиитин ытта уонна бэйэбит эмиэ эйигин кытта кэпсэтэр наадалаах этибит, – диэн Бэргэн эр киһи киэбин ылынан санарда.

– Көстөкүүн даа? Кэһии диигин дуу? – дьиктиргиир ыйытыыны кытта, сонно кэлииккэ аһыллан халыр гынна, энньэйбит сынгахтаах, үрдүк унуохтаах киһи сахаҕа сэдэх сырдык харахтарынан уорбалыырдыы көрдө-иһиттэ. Уол тутта биэдэрэни ууммутун эһэ охсон ылан, хаһыатынан саппыттарын хастыы тардаат, балыгы көрөн баран, санга аллайда:

– Оо-сизэ, бу киһини, доҕор! Миигин куоракка сордону булан сизэбэтэ буолуо диэн ыттаҕа дуу?! – уолу өтөрү-батары көрдө: – Оттон миэхэ туох наадалааххыт?

Баччаанҕа диэри сангата суох турбут Ксения инники таҕыста:

– Көстөкүүн эйигин «баҕар дьыэ куортамныа» диэбитэ.

– Ээй, – дии түстэ киһилэрэ эгэ-дьаҕа, – оттон мааҕынныттан инньэ диэххитин, эһиги устудьоннарыг дуу?

– Устудьоннарбыт.

– Үөрэххитин хаһан бүтэрэҕит?

– Эһиил.

– Эһиил даа? Санга ыал буолбут дьон буоллаххыт?

– Оннук.

– Ааккыт-суолгут кимнээх диэннгитий?

– Бэргэн уонна Ксения.

– Сирэйгититтэн-хараххытыттан көрдөххө, бэрт сымнаҕас дьүһүннээх-бодолоох дьон буолуоххутун сөптөөх эбит. Манна олорор күннээх буоллаххытына, дьону, устудьоннары энгин мунньубаккыт. Сөбүлэһэҕит?

– Сөп.

– Чэ бэрт, мин Дьарааһын диэммин, дьыэ баар, эмиэ устудьоннар олоруттара уонна үөрэхтэрин бүтэрэн санардыы барбыттара, киирэн көрүн.

Кыыстаах уол киһилэрин батыһан иһирдэ киирдилэр, кэнэс уһаайба, хортуоска уга санга бытыгыраан ээр ыһыллыбыт сонуога, олбуору кыйа сарай, туох эрэ тутуулар бааллар, улахан дьыэттэн өссө антах, уһаайба иһигэр турар буруус маһынан тутуллубут дьоҕус дьыэҕэ кэлэн киирдилэр. Ортотугар сыбаҕа суох кирпиччэ оһох, ситэ ыпсыбатах быыстарыттан хаппыт буор долгуннура быгар, оһох хаңас өтүгүр биир эркини барытын киэптии кэтит тимир орон кураанах боробулуоханан көрөн турар, үрдүгэр кырааската суох хаптаһын долбуур, ону аннынан «Огонек» сурунаалтан кырыллан ылыллыбыт хайа эрэ сыл халандаара – эдэр уоллаах кыыс бугул тэллэҕэр көҕүс-көҕүстэринэн өйөнөн олороллор. Кинилэр уопсайдарыгар Крамской аас-

пыт үйэтээҕи «Биллибэт дьахтара» улуутуйа туттан, карета түннүгүнэн кынчыатыы көрөр эбит буоллаҕына, манна билинни кэм уоллаах кыһа тыаҕа, бугул түгэҕэр олороллоро хайдах эрэ кинилэр олохторугар маарынныыр буолан дуу – быдан чугас курдук. Ити хартыынаҕа сайынны тыа сирич чуумпу киһэтэ нуурайбыта-нусхайбыта бу быыкаайык дьэ иһин холку, истинг, нуһаран көрүгнүүр. Оһох уна өтүгэр бэйэ оһоһуута оһуол, икки эрэ киһи батыан сөп быһылаах.

– Уһудьуон дьонтон элбэҕи көрдөөбөһүгүн, ыйга отут солкуобай уонна уокка оттор маскытын бэйэҕит булунаҕыт, – хаһаайын боппуруоһу быһаччы быһаарсар киһи буолла.

Уһудьуон ыйдааҕы истипиэндыйэтэ 56 эрэ солкуобай, онон холбоон мөһөөх уон иккиттэн чиэһпэрэ куортамҕа барарыттан Бэргэн иһигэр төһө да ыарыҕата санаатар, сөбүл-эһэригэр тийдэ: «Ыксаатахха, харабыл энгин курдук туох эмэ быстах үлэҕэ кириллиэ уонна эһиһил бүтэрэр сылбытыгар истипиэндыйэбит арыый эбиллиэхтээх, оттон дьэ диэн дьэ, үрдүбүтүгэр кэм кырыһалаах буолабыт», – дии санаата уонна ыйытта:

– Хас массыына маһынан сыл тахсарбыт буолла?

– Ээ, пахай, биир массыынан ыллы-туойа кыстыгыт, кыратык отуннугут да, таһырдыа куотарды иһиһинэн оргуйар бааннык буолар, – диэн хаһаайын дьэтин хайҕаата уонна дьээб-элэнэн мүчүк гынна: – Бачча эдэр оһолор уотунан умайа сырыттаһыт, оттубатаһытына да ити орон үрдүгэр түүгнү үлэ-хамнас тогортото буолуо ээ, һа-һа-һаах! Биир биллэр бэйиэттэн: «Оһон тоһо элбэҕий?» – диэтэхтэринэ: «Дьэм тымныы, дьэм тымныы», – диир сурахтааҕа. Һа-һа-һаах!

Бэргэннээх Ксенья сирэй-сирэйдэрин көрсөн эрэ кэбистилэр, киһилэрэ толоос соһустук үөрэрин-көтөрүн хайалара да биһирээбэтэ, арай кыыс моонһуттан сағалаан, иэдэстэрэ кытаран хааллылар.

– Чэ, ити курдук, – диэтэ Бэргэн, киһилэрин халыг соһус оонһоһууттан саллан, кэпсэтиһини бүтэрэ оһоору, – Ксенья сотору соһуруу сынһана барар, мин иһит-хомуос ағалыам уонна каникулбар дойдулуубун, аны күһүн үөрэх аһыллыбытын кэнниттэн кэлиэхпит.

– Чэ, сөп, – Дьарааһыннара боччумура оһсон Бэргэнниһин илиһи тутуста уонна үһүөн таһырдыа тағыстылар, дьэ элээх хаһаайын олбуор ааныгар диэри атаарарыгар саната-инэтэ хам буолбат:

– Биир усулуобуйалаахпын – түүн олус хойутаабаккыт, уонтан киһэ кэлииккэ лип хатанар.

– Биирдэ эмэ бырааһынныкка хойутаатахпытына, ыалга хоно хаалыахпыт, онтон атыныгар эрдэ баар буолуохпут, эһи бу диэки түүн сырыланар куттала да бэрт иһи...

– Һа-һа-һах! – Дьарааһын маһа табыллан күллэ, – дьэ, кырдык, бэйэтин дууһатыгар өстөөх эрэ киһи биһиги оройуоммутугар түүн мэнээктиһэн сөптөөх.

Кыыстаах уол эһиэ быыллаах-буордаах уулуссаларыгар баар буоллулар.

– Куһаҕана суох дьэ дии? – диэтэ Бэргэн, арыый тэйэ түспүттэрин кэнниттэн.

– Хаһаайын хайдах эрэ балабыай тыллаах-өстөөх, киһини кыбыһыннарыах да, өһүргэтиэх да курдук, – Ксенья санаатын малтаччы эттэ.

– Ээ, кырдыаҕас дьон бары иһинник тылга тийһэр буолан хаалаллар, туох буолуой, санааҕар тутума уонна куоракка дьэ дэбигис көстүбэт, иһини да былдыы иликтэринэ кэпсэтэн, ылар буолбуһпугар махтал, – диэтэ уол, кыһы саарбағалаппат гына.

– Тылга тийһи – кырдыы бэлиэтэ, – диэн, Ксенья бэйэтэ-бэйэтиһиниһин кэпсэтэрдии бутураата.

Сотору Ксенья соһуруу көттө, оттон Бэргэн үөрэһин үмүрүтэ оһсон, сана дьэ элэригэр кыһынны тағастарын кытта иһит-хомуос, чааннык-чааскы атыылаһан ағалан хаалларда уонна дойдугар айаннаата. Сайын устата кыһын, оо, ахтан да биэрдэ! Өлүөнэ эбэ кытылыгар этиннээх ардах түүн хайдах курдук имэнирэ-дуоһуя таптаһа сыппыттарын ымпыктаан-чымпыктаан өйдөөтөһүнэ олус сылаанныһан, эт-этэ иһиһэн кэлэрэ, эһиэ да: «Кэргэн-

нэнним дуо, тоҕо түргэнэй, холостуой олоҕум барахсан, быраһаай, аны бэйэм бэйэбэр сылдьан бүттэҕим», – диэн курутуйа саныыра. Дойдугар аймахтарыттан тастын убайа аах эр бааллар, кинилэргэ ыал буолан эрэрин туһунан иһитиннэрдэ да, дьоно онтон үөрэн өрө көтө түспэтилэр, көннөрү истэн эрэ кэбистилэр, арай санаһа, кэм дьахтар киһи буолан, кини балаһыанньатын өйдөөн эттэ: «Харчы кыратык бэрсиэхпит».

Биир киэһэ почтаттан аҕыйах тыллаах тэлэҕирээмэни аҕалан биэрдилэр: «Куоракка эргиллиним, аҕабар эттим, эйигин кэтэһэбин», – диэн. Кэргэн ылан эрэр кыһа куоракка кэлбитин кэнниттэн Бэргэн туруон-олоруон булбата, сарсыарда уһугуннаһына, түннүк сабыстын быһынан тыргыллар күн бастакы сарданаларын кытта Ксеньята мичээрдээбит мөссүөнө көстөн кэлэрэ. Киэһэ утуйаары сыттаһына, балаакка анныгар өрүс долгуннара кытылга охсуллар тыастара уонна ыраах хойутаабыт мотуор тынгыныыра, ону кытта субу өрө тэбэ сылдьар тыгынас эмиийдэргэ түөһүнэн саба түһэн, уотунан умайар уостары уҥа-таала уураһынтан тумнаста туймаары, куугунуу көтүү сыралҕан уотугар ууллуу умсулҕана сүрүбэ муннаабы нүөлүтэ мөһүһүннэрэрэ, хараҕа ирим-дырим буолара, тынар салгына тийибэтэ...

Ол иһин оттоон бүтэн, ходуһаларыгар бүтэһик кэбиһиилээх оту туруорсаат, Бэргэн суһаллык куораттаата. Бу сырыыга уопсайыгар таарыйбакка да, дьылээх-уоттаах киһи сиэринэн, тута Сайсарыны быста. Сүрүбэ тэбэ-тэбэ кэлииккэ аанын тонсуйбутугар, кинини эрэ кэтэһэн турбут курдук Дьарааһын саната:

– Кимий? – диэтэ уонна хоруйдуурун кытта:

– Оок-сиэ, хаһаайын кэллэ! – диэн санга аллайда уонна кэлииккэни сэгэттэ.

– Дорообо, доҕор! Оттон кэргэнин дьэтин сууйан-тараан, киһи билбэт гына онгорон, эйигин күүтэр, билигин суох, куораттаабыта, аны тыаттан аҕата кэлбитэ, дьэ күтүөт кинини үтэн-ааньан, тургутан көрөрө буолуо, ойбоһоскор хатырыкта хаалан, хачыр-кучур тыаһыыра буолуо, һа-һа-һаах! – үгэһинэн эмиэ бэрт сатаархайдык күллэ.

Бэргэн суумкатыгар чугас бэлэмнии анныбыт сугун барыанньалаах баанканы хостоон ууммутун, киһитэ үөрэ-көтө ылла:

– Махтал, куорат чугаһыгар сир аһа мөлтөх, урут Горнайтан, Мангарас аттыттан сыл тахсар отоммутун булар этибит, быйыл мэлийдибит.

Уол олбуор иһигэр турар дьэтин аанын тэлэйэ баттаат, соһуйан, аан чанчыгар өйөнөн турда. Муоста кытархай кырааската санардыллан, киһи халтарыйыах айылаах күлүмүрдэс лааһынан кылбачыйар, оһох үрүң оппуоханан сотуллубут, быһынан бырдыйар буор мэлийбит, билиитэҕэ ыга хапшахтамыт көстүрүүлэ, кэтит орон утуйар таһаа сибэкки ойуулаах анал сабыылаах, куруһуба ойуулаах устуоралаах соҕотох түннүк анныгар кыракый остуол күөх ыскаатарыгар кини атыыласпыт иһиттэрэ кэккэлээбиттэр, орон үрдүнээҕи долбуурга аҕыйах кинигэ, кытыытыгар Шолохов статуэтката. Кыыс оҕо барахсан диэн дьэ маннык буолаҕа, барыта уруккутун курдук, сайынҕы нуурал киэһэ көбүс-көбүстэригэр өйөммүт уоллаах кыыс хартыыналара да уларыйбатах, ол эрээри дьэ иһэ истин, ыраас, орун-оннугар: «Ксеньям барахсан үтүө да хаһаайка буолсу, – диэн иһигэр үөрэ санаата уонна кини аҕатын кытта билсэриттэн эмиэ да дьулайан кэллэ, – дьэ хайдах-туох билсиһии буолар, соҕотох кыһыгар тиэрдибэккэ сирэн кэбиспэт ини, хайыахпыный – син биир хаһан эрэ хайаан да көрсөр-билсэр түгэммит туһаайыахтаах буоллаҕа...»

Уол ааны төттөрү аһан, аан айаҕар бачыынкаларын хаалларда, ол кэнниттэн дьыһэ сэрэнэн сыбдыйан, Шолохов статуэткатын илиитигэр ылан ыараннатта – мрамор кыра олбохтоох, харана кырааскалаах ылтаһын буолан лис курдук, кэтэҕэр: «ск. Арапов Г.Е.» диэн суруктаах, төттөрү уурда, онтон оһох үрдүнээҕи көстүрүүлэни аспытыгар миин сыта саба биэрдэ. Үчүгэй, олус үчүгэй! Оок-сиэ, кэргэннээх буолар диэн бэрт да эбит!

Сис туттан, оһох эркинигэр сыстан турда, уун-утары кыыстаах уол бугул тэллэҕэр көхсүлэринэн сыстан сылаанньыйан озорор хартыыналара, ити курдук кинилэр Ксеньятынаан эмиэ

баран иһиэхтэрэ буоллаҕа олох суолун устун бэйэ-бэйэлэригэр өйөнөн, тонхойо кырдыахта-
рыгар диэри...

6

Күһүн кэлэн, саахсаҕа сайабылыанньа биэрбиттэрэ, саахсаланыы туһунан докумуону ылар күннэригэр бииргэ үөрэнэр уолаттарын-кыргыттарын ынгыран, кафеҕа хас да остуолу холбуу тардан бэлиэтээбиттэрэ. Ити курдук орто дойдуга Бэргэн уонна Ксения Уйбаныаптар диэн ыал баар буолбута.

Кыыдаан кыһын обургу муустаах кырыанан илгистэн, тымныынан силлиэрэн кэлэ охсубута. Сайсарыга Бэргэннээх олорор ыалларын олбуорун иһэ ыраастык күрдьүллүбүтүгэр сиппиир уонна туора күрдьэх анныллыбыттар. Олбуор иһигэр онтон атын туох да суох, уу чуумпу, бүгүн Ксенията тоҕо эрэ хойутаата, Бэргэн сарсын буолуохтаах сэминээргэ бэлэм-нэнэригэр, бэйэтэ да өйдөөбөтүнэн, түннүгүнэн таһырдьаны одуулаһа олорор буолар. Бэйи, бу кыыс тоҕо хойутаата, үөрэҕэ бүппүтэ да син балачча буолбута чахчы. Уулуссаҕа массыына тыаһа тохтообутугар, эмиэ көрө түстэ – кэлииккэ аһылынна уонна буут эти сүкпүт Дьарааһын улахан дьиэтигэр күлүкүччүйдэ, кэнниттэн кууллааҕы туппут киһи батыспыт. Ити аата, ыаллара тыаттан кэллэҕэ, лааппыларга эт тамты эстэн, билигин тыаттан ситимнээх дьон эттэрин-үүттэрин булуна ололорлор. Эбэтэр ити Дьарааһын курдук, кэлэри-барары, ылсары-бэрсэри сатыыр дьон, хантан эрэ эти-балыгы аҕалан баһаарга илдьэн атыылаан, син үп-харчы булуналлар быһыылаах.

Бэргэн биридэ киниттэн эт атыылаһаары ыйытан баран, сыаната ыарахана бэрдиттэн чаҕыйбыта: «Устудьуон дьонно кыратык чэпчэппэккин дуо?» – диэбитигэр киһилэрэ: «Миэхэ устудьуона-миниистирэ, нууччата-сахата син биир, сыана уларыйбат, харчы сыта суох», – диэн кэбиспитэ. Кэлин өссө толуон олохтоон абыраатылар, ол иннинэ ыарахан кэмнэр этилэр, ханна эрэ эт тахсар сураҕын иһиттэхтэринэ киэһэ кэлэн уочараттыыллара уонна маҕаһыын сабыллыбытын кэнниттэн уот отто-отто, күһүнгү харанга түүн уочараттаан таһырдыа хонолоро, ол кэнниттэн маҕаһыын аһылларыгар, ааны көнгү анһа сыһан, ойоҕос тостор улахан уочаратынан иһирдэ кутулла түһэллэрэ. Дьэ итиннэ араас айдаан, этиһии тахсар – быһа киирэ сатааһын, хас да сиргэ уочараттааһын, билсэр дьонун: «Манна турбута», – дии-дии уочаракка быһа киллэрэргэ холонуу, аны эт бүтэн эрэр диэн, уочараттара тийбэккэ хаалар куттала, ол аайы ардырбаһы барыта баар. Оннук дьаабыланан, урааннаах уһун күнү быһа тэбинэн туран, киэһэ маҕаһыын сабыллыыта биридэ ынгырар-ымсырдар атыылаһааччыга тийиэн, биир киһиэхэ тиксэр икки киһиэ эттэрин сыһынан бүтэ тураллара.

Бэргэннээх үксүн балык кэнсиэрбэтин ылан миин оностоллор, син миин испит курдук буолаллар, ол курдук инчэҕэй тирбэҕэ быстыбатынан сыккыраан олордохторо. Толуонтан ураты, таайа биридэ эмэтэ эт бэрсэр буолан абырыыр. Кини таайа кэпсииринэн, 70-с сылларга диэри араас эт, халбаһы дэлэй үһү, уочарат суох, өрөһөлөммүт кырбастарган анал биилкэнэн дьөлө анһан, сөбүлээбиттэрин талан ылаллар эбит, ол соҕотохто ханна мэлис гынан хаалбытын бэйэлэрэ да бэркиһиллэр.

Саҕа ыал дьиэлэригэр уруккуттан эбиллиилэрэ диэн – прокаттан уларсыбыт өнгө суох тэлэбиисэрдэрэ биир мунугу барытын күөнтээбит. Киэһэ оһохторун оттон баран, кыараҕас дьиэлэрэ сыһыа сылһыан барарын күүтэ сытан, тэлэбиисэрдэрин көрөллөрө, онтукаларын «аан дойдуга түннүк» диэн, хаһан эрэ Бүөтүр ыраахтааҕы Петербург куораты тутан баран, «Европаҕа тахсар түннүк» диэбитин маарыннатан ааттыыллара.

Бэргэн экрана харааран турар тэлэбиисэрин көрбөхтөөтө, билигин кинилэр сериал диэн хас киэһэ ахсын субуруччу салҕанан барар киинэлэри көрөн, ханна эрэ ыраах Латинскай Америкаҕа буолар дьоннор үөрүүлэринэн-кыһалҕаларынан ололорлор, киэһэ киинэ кэллэр эрэ ыаллар бары тэлэбиисэрдэрин иннилэригэр хатаналлар...

Санаатын ситимин быһан кэлииккэ тыаһаабытыгар, Бэргэн түннүккэ сыстаат, сүрүҕэ үөрүүнэн туолла – кырса саҕалаах сонноох уонна эмиэ оннук бэргэһэлээх доҕоро барахсан

манган хаартан да ыраастык туналыа сырдаан иһэр. Манган хаар өгүнүү ып-ыраас Ксеньята туртанны дайан иһэрэ үчүгэй даҕаны... Кэргэнэ илиитигэр суумкалаах, онтон суон халбаһы уһуга көстөр. Ити халбаһы сыралаах уочарат түмүгэр ылыыннаҕа, ол иһин Бэргэн Ксеньятын хайгы санаата: «Оок-сиэ, доҕорум барахсан төһөлөөх өр уочаракка турбута буолуой...» Ити кэмнэ кыыс ыксаан-бохсоон ахан ааны аста, үрүҥ туман дьиэлэрин иһин күдэриктийэ толордо.

– Бэргэн! – диэтэ кыыс, таҕаһын да устубакка эрэ, – бу аттыбытынааҕы маҕаһынгна халбаһы киллэрбиттэригэр түбэхэн, хата, тигистим, аны киэһэ сымыыт тахсар үһү, онно эмиэ уочараттаатым, билигин аһаан баран иккиэн барыахпыт, онно уочараккын булларан баран, мин кэлиэм. Хата маҕаһыын дьиэбититтэн чугас, онон сымыыт тахсыар диэри хардары-таары туруохпут...

«Эмиэ эт, халбаһы айдаана, – Бэргэн сибилинги өрө көтөҕүллүбүт иэиититтэн туох да хаалбакка, сииктии симэлийдэ, – бу туох ааттаах иэдээнэ түбүлээтэ, бачча улахан дойду эрээри, нэһилиэнньэтин аһатар эти-халбаһыны онгортон таһаарар кыаҕа суох, соторутаанна диэри барыта баара дии, уларыта тутуу диэн саҕаланыаҕыттан ханна барыта сүтэн хаалбыт бэйэтэй...»

Ксенья тиэтэлинэн килиэби бысталаата, арыы сыһын уонна мэлии саахары уурталаата, муора бытархай балыгыттан кэнсиэрбэни аста. Онтон атын киһи сонургуур астара суох буолла, иккиэн утарыта көрсөн олорон саахардаах, арыылаах килиэптээх хара чэй истилэр, биилкэнэн килиэпкэ балыгы сыбыы-сыбыы сизитилэр, онтон Ксенья ыйытта:

– Сарсынны сэмнээргэр бэлэмнэннин дуо?

– Оттон син, – диэн хоруйдаата Бэргэн уонна түннүгүнэн көрбүт сонунун кэпсээтэ. – Балбыт хантан эрэ атаҕынан эт аҕалла.

– Абыраммыт дьоннор, – диэн баран Ксенья үөһэ тыынна, – бу олоххо Дьарааһын курдук кэлэр-барар дьон эрэ этэнгэ олорууһулар. Оттон бийиги курдук тыаттан улахан көмөтө суох устудьуоннар ас-тангас булбакка улаханлык эрэдэниитибит быһыылаах, үөрөхпитин бүтэрэн, үлэһит буоллахпытына үрүҥ харахпытын дьэ өрө көрөр инибит.

– Тыаҕа да олох лаппа кытааппыт дииллэр, сопхуостар эстэн эрэллэр үһү, судаарыстыба аны харчы биэрбэт буолан, сопхуос үлэһиттэрэ хастыы да ый хамнастарын ылбакка букатын иэдэйбиттэр, ол иһин биирдиилээн ыаллар түмсэnnэр бааһынай хаһаайыстыба диэни тэринэн эрэллэр үһү.

– Оччоҕо тугуй? Сопхуостар эстэллэр дуу?

– Оннугар тийэр.

– Дьэ дьикти эбит, оччоҕо былыргы курдук бытархай хаһаайыстыбаҕа көһүү буолсу, итиччэтигэр хаппыталыһымна төннүүһүбүт дии?

– Кэбис, доҕор, аныыны сангарыма, – диэн Бэргэн кэргэнин буйда, – аны тылбытыттан ыйана сылдыайабыт, «бассабыктар бараммат күүстээхтэр» диэн этэллэр дии, Сэбиэскэй былаас оннук судургутук сууллубата буолуо ээ. Хата, олоруохтааҕар тэлэбиисэрбитин холбуохха.

Тэлэбиисэр экрана сырдаабытыгар, иккиэн сангата суох ону одууластылар – сонуннары биэрэ тураллар эбит, Горбачев хайа эрэ омук сиригэр уулуссаҕа хааман нэлэлдьийэ-хотолдьуйа сылдьан, дьонно тугу эрэ кэпсиир, кэргэнэ Раиса аттыгар туран, кини хас биирдии тылын бэркэ болҕойон истэр. Онтон атын сирдэртэн кадрдар элэннэстилэр – баһыйар үксэ армяннар олорор Нагорнай Карабаҕы Азербайджантан таһааран, Арменияҕа киллэри туһунан олохтоох армяннар туруорсууларыттан сылтаан иирээн, миитиннэр, эбиитин Арменияҕа сир хамсаан, урусхал ортотугар сытар дьиэлэр, ону Азербайджанна сэтэрээччилэр баар буолуулар...

– Ээ, абааһыны сабан кэбис, – диэтэ Бэргэн, – туох аанһа сонуну кэпсиэхтэрин, хата халбаһыга тиксбиккин, маладьыас, аны сымыыт ыларбыт...

– Ыарахан да кэмнэр кэлэн эрэллэр быһыылаах, тыаҕа сопхуос суох буоллаҕына дьон хайдах олорор? – диэтэ Ксения тарбаҕын үрдүгэр кураанах бүлүүһэтин эргичитэ-эргичитэ, ол ойуутун кынастаһа олорон, – үөрэхпитин бүтэрдэхпитинэ, куораттан наһаа ырааппатарбыт бэрт буолуох этэ...

– Чэ, бастаан үөрэхпитин бүтэриэххэ, уоннааҕыта бэйэтэ көстөн иһиэ этэ буоллаҕа...

Ити курдук уку-сакы чэйдээн баран, маҕаһыыннарыгар бардылар, лаарга диэри хаста да эргийэн тийэр уһуннаахай уочарат субуллубут, Ксения тийэн, ким кэнниттэн ханна турбутун булла, иккиэн уһун синньигэс уочаракка күнү быһа турардыы дьиппиэн көрүгнэрин ылыннылар.

7

Бэргэн биир киэһэ дьиэтин аанын аһаат да, Ксенията оһох иннигэр олорорун көрө түстэ. Бүгүн кэргэнэ эрдэлээбит, остуолга аһын-үөлүн тардыбытыгтан сылыктаатахха, син балача өр күүшпүт быһыылаах. Кэргэнэ эрдэ кэлбитигтэн уол үөрдэ, үксүгэр дьуһуурустубата энгин буолан, хайдах эрэ мэлдьи кини хойутуур буолара, онон тугу эмэ буһаран тоһуйуу үксүн Бэргэннэ тиксэрэ.

– Хайа, бүгүн дьуһуурустубан суох дуу? – диэтэ Бэргэн эгэ-дьаба уонна таһаһын уларытта туран Ксения хайдах эрэ сэниэтэ суох «ыык» диэбитигэр соһуйан, болҕойон көрбүтэ – кэргэнин сирэйэ-хараба хайдах эрэ салбабырбыт, ытаабыт быһыылаах.

– Тыый, бу хайдах буоллун, ким атабаастаата? – дии оҕуста.

– Суох, ким да атабаастаабата эрэри... – кыыс сүрдээх туруору хайаны дабайан тахсыбыт киһилии эмискэ күүскэ төлө биэрдэ уонна: – Биир мөлтөх сонуннаахпын, бүгүн баран дыахталлар консультацияларыгар сырыттым, ону чинчийэн көрөн баран, миигин оҕото суох буолабын диэн быһаардылар, – Ксения эмискэ куолаһа титирэстээн, ытаан барда.

Бэргэн кэргэнин аһынан, төбөтүн түөһүгэр ыга тардан баран, бокуойа суох баттабын имэрийэ-имэрийэ сыллаата-уураата:

– Доҕочуок, уоскуй даа уоскуй, ол алдьархай буолбатах, наһаа ыксаамыах, билигин эмп күүстээх, бабар, эмтиэхтэрэ.

Кыыс харабыттан ып-ыраас таммахтар тохтоло суох тобурбаастылар:

– Мин оҕо мааткалаах үһүбүн, онон туюх да быһаабат...

Бэргэн ыксаата уонна:

– Оҕону ылан иитиэхпитин да сөп буолаба, – диэтэ, – Чыычаабым, ытаама эрэ, эн айманнаххына, миэхэ наһаа ыарахан буолар.

Ксения аһыннаран, өссө сэтэрэн, уйа-хайа суох ытаата уонна ытыырын быһыгар бокуойа суох сипсийдэ:

– Айбыппыт тоҕо миигин маннык хабырдык атабаастаабыта буолла? Итинник ыарыылаах бэрт сэдэх, тыһыынчаба биир эмэ баар буолар дииллэр, онно мин түбэхэн хаалбыппын. Лотереяба массына сүүйэр курдук, биир эмэ киһиэхэ тиксэр үчүгэй эбитэ буоллар, миэхэ түбэхэн да бэрт, оттон куһаҕантан Айбыт матарбат, ким хайа иннинэ мин тиһинэ охсубуппун... Хайа дьоллоохторго санаатылар да оҕо үөскүүрү эбитэ буолла? Били эһигини кытта уопсайга ыаллы олобут Динабыт кылгас кэмнэ билсибит уолуттан ыарахан буолан, онтон кыбыста ахан сылдыар, хайдах эмэ гынан улаата илигинэ түһэртэрэн кэбиспит киһи диир. Оттон биһиэхэ бу... Ким эрэ кыраабытын курдук...

– Чэ, кэбис, аһыны санарыма, ама ким кыраатабай, – онтон Бэргэн эмискэ хонос гынан, кэргэнин өрө тардан, уу-хаар баспыт харабын утары көрдө, – Динаҕ хата ол оҕотун түһэртэрбэтин-хайаабатын, биһиги да ылан иитиэхпит, бэйи эрэ, оттон аҕата биллэр дуо?

– Биллэр, хоту дойдуттан сылдыар саха уола.

– Чэ, оччоҕо оонньуута суох дьүөгэҕин кытта кэпсэт, киниэхэ оҕо наадата суох буолабына, биһиги ылыахпыт.

Ксения кытархай сибэкки ойуулаах былатыагынан харабын соттуммахтаата уонна хаттаан ыйытта:

– Кырдык дуо?

– Кырдык буолумуна, үөрэхпитин бүтэрэн, атын сиргэ үлэли барарбытыгар кыһыл оҕону көтөҕөн тиийиэхпит уонна бэйэбит оҕобут диэхпит, оччоҕо ким да бу иитиэх оҕо диэн уорбалыа суоҕа.

– Бэргэнчигим, арааһа, сөпкө эттин ээ, – кыыс биллэ сэргэхсидэ, ойон турда, – бэйи, оччоҕо сибилегин уопсайга баран, мин Динаны көрсө охсобун, бэркэ ыксыыр этэ, аны сарсыарда тураат, түһэртэрэ баран хаалыа, чэ, түргэнник аһы охсуохха.

Кэмчи астаах остуолларыгар утарыта көрсөн олорон чэйдииллэригэр Бэргэн:

– Мин эйигин кытта уопсайга барсабын, – диэбитигэр кэргэнэ күллэ:

– Доҕоччуок, туох диэн эттэххиний? Ол биһиги, дьахталлар, кэпсэтибитигэр эр киһи кытара наадата суох уонна куттаныма, Сэргэлээх бу икки ардыгар аҕыйахта үктээн тийиэм, наадабын быһаарсаат, төннүөм буоллаҕа, – дии-дии Ксения урукумуонньугу талырҕатан сирэйин суунна, лаампа сырдыгар пуудараланан, бааталаах манган тарбахтара элэннэстилэр.

– Уопсайга тийэн мин уолаттарбар олоруом, соҕотохтуу ыппаппын, аны күлүгээттэргэ түбэһиэн.

– Чэ, баҕар, буоллун.

Иккиэн аһаан бүтэн, тиэтэйэ-сарайа таннан, туманынан бүрүллүбүт уулуссаҕа тахсан, хаамсан хоочугураһа турдулар. Сайсары күөлүгэр киирэн, тэпсиллибит элбэх ыллык ортоугар туманна хайысхаларын сүтэрэ да сысталлар, унуор туораан тахсаннар, стадион олбуорун кыйа барбахтыылларын кытта туман быһыттан Сэргэлээх таас дьиэлэрин уоттара тырымнаһа түстүлэр.

Түргэнник сылдыях курдук санаабыттара да, хайа-хайалара бииргэ үөрэнэр оҕолорун ортолоругар киирэн, кэпсэтэн-ипсэтэн уһаатылар, дьиэҕэ-уокка наллаан көрсүбэтэхтэрэ да ырааттаҕа. Төннөлөрүгэр, таһырдыа тахсыбыттара, тымныы арыый сыһыйбыкка дылы, туман арыый дьэнкэрэн, бэл үөһэ будулҕан быһынан туолбут ый көстөр. Тымныы да, хойут да буолан, биир эмэ тиэтэйбит киһи күлүгүлдүйэн аһар уонна туох да баара биллибэт, арай ханна эрэ ыт үрэн ньаҕыйан иһэн ах барда.

– Хайа, Дина туох диэтэ? – Бэргэн тымныы салгыны эбирийимээри, иллэн илиитинэн саал былаатын сирэйигэр өрө тарда-тарда ыйытта.

– Чэ, дьиэбитигэр тийдэххэ сиһилии кэпсиэм, манна киһи кыайан сангарбат, тыным хаайатарар...

Ол иһин атахтарын эрчимнээхтик тэннэ үктээн, хоннохторун анныттан тутуһан күөллэрин устун балачча өр хааман хаачырҕатан, син сыыры дабайдылар, кэмниэ-кэнэҕэс олбуордарын ааныгар кэлэн, хатаммыт кэлииккэни аһан, дьиэҕэ киирдилэр, ити тухары биир да тылы бырахсан кэпсэппэтилэр.

Ааннарын аһан иһирдье атыллыылларын кытта, сирэйдэригэр сылаас салгын ил гына охсулунна, электрическэй лаампа умайан күндээрэ түстэ.

– Дьэ маннык, – диэтэ Ксения сонун устаат да: – Мин маннай Динаттан туруга хайдаҕын туоһуластым, кыһыым: «Оҕом улаатан хаалла быһыылаах, түһэрээри эмп иһэн көрөбүн да – билиммэт уонна эми сөбүлээбэккэ дуу – сүрүҕүм-быарым эриллэр», – диир. Мин олох туһугар охсуһан муннанаар оҕо эрэйдээҕи наһаа аһынным: «Дина, оҕоҕун түһэртэrimэ, төрөө, биһиги эйигиттэн ылан иитиэхпит», – диэтим. Кыһыым наһаа соһуйда да, үөрдэ да быһыылаах, маннай ытамныйда, ол курдук өр кэпсэттибит, кини оҕотун аҕатын – аанһа билбэт киһитин кытта быстах билсэн ааспыттарын, ол түмүгэр оҕо үөскээбитин, ону төрөттөбүнэ, соҕотох бэйэтэ оҕо чэнкээйилэнэн олорор кыаҕа суоҕун, өссө үөрэнэр уонна ыал буолар санаалааҕын эттэ. Чэ, онон сөбүлэстибит, арай ол эмп испитэ оҕо доруобуйатыгар охсубат ини.

– Оо, эрэйдээҕи, оҕо муннаах тыыннаах хаалар туһуттан төһө эрэ куттанан, олох туһугар охсуһан эрдэҕэ, киһи аһынах...

– Акаарычаан, кини билигин тугу да билбэт быыкаайык үөскэх эрэ буоллаҕа.

– Син биир, тыыннаах дууһа диэн тыыннаах дууһа.

Иккиэн да төрүү илик оҕону аһыйан ах бардылар, устудьуоннарга аһаан кэлбит буоланнар, чэйдээбэккэ эрэ баарыан тиэтэйэн хаалларбыт иһиттэрин хомуйдулар уонна тутта утууһаары сыттылар. Уу чуумпу. Ыалларын остуолбаҕа ыйаммыт лаампаларыттан түннүк сабыытын

быһынан сырдык кутулар, ол биир дырбиитэ хартыынаҕа бугул тэллэҕэр олорор уоллаах кыһы сырдатар. Аны санаатахха, тоҕо кинилэр бэйэ-бэйэлэригэр көхсүлэринэн буоллулар? Арааһа, иирсибиттэр быһыылаах. Оок-сизэ, олох обургу уустук даҕаны, Толустуой эппитигэр дылы, хас биирдии дьоло суох ыал уратылаах. Билигин кинилэр эмиэ атын сири көрөллөр, Ксения улаҕа хайыһан мунна сурдургуур, кэм да ытыыр быһыылаах, оттон Бэргэн икки илиитинэн кэтэх тардыстан тиэрэ түһэн, өһүө боруоран көстөрүн одуулаһар.

Кэргэнин аһынарыгар буолан, оҕо үөскээбэт буолбутун туһунан сонуну аан маңай хайдах эрэ кулгааҕын таһынан аһарбыта, билиги санаатахха, сүрдээх дыала эбит – дын бэйэтин оҕото суох буоллаҕына, бу орто дойдуга кэлэн барбыт бэлиэтэ – этэ-сиинэ, хаана-сиинэ кэлэр көлүөнэлэргэ хайдах да хаалыа суох бэйэтэ буоллаҕа. Иитиэх оҕо диэн иитиэх оҕо буоллаҕа, саатар хаан аймахтарыттан атын, ол Дина кылгас кэмнэ имэнгээх тапталын түмүгэр хайа киһиэхэ оҕо онгортубутун бэйэтэ эрэ билэн эрдэҕэ...

Бэргэн туран, остуолга тийиэн, чааскытын ылан, тымныы ууну куттан испитэ буола олордо, оттон кэргэнэ атын сир диэки хайыһан сытан тохтоло суох сиигирэр хараҕын кистиисаба ытыһын тэллэҕинэн соттор, мань барытын будул-идил туманы быһынан устанныыр ыйданга үөһэттэн одуулаһар.

8

Итинтэн ыла уонча сыл ааста. Бэргэннээх ол тухары хоту улууска үлэлээн баран, болдоспут кэмнэрин хас да бүк толорон уонна кырдыгынан эттэххэ, кэнникинэн ыраах, кытыы сиргэ олох уустугурбутуттан, ас-танас сыаната сиэрэ суох ыараабытыттан сиэттэрэн, нуучча өһүн хоһоонугар «балык уу диринэр, киһи үчүгэй олоххо тардыһар» дииллэринии, киин сиргэ чугаһаан, куорат таһынаабы дэриэбинэбэ көһөн кэллилэр. Ксения ыал буолан, училище кэниттэн салгыы үөрэнэ сатаабатаҕа, билигин оскуолаҕа биэлсэрдиир, оттон геолог идэлээх киһи Бэргэн сөптөөх үлэ көстүбэчкэ эрэйдэнэн баран, хата, куоракка биир тэрилтэбэ харабылынан ылбыттарыгар да үөрдүлэр. Ксенияҕа учууталлар уопсайдара диэн ааттанар – уунан ититиллэр эрээри, туалета таһырдыа, ууну массыынанан аҕалтаран буочукаҕа кутар дьыбэ икки хостоох квартира биэрэн абыраатылар, үөрэхтэрин бүтэриэхтэрин эрэ иннинэ Дина уол оҕоломмутун кинилэр көрдөһөн ыланнар, бэйэлэрин анныларыгар суруйтаран, Элэй диэн ааттаабытгара манна кинилэр оскуолаларыгар кыра кылааска үөрэнэ киридэ.

Биэс сыл устата сылаас уйа буолбут Сэргэлээх барахсантан араас сиргэ ыһыллыахтарыттан, Бэргэннээх тэйиччи улууска олохсуйаннар, бииргэ үөрэммит оҕолорун кытта көрсүбэтэхтэрэ быданнаата. Сэргэлээхтэби да сыллар ыраах суол тоҕойун кэтэбэр сүппүт курдуктар, билигин Сэргэлээби, эдэр саастарын уйатын биирдэ эмэтэ быһа оҕустахтарына, олох атын көлүөнэ эдэркээн уолаттар, кыргыттар сылдыбаллар, хаһан эрэ кинилэр курдук күн кыһалҕата суох ооньуунан-көрүнэн туолбут уопсай дьыэлэргэ туран, туох баҕарар ааһарын, умнулларын, олох олус кылгаһын, сааһыры кэлэрэ түргэнин туһунан курус толкуй долгуна харааһыннара кууһара.

Бииргэ үөрэммиттэриттэн үгүстэр куораттан барбатахтар, Элэйдэрин ийэтэ Дина саастаах соҕус эрээри, улахан дуоһунастаах уонна үптээх-астаах киһи ойоҕо буолбут сураһын истэллэр. Ол эрэ улахан дуоһунаска сылдьан, уларыта тутуу долгуна саба халыйан кэлбитигэр долгуйбакка-уолуһуйбакка баантан улахан иэс ылан, маннай чааһынай маҕаһыын аспыт, онтон сылтан сыл улам уопутуран, Кытайынан, Турциянан, Араб дойдуларынан үлэһиттэрин ыгтан, эргинэн-урбанан, чахчы да «кыһыл көмүс үрүччэни таба тайанан» – куоракка хас да маҕаһыыннамыт, массыыналаах, дьыэлээх-уоттаах «санга сахалар» кэккэлэригэр бигэтик киирбит, кини көмөтүнэн дуу – Дина эмиэ салайар үлэбэ эриллэн, бэлиитик-дьахтар аатыран, республиканы сирэйдиир-харахтыыр араас делегациялар састааптарыгар киирсэн, онно-манна соторусотору барар-кэлэр үһү диэни истэн, сорохтор үөхсэллэр, оттон үгүстэр ордугургуу саныыллар. Оттон Бэргэннээх Ксения: «Оҕобут ийэтэ кыахтаах киһилиин холбоспут уонна бэйэтэ эмиэ салайар кэккэбэ киирбит буоллаһына, баҕар, биирдэ эмэ Элэйчикпитигэр көмөлөһүө», – диэн үөрэ саныыллар.

Бэргэннээх Ксения хаар түһүөн иннинэ биир субуота күн, оптуобуһунан куораттаатылар, анаан-минээн маҕаһыыннары кэрийдилэр, улахан тугу да атыыласпаталлар даһаны, хас да сиргэ сылдьан, киэһэлик болуоссаты туораан эрдэхтэринэ, кэннилэригэр массыына бээҕинээтэ уонна: «Бэргэн! Бэргэн!» – диэн ыһырдылар. Эргиллибиттэрэ – бас сыгыннах эрээри, нуорка саһыннахтаах Дина уулусса кытыытын киэптэи багдаллыбыт «Лан крузер» массыынатын сэппит аанын үрдүнэн быган, мичээрдэи турар, мооньугар эриммит манган былаата ала-чуо туртайар.

– Хайа, Ксения, Бэргэн, дорооболорун! – диэтэ.

– Тыый, Дина! – урукку дьүөгэтин көрөн, Ксения санга аллайда: – хас сайын, хас кыһын ааста?! Оок-сиэ, кыыс оҕото, өлөн-охтон биэрбэт, билинни үйэ саамай модун «Лан крузер» массыынабыттан көрдөххө, олох-дьаһах да люкс быһыылаах дии?

– Наһаа улаханлык сангарыма, ол эрээри мин дьылҕабар үнсэргиирим сатаммат, – Дина астыммытты күүллэ.

– Былыргы сүктэр кыыс манган атынан наскылдыгыта сырыттаҕа, билинни үйэ кыргыттарынын көр...

– Биир ат оннугар сүүһүнэн аты миинэ сылдыбыт ордук, үйэбит оннук, хайа эһиги ханна барабыт? Мин быраҕан биэриим.

– Бэйи, Дина, биһиги маҕаһынынга сылдыахтаахпыт... – диэн Бэргэн аккаастыах курдук гиммытын Ксеньята хааман сылайбыт быһыылааҕа, эгэ-дьаҕа сөбүлэспитэ:

– Ээй, чэ, маҕаһынын буоллар хааллын, хата, бэлэм массыынанан дыиэбитигэр бырахтарыахха.

– Доҕотторбун илдьэн бөҕө, көрсүбэтэхпит да ыраатта, эһиги куоракка көспүт сураххытын истибитим, – Дина үөрдэ-көттө, тири кууркалаах дыгдаллыбыт суоппара тахсан дорооболосто уонна кэлин аанын аспытыгар, Бэргэннэх Ксения киирэн олордулар, кинилэр миэстэлэрин булбуттарынын кэнниттэн массыына оннуттан тыаһа-ууһа суох хонунна.

– Хайа, доҕоор, дьэ сүрдээх да массыыналаммыккын, – диэн Ксения хатылаан чингэтэн этэн, дьүөгэтин эмиэ хайҕаата, – тэрилтэн массыыната дуу, бэйэн киэнэ дуу?

– Бэйэм... – Дина соччо дьалайбатах быһыынан хоруйдаата.

– Бадарааны-идэрээни билиммэт сэп быһыылаах, биһиэхэ хоту дойдуга сылдыарга бэрт буолуо эбит, сыаната да тос курдук буолуохтаах, – диэн баран Бэргэн, харда эрэйэн кыһы көрдө.

– Тос курдук... – Дина кини санатын ой дуорааныны хатылаата, массыына сыаната төһөтүн чопчу эпэтэ, бука, кинилэр курдук дьон санаммат сыппаралара буолуохтаах, ону бигэргэтэрдий кыыс сөбүлээбэтэх быһыынан: – туох ааттаах массыынаны сөбөн хааллыгыт, массыына диэн кэлэргэ-барарга атах тардыстар эрэ аналлаах, атыны кэпсэтиэбин... – диэтэ.

– Үүммүт үйэ ирдэбилэн эн кэмигэр өйдөөн сөпкө дьаһаммыккын, оттон биһиги, сэссиэлиисим сырдык саарыстыбатын оҕолоро, өйбүт-санаабыт уруккулуу – маннай норуот туһугар олоруохтаахпыт, бар дьон туһугар кыһаллыахтаахпыт диэн курдук... – диэтэ Ксения, эргим-ургум көрбөхтүү-көрбөхтүү. – Дина кэргэннэммит үһүгүн дуу? Туох үлэһитий?

– Бизнесмен...

– Ким диэний?

– Карп... – эмиэ биир тылынан кылгастык хардараат, кинилэргэ лаппа хайыста, – бэйи эрэ, оттон эһиги тугунан дьарыктанар буолабыт?

– Мин идэбинэн биэлсэрдибин, оттон Бэргэн харабыл, – диэтэ Ксения уонна санаатын эбии эттэ, – куоракка өр буолан баран төннүннэххэ, уларыы-тэлэрийии буолбут, биһиги тыаҕа олорон олохтон хаалбыппыт быһыылаах, оттон эн курдук доҕотторбут билинни олох киэн хардыытын кытта тэнгэ барсан иһэр эбиккит, маладьыастар.

– Киһи олоҕун онгостуохтаах буолаҕа дии, – диэтэ Дина, проспекка киирэргэ уулусса быһа охсуһуутугар светофорга тохтообуттарыгар, суоппар хотунун диэки көрдө:

– Динара Игоревна, ханна барабытый?

Дина кинилэр диэки хараҕын быраҕан ылла:

– Бэйи, бу дьону маннай тиэрдээххэ, аадырыскытын этин эрэ, – уонна тийэр сирдэрин истэн баран соһуйда, – онно тугуй, ол дэриэбинэҕэ дыиэ туттубуккут дуу?

– Суох, туох дыиэтэ кэлиэй, манна саҕа олохсуйбут дьонго, – диир Бэргэн, – итиннэ Ксения оскуолаҕа биэлсэрдиир буолан, киниэхэ уопсайга квартира биэрбиттэрэ.

– Уопсайга квартира даа? – Дина соһуйбут курдук хатылаан ыйытта уонна бэйэтэ бэйэтин уоскутарды сангарда: – Ол эрээри тыаттан саҕа киирдэххит, барыта – иннигитигэр.

– Биһиэхэ ол да сөп, үнсэргээбэпит, – диэтэ Бэргэн кыйытыбытты.

– Оҕолоор, бэйэ-бэйэбитин кытта көрсүбэтэххит ыраатта дии уонна атын кэпсээн суоҕар дылы баайы-дуолу аахсыман. Кырдык, Дина, биһиги, куоракка саҕа киирбит дьон, ити да дыиэ көстүбүтүгэр үөрэбит. Бэйэн туох эрэ уопастыбаннай үлэнэн дьарыктанар быһыылааххын дуу? – диэн Ксения ыйытта.

Дина мүчүк гынна:

– Бар дьоммут туһугар кыһалыахтаах буолахпыт дии, ол иһин араас уопсастыбаннай хамсааһынарга харса суох кыттабын, олус уустук, норуоппут кэскилэ барыта быһаарыллыан сөптөөх мүчүргэннээх кэмнэ кэллибит, оннук түгэннэ мунукка-ханныкка саһан сытар табыллыбат. Оҕолоор, кэлэр субуотаҕа биһиэхэ кэлэ сылдьың эрэ, кэргэммин билиһиннэриэм, дьиэбин-уоппун көрдөрүөм.

– Туох эрэ бырааһыннык буолар дуу? – Бэргэн чуолкайдаста.

– Суох, субуоталарга мин кэргэним бизнескэ бииргэ үлэлиир дьонун ыңгыртаан сынньанааччылар, үксүн тыаҕа бултуу-алтыы барааччылар, бу сырыыга халлаан тымныйда, ыраата үүтээннэригэр айанныахтарын өрүс мууһа тура илик, онон дьиэбитигэр бырааһынныктыахпыт диэн эппитэ.

– Эс, эн кэргэнниттэн хайдах эрэ толлобут, партнердара да олус сүрдээх-кэптээх буолуохтара, онно биһиги курдук судургу дьон туох диэн тийиэхпитий? – Ксения салла санаабытын кистээбэтэ.

– Мин кэргэним Карп киһи курдук киһи, баҕар, омос көрөргө тонкуруун курдук буолуо да – билсэн-көрсөн бардахха, кимтэн кэпсээннээх-ипсээннээх, оттон билигин кыратык кыаҕырбыппыт диэн улахан кэпсээннэ кирибэт. Сахалар төрдүбүтүн ырыттааха, оннук тиэрэ байбыт, аан дойду миллиардердарын кытта тэннэ турар киһибит былыр да суоҕа, билигин да тахсара ыраах, онон бары биир төрүттээх-уустаах, тэн дьоммут диэн кэбиһинг.

Чочумча ах бардылар, түннүк нөҕүө Туймаада киэн сыһыта элэгэлдьийэр, от-мас кэмчи, иинэҕэс иирэлэр, сэппэрээктэр аһаллар, ол оннугар массыына быһа-арда суох субуллар, тэйиччи түөртүү-биэстии этээстээх дьиэлэр аттыларыгар араас санга тутуулар көстөлөр. Суоппар хотунуттан көнүллэтэн баран араадыһатын холбоото – ыраах хоту дойду, туундара туһунан ырыа дьүрүһүйэр, бары ону иһилиирдии чуумпуран олордолор, Бэргэн хоту олохторун, кыһынны бытарҕан тымныыга дьүкээбил уота халлааны барытын сырдата күлүм-нүүрүн-чаҕылыннырын туоххаһыа өйдөөтө, оттон Ксения дьүөгэтэ кыаҕырбыт-байбыт эрэри, биир да тылынан Эллэйчик туһунан ыйыппатаҕын дыктиргээтэ эрээри, иһигэр оҕотун син саныыр быһыылаах, көрүөн баҕарара буолуо, ол иһин биһиги курдук быта да суох дьаданы дьону бэйэтигэр ыңыраар диэн санаата, кэмниэ-кэнэҕэс хоту дойду туһунан ырыаттан өй булбуттуу Дина санарда:

– Эһиги аны туундара түгэҕэр олорор буолбатаххыт, куорат дьонобут, аныгыскы субуотаҕа бу суоппарым Сааска кэлэн эһигини дьиэбититтэн ылыаҕа, хайаан да ыалдыттаан, эдэр сааскыт дьүөгэтин дьиэтин-уотун көрүң, кэргэммин кытта билсинг.

– Бииргэ кыттыанан-хамыйабынан бырахсан улааппыт Динам ыңыраарын кэннэ баран бөҕө буоллаҕа, – дии оҕуста Ксения, – эн этэргэр дылы – аны куорат дьонобут.

Ити икки ардыгар кинилэр дэриэбинэлэригэр кэлэ оҕустулар, Ксения: «Киирэн чэй иһэн тахсыбаккын дуо?» – диэбитин Дина ыксыыбын диэн akkaастанна, массыына хонунна, онтон эмиэ тохтоото, хотун түннүгүн тааһын түһэрэн баран: «Ксения!» – дии-дии ыңгырда, дьүөгэтэ хап-сабар сүүрэн тийбитигэр, тугу эрэ иһилибэт курдук эттэ уонна таас сабылынна, «Лан крузер» төттөрү эргийэн, улахан суол устун субурута турбутун кэнниттэн одуулаһан туран Ксения:

– Киһи түргэнник да көнөр буолар эбит, уонча сыллааҕыта маҕаһынтан кырбас эти булан мииннэннэхэ үөрэр, уопсай дьиэҕэ биир оронго атахтаһан утуйбут кыһым сылдьар диэтэххэ, арааһа, ким да итэҕэйиэ суоҕа, аны биһигини бэйэтигэр тэннээбэт...

– Ити ыңыран тугу эттэ? – диэн Бэргэн ыйытта.

– «Оҕото суох бэйэҕит эрэ кэлээринг, Карпым сөбүлүө суоҕа», – диэннээх, саатар оҕом хайдаҕый, кистээн көрдөрүң, хайдах-туох сылдьарый да диэбэтэ, – диэтэ Ксения чахчы абаран.

Икки этээстээх уопсай дьиэлэрин диэки хаамыстылар, добдугураччы тонмут суолга кыраһа үрдүгэр атахтарын суола харааран хаалар, Бэргэн кэргэнин хоннобун анныттан ылла уонна уоскутардыы сангарда:

– Ити эрэри кимиэхэ да ымсыырар наадата суох, үөһэ дойдуга быылаах кинигэҕэ ким хайдах олоруохтааҕа барыта суруллан турар дииллэр, оннук эркээйибит эрдэттэн охсуллубут буоллабына хайыахпытый, хата, аныгы өрөбүлгэ эн дьүөгэҕэр, оҕобут ийэтигэр ыалдыттыахпыт, төһө да байдар, кыабырдар, син аймах, доҕор тэнэ санаан, биһигини билбэт курдук туттубатыттан, дьиэтигэр энин ыгырарыттан үөрүүххэ эрэ сөп буоллаҕа.

9

Субуоталара бу тийиэн кэллэ. Дина кэргэниниин маннай билсэргэ тугу илдьэллэрин толкуйдаан бараннар, көмүс солотуулаах икки үрүүмкэни бэлэхтиирдии быһаарыннылар, сыаната наһаа ыарахан да буолбатар, көстүүлэрэ үчүгэйдэр. Субуотаҕа үөрөҕин кэннитэн Эллэй-дэрин Бэргэн таайа аахха хааллардылар, эбиэт чугаһыгар суоппар бу сырыыга судургу соҕус «Тойота» массыынанан кэллэ. Хатын Үрэххэ асфальт суолунан тийээннэр, туох да көстүбэт гына тимир лийһинэн ыга саайыллыбыт олбуордаах дьиэ ааныгар тохтоотулар. Бэстэри быыстарынан икки мэндимэннээх кирпииччэ дьиэ кытарымтыан көстөр. Олбуор айаҕар «Осторожно! Злая собака!» диэн суруктаах. Суоппар кэлииккэ чанчыгар баар звоногу баттаабытыгар автоматическай күлүүс тыаһа халыр гына уонна домофонтан дьахтар саната иһилиннэ: «Астым».

Иһирдэ киирбиттэригэр, сыап кылыгыраата да, улахан ыт аһыта килэйбитинэн, ардырҕаабытынан сүүрэн кэлэн иһэн, суоппар буйбутугар, кинини билэн, кутуругун куймангата-куймангата нуучча остуоруйатыгар баар дьиэҕэ маарыннатан онгоһуллубут, түннүгүн, аанын хаптаһын бүүрүктэрэ киэргэтэ быһан онгоһуллубут кыһыл-күөх кырааскалаах уйатыгар төттөрү барда. Кэлииккэ ааныттан ыла тротуар – түөрт муннуктаах билииккэлэр тэлгэтиллибиттэригэр тиит көтөҕөтө таммалаабыт. Дьиэ сүрдээх улахан эбит, тыа кулуубуттан итэҕэһэ суох быһыылаах, олбуор иһигэр эбии дьиэлэр, гаражтар, бааннык, бу тутуулары барытын гааһынан сылытар хочуолунай бааллар.

Бүтүннүү өстүөкүлэ таас улахан күүлэни унуордаан дьиэҕэ киирбиттэригэр, будьурхай уһун баттаһын саннын байаатыгар ыспыт, манан эмийдэрин куоһаҕа көстөр аһаҕас уолуктаах хараҥа былаачыйалаах Дина кыламаннара тэрбэһэн, арылыччы көрбүтүнэн кэлэн, Ксеньяны кууһа түһэн, уураан ылла:

– Дьүөгэм, маладьыас, хата ханна да атын сиргэ барбатаххыт, дорообо, Бэргэн.

– Бу эһиэхэ, – Ксенья хоруопкалаах үрүүмкэлэри туттарыбытын Дина аһан көрөөт, хаһан да итинник үчүгэйи көрбөтөх курдук «уой-аай» бөҕөтүн түһэрдэ (Бэргэн иһигэр: «Ильф, Петров хоһуйбут Эллочка-людоедкатыгар дылы буолан», – дии санаата), баай, кыахтаах дьахтар итинник омумнаахтык үөрбүтүттэн ыалдыттар эгди буоллулар, Дина онтон кинилэри иһирдэ ынҕырда:

– Баһыбаларың, чэ, ааһың, табаарыстарбыт кэлитэлээбиттэрэ...

Өссө икки хас хоһу аһан, бүтүннүү от күөҕэ өгнөөх киэн саалаҕа киирдилэр, хоһу тилэри халың сымнаҕас көбүөр тэлгэммит, биэс-алта нуучча-саха эр дьон бинсээктэрин устан, хос ортотугар турар улахан бильярдыыр остуолу тула көтө сылдьан, шариктары охсуолаан оонньуулар, кинилэр холоонноох доҕоттору быһыылаах – мааны дьахталлар дьыбаанга олорон, бэрт килбэчийбит-чаҕылыбыт өгнөөх ойуулардаах сурунааллары арийталаан көрөллөр, саҥа ыалдыттар киирбиттэригэр, харахтара кинилэргэ буолла.

– Карп, – диэн Дина ынҕырбытыгар, кыыдаа манан баттахтаах, атыттар хаалтыстаах буоллахтарына, уолуга аһаҕас ырбаахынан нэлэддьийэ-хотолдьуйа сылдьар дьиэлээх киһи тийиэн кэллэ.

– Бу билсэн кэбис, мин устудьун сыллартан табаарыстарым – дьүөгэм Ксенья уонна кини кэргэнэ Бэргэн.

Кырдыаҕас киһи кинилэргэ лобуой курдук эттээх эрээри, сып-сымнаҕас ытыһын туттарда:

– Карп...

– Чэ, Карп, саҕалыырбыт дуу, ыалдыттар бары муһуннулар.

– Сөп-сөп, мин билигин... – хаһаайын бинсээгин олоппос өйөнөрүгэр кэтэрдибитин ылла, моонньугар үрүмэччилии быһыылаах хаалтыһын иилиннэ уонна халың ытыстарын лобурҕаччы охсунна:

– Чэ, доҕоттоор, болҕойун, билигин үөһэ саалаҕа тахсан, кылгас эҕэрдэ кэнсиэри исти-эҕин, – диэбитигэр, ону эрэ күүтэн турбуттуу, бары бинсээктэрин кэтэ-кэтэ, дыбаанна оло-роор дьахталларыгар чугаһаатылар.

Билбэт дьонун ортотугар өр моруу буолбакка, атын хоско тахсалларыттан үөрбүт курдук Бэргэннээх хап-сабар киһилэрин батыһан, дуобат курдук чочуонайдык оноруллубут өйөнөр-дөөх, саһархай кыраасканан лаахтамыт эрийи кирилиз көпсөркөй көбүөр тэлгэммит үкт-эллэринэн иккис этээскэ дабайдылар. Эмиэ киэн хоһу аһан, сымнаҕас кириэһилэлэр хас да эрээтинэн кэккэлээбит саалаларыгар киридилэр, дьобус сцена, кэтэҕэр «Встреча друзей» диэн сурук ыйаммыт кэтит хаптаҕай экранна сырдаабыт, быһата, тыйаатыр кыра саалатын курдук. Ыал дьэтин иһигэр сценаны, сааланы хаһан да көрбөтөх буолан, Бэргэннээх дьиктиргээн эргичингээтилэр, оттон ыалдыттар сылдыа үөрэммит сирдэрэ быһыылаах – кириэн инники эрээккэ хонспуттарыгар, биһиги дьоммут кэлин турар олоппосторго олордурар, ол кэмнэ экранна хартыынаттан хартыыналар солбуһан киинэ өнгөөх кадрдара элэҕнэһэн бардылар, түөһүгэр депутатскай значоктаах киһи трибунааттан этэн-тыынан кэҕийэ турар, ону пальмалар, күөх муора, крокодиллар ынырык айахтарын аппаҕнатан ардай аһыылар килэнтэһэ солбуй-дулар, килэриспит-молоруспут хайа эрэ Африка биис ууһун дьонун ортолоругар саха киһитэ омуктар нэлэкилэрин эринэ тардынан, төбөтүгэр туох эрэ куорсуннардаах бэргэһэни анны-нан, илиитигэр үнүү тутан, үөрэ-көтө турар, аны Республика Президентэ кими эрэ кытта эйэ дэмнээхтик кэпсэтэр, онтон булчуттар таас хайа үрдүгэр аһы олоролор, бултарын – хас да чубукуну хаарга тэлгэппиттэр, аны ыһаах быһыылаах – бары сахалыы танастаахтар, оһуохайга хааман хотолдьута сылдыаллар. Мааны ыалдыттар киинэни көрө-көрө үөрдүлэр-көттүлэр:

- Хайа, ити эйигин хаһан түһэрбиттэрэй?
- Африка ханнык дойдутай?
- Чубукулары кыайбыккыт, Дьааны хайалара дуу?

Киинэ бүттэ, экран умуллары кытта дьэилээх хаһаайын Карп сцена үөһэ баар буола түстэ уонна артыыстарды ханас илиитин тарбахтарын бинсээгин энээригэр батары анһан баран, аҕыйах тылы эттэ:

– Биһиги күндү доҕотторбутун көрсүһэр күннэ маннай бэрт кыратык уруккуну санатар түгэннэри көрдөрдүбүт, эмиэ санаттан дьэиҕэ-уокка наллаан сынһанар субуота үүммүтүнэн итиитик-истинник эҕэрдэлиибит уонна эһиэхэ анаан, саха эстрадатын «сулустарын» күүһүнэн эҕэрдэ кэнсиэри саҕалыбыт. Мантан ыла тылы ылар биллиилээх конференсье уонна диджей Куллуураты Куонаан, кини салайан ытыа.

Хаһаайын саҕатын дорҕооно да сүтэ илигинэ, хантан эрэ баар буола охсубут муус манан көстүүмнээх хатыһыр эдэр киһи кирилизкэ наадыбакка, сценаҕа биир ыстанынан эрчим-нээхтик ойон тахсан, кытарбыт хобордооххо үктэммитти, биир сиргэ таба турбакка тэйик-кэли сылдьан, маннай уустаан-ураннаан эҕэрдэлээтэ, бэрт элбэх үчүгэйи, ол иһигэр үрүйэ уутуну үллэ турар үгүс үптээх буолалларыгар баҕарда уонна биллэрэн чоргутта:

– Билигин кэнсиэритин саҕалыбыт – эстрада сулуһа Туналҕана Куо, дохсун ытыс тыаһынан көрсөбүт!

Бэргэн маны көрөн олорон, сүрдээҕин дьиктиргээтэ – эстрада ырыаһыттарын тыйаатыр сценатыгар хам-түм көрөр эбит буоллаҕына, ол дьоно чааһынай киһи ынырытынан кэлл-эхтэрэ, оок-сиэ, харчы баар буоллаҕына, тугу баҕарар оноруохха сөп үйэтигэр үктэннэхтэрэ. Түргэнник да хаппыталысым дойдутугар кубулуйа оҕустулар, бу артыыстар барахсаттары туох диэн буруйдуонуй, хамнастара быыкаайык, ол иһин аҕыйах да солкуобайы эбинэр баҕат-тан, кыһалҕаттан араас бырааһынныктарга кыттан эрдэхтэрэ.

Оттон үп-харчы эргийэр тымырдарын тутан олоороччу тойотторго билигин сиэр-майгы, чиеһинэй быһыы, сэмэй буолуу диэн өйдөбүллэр ыраах бырабыллан, быылынан-буорунан сабыллан эрэллэр быһыылаах, Москвадан саҕалаан, кинилэр Дьокуускайдарынан түмүкт-ээн, ханна баҕарар арыычча кыаһырыт киһи өйө-санаата – байарга, байарга уонна байарга

эрэ диэн. «Бил баһыттан сытыйар» дииллэринии, салайааччылар судаарыстыба харчытыгар үлэлэри онортороллорун манньатыгар араас «откаттарынан» сирэйэ-хараба суох уоран-халаан тизэрэ байбыттарын көрө сылдьан, кыра да дуоһунастаах киһи үпкэ-харчыга сыстар түгэн эрэ тоҕоостор, «сатабыллаах – саһыл саҕалаах» диэн баран, уоруу суолунан бара турарыгар тийэр. Ол киһи уоран үчүгэй олоххо тийибит буоллабына, мин оннук гынарым тоҕо табыллыа суохтаабын диэн саныылар.

Үөһэ үрдүк мэнэ халлаанга Тангара диэн баар буоллабына, манньк дьаабыттан төһө эрэ кэлэйэн-хомойон эрэр, тулуйа сатаан баран уҕараабат уотунан уматан дуу, уостубат уунан тумнаран дуу Бэстилиэнэй Тыһыынчаны аҕаллабына да көңүлэ курдук...

Кэнсиэр кэнниттэн Карп сценаҕа тахсан, кэргэнигэр Динаҕа бирилийээннэрдээх бииһилэҕи:

– Мин тапталбар, эдэр сааспын эргитэр кэргэммэр, үтүөккэн субуота күн үүммүтүнэн, – диэн бэлэхтээтэ, Дина сангардыынгыта кинилэр судургу үрүүмкэлэриттэн омоннаахтык үөрбүт буоллабына, арааһа, эриттэн күндү бэлэхтэри ыла үөрэммит быһыылаах, күндү таастаах бииһилэҕи ээл-дээл тутта, суолтатыгар уураһан ыллылар. Мантан Ксеньялаах сөхтүлэр, «үтүөккэн субуота күн үүммүтүнэн» итинник сыаналаах бэлэх онгоһулар буоллабына, эгэ төрөөбүт күнүгэр энин тугу биеэрэн ээрэ буолла?!

Кэнсиэр кэнниттэн бары субуруһан, остолобуойга киридилэр. Манна уонтан тахса киһиэхэ остуол тардыллыбыт, икки өгтүнэн үтүктүспүт курдук кылгас бэскилээх, хара бүрүүк-элээх, манган ырбаахылаах икки официант уол соттор тонголохтонон турар, хас биирдии ыалдыт аата-суола кумааҕыга суруллан, прибордар аттыларыгар ууруллубут. Бэргэннээх Ксенья уһук миэстэлэргэ түбэстилэр. Сангарды оннуларын булалларын кытта, кылгастык бааммыт хаалтыһа түөһүн тылынан сылдьар, ньаччаҕар сүүстээх, хойуу хара баттабын кэннин диэки тарааммыт үскэл киһи сотовай төлөпүөнэ тыһаабытыгар, ойон туран олоппоһу туора тардан, кинилэр кэтэхтэригэр баран кимниин эрэ кылгастык кэпсэттэ, итиэннэ бэйэтэ эрийэн, атын киһини мөҕөр сангата иһилиннэ:

– Бэрт түргэнник онгоһуллубут түннүктэри сыахтан Сэргэлээххэ тутуу бара турар сиригэр илдэ оҕус, антах үлэ сырыыптанаары гыммыт...

Ол кэмнэ аны ачыкылаах эдэрчи киһи төлөпүөнэ «Үрүмэччи үөрүн курдук» ырыанан эрчимнээхтик чугдаарбытыгар, аны кини төлөпүөнүн ылан истимэхтээтэ уонна:

– Грейдер бэтэрээ учаастактан бүттэ да тийиэбэ, – диэтэ.

Карп кэргэнин Динаны кытта остуол баһыгар олордулар уонна графины луоска кырыытынан тонсуйан тынкынатта:

– Доҕоттор, эһигини мүнүүтэҕэ да иллэннээбэттэрин, бары олус эппиэттээх үлэҕэ сылдьаргытын билэбин... – дии-дии күлбүтэ буолла, – ол эрээри бу киһи саатар аһылык кэмигэр сынынанын, төлөпүөннэргитин араарын, үлэбит туһунан сыһыа-баайа кэпсэтиэхпит...

Кырдык даҕаны диэбиттии, бары төлөпүөннэрин араартаатылар. Ыалдыттар кимнээхтэрин билбиттэрэ – бары да туспа тэрилтэлээхтэр, тутуу, суол оноруутун энин курдук улахан тыын боппуруостарынан дьарыктанар араас фирмалары салайаллар эбит. Ол иһин хара ааныттан кэпсэтии-ипсэтии үп-харчы хамсааһынын, барыстаах үлэхтэри ылы, ханна хас мөлүйүөннээх үлэ онгоһуллубутун, ким тугу барыһырыбытын-ночоотурбутун туһунан буолла. Иһит-хомуос тыһааата, бары уруккуттан билсэр буолан, тута кэпсэтии, күүгүнэһии саҕаланна.

Бэргэннээх бу хампаанньаҕа күһүнгү уойбут-топпут хонор хаастар ортолоругар кэлэн түспүт ырбыт-дьүдьэйбит сааскы чыккымайдарды сананнылар, олох бу бырааһынныгар туспа дьон курдук буолан, сангата суох сукуһан олордулар, бэл аһыах да санаалара кэлбэт, бакаалларга кутуллубут отон уутун сыппайбыта буоллулар. Кинилэри кыраҕытык кэтии кэннилэригэр турар официант уолаттар, кураанахтаатылар да, сонно толортоон иһэллэр. Ыалдыттар тиритилэр-хоруттулар, эр дьон бинсээктэрин эмиэ устан, олоппосторун өйөнөрүгэр иилэ бырахтылар. Күлсүү-салсыы, ол олорон кэпсэтиилэрин хайысхата син биир үлэлэригэр

иэҕиллэ турар, өй-санаа барыта хантан, хайдах гынан бизнени тупсарар туһунан буолла. Ол быһыгар тыл этэллэр, бары бастаахтар бүппүттэрин кэнниттэн хаһаайын Бэргэнгэ дьэ тыл биэрдэ:

– Динам бииргэ үөрэммит доҕотторугар – Ксения, Бэргэн Ивановтарга... – диэн буолла.

Бэргэн турда уонна манньк үтүө дьиэни-уоту туттубут дьонун хайҕаата, билинни кэмнэ үгүстэр соһуйан-уолуйан, сорохтор урукку былааска бэлэмнэ үөрэнэн хаалбыттарынан сана үйэҕэ оннуларын булбакка сылдыбалларын бэлиэтээтэ («ол иһигэр мин» дии сыста) уонна кэпсээнниттэн иһиттэххэ, баар дьон бары бизнестээх, үбү-харчыны онгорор дьон эбиккит, үйэ уларыйбытынан аны судаарыстыба буолбакка, эһиги курдук дьонтон барыбыт кэлэр кэскилбит, норуоппут, ыччаппыт дьылҕата тутулуктанар диэн баран:

– Сүрэххитигэр чэпчэки, сиэпкитигэр ыарахан буоллун! – диэн тост көтөхтөрдө.

Кини этиитин сөбүлээтилэр, ким эрэ: «Тугунан дьарыктанаҕын?» – диэн ыйышпытыгар, Бэргэн хоноччу туттан баран, дорҕоонноохтук эттэ:

– Кэргэним оскуолаҕа биэлсэр, оттон мин харабылбын, дуоһунас кирилизинигэр боростуой норуоту кытта баарбыт уонна онон киэн туттабыт! Кэргэним наар оҕолору кытта бодьустаһар, ити курдук ким эрэ материальной уйгунан, оттон ким эрэ дьонно духуобунай баайы ингэриинэн дьарыктанар, – диэтэ.

– Оннук-оннук, – кылгас хаалтыстаах, маччаҕар сүүһэ, кэннин диэки тарааммыт уһун баттаҕа хайдах эрэ кэрийдии дьүһүннүүр киһи биһирээн санныга таптайда, – оҕону кытта үлэлиир – ытык дьыала.

Баар эр дьон бары тыл эттилэр, баарыан сценаҕа ыллаабыт артыыстара киирэн эмиз ырыанан көччүтгүлэр, ол тухары Бэргэннээх илиилэрин-атахтарын кумуччу туттан олорорго күһэлиннилэр, хоту олорон бэйэлэрин тэннээхтэрэ – геологтары, эмчиттэри кытта бырааһынньыктыыллара, оттон манна адьас атын хампааньна, этэллэрин курдук, «сана сахалар, нууччалар», хаһан да билбэтэх баай дьоно, үптэрэ-харчыллара үллэннэс, кыахтаахтара таһынан быгыахты сылдыар, аан дойду атахтарын анныгар сытарыныы сананан эрдэхтэрэ.

Сынныаланна бу киэн уораҕайга дьахталлар туспа бүгэн, бэйэ-бэйэлэрин уруккуттан билсэр буолан, сонуннарын кэпсэтэн хобугунастылар, эр дьон билиардыыр хоско киирэн, шариктары кий мастарынан охсуолуу кэйиэлээн оонньообутунан бардылар. Бэргэн урут оонһуур буолара да, дьоно харчыга киирсэллэр эбит, ол иһин дьулайда, онон көрөөччү эрэ буоларыгар тийдэ. Били кылгас хаалтыстаах киһи остуол күөх сукуна сабытыгар быардыы сытан, буугунуу-буугунуу кыҥаата уонна ыраах шаригы «ытан» тас гыннарбыта сурулаан тийэн охсуллан, халты ыстанан, луунканы сиирэ-халты саайыллаат, төттөрү тэйэн, остуол ортотугар эргичийэ-эргичийэ тохтоото.

– Халыннык ыллыҥ, – диэтэ хаһаайын Карп бэйэтин маһын туппутунан хантан охсуохха сөптөөбүн көрөөрү, кыҥнаннаан кыҥаан көрө-көрө, остуол тула тэпсэнни сылдыан.

Ол кэмнэ «Бэргээ-эн», – диэн сипсиэри истэн, уол эргичис гыммыта – Ксенията турар.

– Хайыбыт, дьибитигэр барабыт дуо? – диэтэ кыс сибигинэйэ былаан.

Бэргэн кинини үтүрүйэн, таһаараа хоско табыстылар.

– Чэ, сөп, ол эрэри Динаҕа этиэххэ.

– Ээй суох, ытымаары гыныаҕа, сангата суох, быраһаайдаспака, английскайды барыахха.

– Чэ, буоллун.

Кинилэр тананан эрэллэрин көрөн, хата, официант уол олбуор таһыгар атааран, өссө массынаҕа олордон биэрдэ итиэннэ суоппарга:

– Илдээн биэр, хаһаайка ыалдыттара, – диэтэ.

Онон, чаас аҥаарын иһинэн дьилэригэр баар буоллулар. Ксения массынаттан тахсаат да, тууйулла сылдыбыт санаатын тута кэпсээбитинэн барда:

– Ити билбэт дьахталларым аттыгар турбахтаан баран ыксаан куоттум, кинилэри кытта кэпсэтэр да кыаҕым суох эбит диэн санаатым, кэлин аҕыйах ыйга ким туох дьиэни, массыынаны атыыласпытын, хайа дойдуларынан сылдыбытын куоталаһар курдук ырытыһан бардылар. Биһиги үйэбит тухары харчы мунньунан массыына дуу, саҕыннах дуу ыллахпытына үөрүөхпүт, оттон кинилэр аҕыйах ый иһигэр! Ити гынан баран, ылар да, биэрэр да иэһэ суох, туох да санаата-оноото суох сылдыы – мин санаабар, ханнык да баайга бэриллибэт саамай улахан дьол!

Бэргэн хардарбата, ол эрэри кыараҕас аан хоско тагастарын уста туран көрдөбүнэ, Диналаах коттеджтарын кэнниттэн, оо, квартиралара муннаах кыра да эбит! Утуйар хоһу, сааланы, оҕолорун хоһун да холбоотоххо кыараҕас. Хоско Ксения таһаһын уларытта киирдэ, оттон икки киһи кыайан ааһыспат куукунатыгар Бэргэн киирэн хаадыаналыыр мас олоппоско олорто уонна улам кыйыттыах курдук кыыннаһан барда. «Коммунизмы туттааччы моральной кодексын» тутан абыраннаҕа бу! Ыт уйатын саҕа «чыбы» квартираны бас билбиттэриттэн үөрбүтэ – онто ханна баарый, Диналаах аһаардас бильярдый хосторо кини квартиратын дуомуттан икки-үс бүк киэн. Киһи киһиэхэ тийбэтэ, тэнэ суох буолара диэн сүрдээх да эбит! Кэлин аҕыйах ыйга сана дьиэ, сонун массыына атыылаһаллар, Дина «биир төрүттээх-уустаах, бары тэн» дьоммут диирэ хантан кэлиэй?!

Бэргэн үйэтигэр туох да куһаҕаны онгорбокко, бэл биирдэ да итириэр диэри арыгылаабакка, мэлдьи илэ өйүнэн, этэллэригэр дылы, «туох да куһаҕан тахсыбат киһитэ» аатыран, көбүс-көнөтүк, сыһа-халты хамсаммакка сылдыбыта. Оттон Дина көртөн-нартан маппатын, күүлэйтэн да туора туран хаалбатын түмүгэ буолан, Эллэйчик үөскээн хааллаҕа, киһиэхэ албыннаттаҕа диэн наһаа аһыналлара, ол бэйэтэ «Лан крузер» массыынатын мииммитин курдук, хайдахха дылы санга үүммүт олох ахсым атыгар «лап» гына олорсон, сааһырбыт да буоллар, лаппа кыахтаах киһиэхэ эргэ тахсан, байы-тайы суолунан иннин диэки ыраах барбытын көрөн сөбөбүн. Бииргэ үөрэммиттэрэ да икки ардылара сир уонна халлаан курдук тэйэн, баай-дыадангы буола охсубуттар, кинилэрдийн тэнгэһэр аны кыаллыбат, суол ортотугар хааллахтара... Санаа-оноо үүйэ-хаайа тутар, суох, манньык сатаан олоруо суох, таһырдыа тахсан хаамыталы түһэн кэллэбинэ сатаныһы...

Бэргэн сонун бүрүнэ быраҕынна да, таһырдыа баар буолла. Хайы-үйэ харангаран эрэр. Кинилэр дьиэлэрэ дэриэбинэ кытытыгар баар, онон тута хонууга тахсан, көнө сиринэн сирэйин хоту салланнаата, иннигэр туох да көстүбэтин үрдүнэн, дьөрү сэппэрээк да үүммэтэх киллэм хонуунан хааман иһэрин билэрэ, халлаан ичигэнигэр соторутаанга диэри бадараанынан баһылла сыһыт суол кэллэ, хата, тонмут, онон лүһүгүрүс буорга үктэнэн эрэйдэммэккэ туораата. Балачча хаамта, кэннин хайыстаһына, дэриэбинэ чаһыл уоттара сүр сытытык тырынаһаллар. Тэйиччи массыына тыаһыыр, тон хонууга кини атаһын тыаһа бүтэнитик лүһүгүрүүр, ол курдук дэриэбинэттэн балачча ыраах тэйдэ. Ити курдук кудуххай хаамынан баран иһэн, Бэргэн туох эрэ күрүөбэ аннылыһа, өссө тимир. Ээй, бу диэки аһаҕас хонуу ортотугар дьоннор унуохтара бөлүөхсөн көстөллөрө, онно тийэн хаалбыт.

Хаптаһын ыскамайка баарын булан олорто, аата, кэлбит да сирэ баар дии, туох эрэ куһаҕаны биттэммиккэ дылы. Эмиэ да ити баай дьонго ыалдыттаһын кэнниттэн манна кэли туох эрэ ситимнээххэ дылы. Биирдэ санаан көрдөххө, хайдахтаах да бэйэлээх киһи төһөлөөх да күннээбитин-күөнэхтээбитин, киэбирбитин-киэптээбитин иннигэр, олоһун суола манна кэлэн түмүктэнэр. Күннээби сиир килиэби атыылаһар харчыта да эрэйинэн көстөр кыһалҕа дьуоҕатыгар тахсыбатты батыллыбыт, ас-танас чааһынан эстибит да киһи буоллун эбэтэр халлаан хабарҕаларынан хаалбытыны, муора тобуктарынан дьаратыһыбытыны саныыр хаһытыыр харчыны халыннык харбаабыттарынан өгнөнөр баай-талым олохтоох да буоллун – манна кэлэр иэдээн түмүктэн син биир куоппаттар. Тиһэх чэрчи – биир, ити кэнниттэн сытыах бэйэтэ буоллаҕа киһи барахсан, бэйиэт эппитини – «тонго, сытыа, оо, ычча!..» Оттон күннэтэ ол хаһан да кэлиэ суоһунуу олороохтуубут, дынэр дьоннор бу дойдуга букатын

кэлбэтэхтэрин мэлдьи саныыллара буоллар, чиес-суобас диэни умнубакка, арыый атыннык, эйэ дэмнээхтик сылдьяхтара эбитэ дуу...

Ол эрэри туох да диэбит иннигэр, Дина уонна кини эргимтэтэ ырааппыттар, агаардас ити коттеджтарыгар да төһө үп ороскуоттаммыта буолуой? Судургутук ааҕан көрдөххө, дэри-эбинэҕэ биир улахан оһоҕу тутарга тыһыынчаҕа тийэ кирпииччэ ороскуоттанар дииллэрэ, оттон ити икки мэндимэннээх дьиэҕэ хас да сүүһүнэн тыһыынча кирпииччэ киирдэҕэ. Ыры-ынакка биир кирпииччэни уон солкуобайтан итэҕэс атыылаабаттар, оччоҕо агаардас кирпииччэтигэр хас да мөлүйүөнү төлөөбүт буолан тахсар. Ол – дьиэ көндөйө эрэ, ис-тас тэриэб-элэрэ, таһынааҕы дьиэлэр, олору барытын малынан-салынан толоруу, оо, аата-ахса биллибэт харчы ороскуоттаммыт...

Бэргэн бу олорон ким эрэ кэнниттэн хааман сурдурҕатан иһэрин көрө түстэ. Тыый, бачча хараҥаҕа ким бу уһун ууларын утуйбут дьоннор дойдуларыгар кэлэн истэҕэй? Хайыа, Ксения эбит, эс, кини тоҕо манна кэллэ?!

Ити икки ардыгар кэргэнэ сангата-ингэтэ суох кини аттыгар турунан кэбистэ.

– Эн тоҕо манна кэллин? – диэн Бэргэн соһуйбучча толоос соҕустук ыйытта.

– Аанга көхсүгүн эрэ көрөн хаалбытым, салгын сиэри табыстаҕа диэн, бииргэ хаамса түһээри кэннигиттэн экирэтэн бараммын таһырдыа сүтэрэн кэбистим, ханна да баарын биллибэт, тохтоон атаҕын тыаһын иһиллээтим – тон буорга лүһүргүүрүн истэн, онон сирдэтэн бу батыһан кэллим. Аата, кылабыһаҕа буолан, чэ, кэбис, төннүөххэ...

– Оттон тоҕо сангата суох батыһан иһэҕин, ынгыраххын?

– Дьон истиэ дии, хаһытыы-ыһытыы сырыттаһпыный.

Бэргэн тугу да утары сангарбакка, дьиэтин диэки барда, Ксенията кинини хонноҕун анынтан тутуһан, оргууй аҕай хаамыстылар.

– Динабыт дьэ тиэрэ байбыт дии, – диэтэ Бэргэн кэмниэ-кэнэҕэс.

– Ханнын да иһин, биһиги олохпугар чизһинэйдик байар киһи баара буолуо диэн мин саарбахтыбын, – диэтэ Ксения.

– Тоҕо? Холобура, Дина эрэ Карп эргинэн көммүт ээ, оттон ол чизһинэй байыы буолбатах дуо?

– Мин саныахпар, ханнык эрэ научнай арыыйы онгорон эбэтэр ити артыыстар курдук улахан гонорардарга ыллаан-туойан байыахха сөп, оттон биһиэхэ сирэйэ-хараҕа суох норуот бас билэрин былдыаһын буолла, ол курдук «приватизация» дуу, «прихватизация» дуу диэн тылынан саптан, судаарыстыба баайын-дуолун – элбэх дьиэни-уоту, техниканы буор-босхо чааһынайга олордон ыллылар, аны эргинэбит диэн онтон-мантан тиэйэн аҕалбыт табаардарын сыанатын хас эмэ бүк ыаратан атыылаан байаллар... Мин ону чизһинэй байыы диэхпин кэрэйэбин...

– Чэ, аны ол ылбыттарын сангаттан өрөбөлүүссүйэ да онордоххона төннөрөрүҥ саарбах, билигин ити дьонун эргинтэн ураты харчы өлөрөр салааларынан – тутуунан да дьарыктана, суолу да оноро сырыттаһтара.

– Ити эйгэлэргэ «откат» диэн өйдөбүл олус күүскэ киирбит дииллэр.

– Ону биһиги сурах эрэ хоту истэбит, ким да «откаттаан» ылбытын көрбүппүт суох, ханныгын да иһин, туспа уһаайбалаах дьиэлэрэ үчүгэйэ бэрт дии, хаарыаны, биһиэхэ итинник баара буоллар... – Бэргэн ымсыырбытын кистээбэтэ.

– Атын киһиэхэ ымсырымыахха, этэргэ дылы, хас биирдии киһи дьылҕата үөһэ былаах кинигэҕэ суруллан турдаҕа эбээт. Оттон уһаайбалаах дьиэ чааһынан... Көр эрэ, ити туһунан улуу гуманист-суруйааччы Чехов үчүгэй баҕайытык эппит эбит ээ, мин сибилигин дьиэбэр тийээн баран эйиэхэ көрдөрүөм, биһиэхэ кинигэтэ баар, сангардыы аахпытым.

Сулбу-халбы хаамсан дьиэлэригэр кэллилэр, подъезд иһигэр лаампа уотугар кураанах быгыылкалар ыһылла сыталлар, бөһпүрүөскэ төрдүгэстэрэ өрөһөлөммүттэр, кыһын кэлэн ээр тыына биллэн, ыччаттар хахха сир диэн, бэл маннык кыараҕас подъезка киирэн, түүн

пийбэлиллэр. Тугу да харыстаабаттар, ыһаллар-тоҕоллор, оттон бу чааһынай дьиэлэрэ эбитэ буоллар, итинник дьаабыланы суох этилэр.

Ааннарын аһан квартираларыгар киирэллэрин кытта, Ксения саппыкытын туурута тэби-элээт, сонун устан ыйаата уонна тутта саалаҕа ааһан, долбуурга кырылаабыт кинигэлэри: «Манна баара...» – диэн ботугуруу-ботугуруу кынастаа, Бэргэн кэнниттэн киирэн дыбаанна олорто. Ксения көмүс суруктаах, от күөҕэ хахтаах кинигэни хостоон таһааран арытта-лаата уонна Бэргэнгэ хайыста:

– Бу кэллэ, дьэ иһит эрэ улуу гуманист Чехов куорат таһыгар дьиэлээх-уоттаах дьон туһунан тугу диирин – «Принято говорить, что человеку нужно три аршина земли. Но ведь три аршина нужны трупу, а не человеку. И говорят также теперь, что если наша интеллигенция имеет тяготение к земле и стремится в усадьбы, то это хорошо. Но ведь эти усадьбы те же три аршина земли. Уходить из города, от борьбы, от житейского шума, уходить и прятаться у себя в усадьбе – это не жизнь, это эгоизм, лень, это своего рода монашество, но монашество без подвига. Человеку нужно не три аршина земли, не усадьба, а весь земной шар, вся природа, где на просторе он мог бы проявить все свойства и особенности своего свободного духа».

Ксения кинигэтин сапта уонна кэргэнииттэн ыйытта:

– Хайа хайдаҕый?

– Ким билэр, Чехов саҕана атын үйэ буоллаҕа уонна аан дойду барыта наада диэбит дии, оттон биһиги үбэ-харчыта суох буоллахпытына, былааһы тутан олорооччулар кэккэлэригэр тахсыбаппыт, оччоҕо хантан аан дойдуну баһылыбыт?

– Сарсын тураат да, Эллэйчикпин аҕала барыам, хайыы-үйэ ахтыбыт курдукпун, – диэтэ Ксения, – кини үтүөтүнэн ити үлүгэрдээх баай дьонго ынгырылыннахпыт буолуо диэн сэрэй-эбин.

– Ити эрээри оҕотун туһунан Дина биирдэ да ыйытан көрбөтө дии, – Бэргэн бэркиһээбит быһыынан баһын быһа илгичиннэ. – Оттон Эллэйчик төрөппүт ийэтэ манна аттыгар сылдыарын сүрүҕэ сэрэйэрэ буолуо дуо?

– Төрөппүт ийэтэ да буоллун, Эллэйчик – мин оҕом!

10

Ыалдыттар барбыттарын кэнниттэн Дина саалаттан куукунаҕа иһити-хомуоһу таһан, хайа курдук кыстаммыты сууйан, өр баҕайы тэпсэннээн олус сылайда. Билиардаабыт хосторун дьыбааныгар улаханлык хотторбут эрэ утуйан хаһынгыратар. Кини дьон көрөрүгэр эрэ харчынан харса суох ыһыахтанарын, кизптиирин, сөхтөрөрүн сөбүлүүр. Ыалдыттар баалларыгар, баһаалыста – «сулус» ырыаһыттар диэн, ресторантан наймылааммыт официаннар диэн. Онтон бырааһыннык бүттэ, киэһэ буолла да – хайдыбыт хоруудаҕа түһүү буолар, Карп кэппиэйкэни да ордук ороскуоттаабат, иннэ гынан дьиэни-уоту көрөр-истэр үлэһит дьахтар туһунан истиэн да баҕарбат. Дина бырааһыннык кэмигэр хотун бэйэтэ, бырааһыннык бүтэн, дьон тарҕаста да, иһити уонна дьиэни сууйааччы хамначчыт дьахтар таһымыгар түһэ охсор. Наһаа сылайар да хайдах гыныангый, кини туох да тутуура суох, этэргэ дылы, турар бэйэтэ бу кыһыл көмүс килиэккэҕэ кэлэн киирдэҕэ. Килэйбит-халайбыт этээстээх дьиэҕэ-уокка кэлэригэр биир эрэ чымадаан баайдааҕа, онтон атын кини кэрэхсэтэрэ диэн туох кэлиэй, иирэ талахтыы дьылыгырас быһыыта-таһаата, номоҕон мөссүөнэ да бу баайга-дуолга тэннэнэр кыаҕа суоҕа. Тойоно санаата алдыаммыт күнүгэр ону биллэриэн, хайа баҕарар сирэй-харах анныан да сөп. Аны, Карп бэйэтэ этэринии – «деловой партнердарын», быһата, үп-харчы ылсар-бэрсэр тэннээхтэрин эрэ кытта көрсүөхтээх, намыһах таһымга турааччылары билиммэт, бу сырыыга Ксениялааҕы мааны ыалдыттары кытта тэннэ ынгырбытын улаханлык сөбүлээбэтэҕэ. Бииргэ үөрэммит, наһаа истинг дьүөгэм диэн нэһиилэ тылын ылыннарбыта. Онтуката ханна баарый – дьоно бастакы остуолга нэһиилэ олороот, адьас атын өйдөөх-санаалаах, үп-харчы, баай-дуол өттүнэн букатын ураты эйгэҕэ сылдьар дьону кытта хайдах да тэнник туттан кэпсэтэр-ипсэтэр кыахтара суох эбитин өйдөөн, саната-ингэтэ суох эрдэ тыас хомуммуттар, барбыттарын билбэккэ да хаалбыт. Этэргэ дылы, Ксениялаах икки этээстээх дьиэҕэ квартира дуомнаахтар, күннэтэ оптообуска анныялаһан кэлэллэр-бараллар, харчылары хамнастан хамнаска тийиэр буолабына баһыыба. Оттон кини эрин эйгэтин дьонун тыла-өһө: коттедж, лимузин, Куршавель, бутик...

Дьүөгэтэ ааҕы, арааһа, сыһа ынгырбыт, куоракка маннай көрсө түспүччэ, соһуйбучча кэлэ сылдыын диэн кэбиспитэ, мэйиитин хайа эрэ улаҕатыгар төрөппүт оҕом бу күн сиригэр баар диэн өйдөбүлэ ааспакка-арахпакка сылдьар быһыылааҕа. Ол иһин кинини иитэр дьону көрөөт, дэлэй-былас бардаҕа. Эмиэ да оҕолооҕум туһунан Карп биллэҕинэ киэн айдаан, улахан иирээн тахсыа диэн, Ксениялааҕы бэйэтигэр чугаһатан, кинилэри албыннаһан, ону-маны ордугу-хонуну кэпси сылдыбатыннар диэн нымааттаһар быһыыта эбитэ дуу? Эрим эрэ билбэтэр диэн баҕалаах, ол иһин күлүгүттэн да дьаарханар курдуга, барыттан бары дьулайыы, дьин санаатын кистии-саһыара сатааһын, быһата, элбэх айа тардыллыбыт хонуутугар сылдьар курдук өрүүтүн куттанар, сэрэнэр-сээбэнниир дык-дьях турук олус сылатар уонна доруобуйаны да күүскэ айгыратан эрдэҕэ...

Дина күөгэйэр күннэригэр элбэх уол сүрэҕин долгуппут, бэйэтэ да хардары таптал таарымтатыгар ылларбыта балачча буолуохтааҕа. Сорохтору кытта арахсыы хаһан да оһуо суох курдук сырҕан бааһы үөскэттэ диэн ытааһын-сонгоһун, айманыы-сайманыы да баара, ол эрэри барыта ааһар, сыл-хонук үгүһү оһорор, ити курдук Русланныын урукку уохтаах-омуннаах кылгас тапталларын олох да умнуох быһыылаах эбит да, Ивановтары соһуччу көрсүһүү уонча сыл кэтэҕэр хаалбыты олус сытытык санатта, оҕото эрэйдээҕи өйдөттө, Эллэйчик ити икки этээстээх кыараҕас дьиэ быыкаайык кирдээх-хохтоох, тымныы-хамныы квартиратыгар сылдыахтаатаҕа. Эллэйчик... Соһуччу көрсө түспүт Русланыныын олус да омуннаахтык, таарымта киирбитин курдук тапталга ылларыы туоһута уонна түмүгэ буолан, кини үөскээн хааллаҕа, эһээхэй эрдэбиттэн ыла биирдэ көрө илик кырачаана, этин-сиинин, сүрэҕин тэбиитин сорҕото...

Дина сүр күүскэ өрө тыынна, илиитигэр кинигэ тутан олорор да, ааҕарыттан биир да тыл төбөтүгэр кыайан кирибэт, ол оннугар университеттааҕы сылларыттан күннэр-дьыллар уһуктан, субу хараҕын иннигэр элэҥнэстилэр.

Оччолорго кини кыыс оҕото, бастын үөрэхтээх устудьуонка буолан кынтаһыйа сылдьара, суруйбут дакылаата университетка бастаан, научнай кэмпириэнсийэҕэ Москваҕа көтөр буолбута, Дьокуускайтан соҕотох этэ. Пассажирдар соччо элбэҕэ суохтара, сөмөлүөккэ киирэн миэстэтин булан олороот, эрээттэр икки ардыларынан хааман иһэр үрдүк уңуохтаах, өрүкүй-бүт куудара баттахтаах, бааһынайды ыраас хааннаах уолга хараҕа хатана түспүтэ. Чох хара арылхай харахтардыын харахтара харса түһээтин, хайдах эрэ соһуйбута, кинини хаһан эрэ чуолкай ханна эрэ көрбүтэ. Уол ханна олоруохтааҕын көрдүүр быһыылааҕа, кини эрээтигэр кэлэн тохтообута: «Манна эбит», – диэн ботугураабыта уонна кириэһилэҕэ киирэн иһэн, куударатын өрө анньыммытыгар, сонно өйүгэр чаҕылҕан кэриэтэ сандаарыс гыммыта – «Лоокуут уонна Ньургунун» испэктээкилгэ Лоокууту оонньоон сценаҕа хааман-сиимэн дьыралдыыта сылдьан, ити курдук ураты имигэстик баттаһын өрө анньынара. Норуодунай тыйаатырдары көрүүгэ хантан эрэ хотуттан кыттыбыт оройуон туруорбут испэктээкилэ этэ. Өссө онно: «Манньык бэртээхэй уолаттар тыаҕа, буолаары буолан хоту бааллар эбит дии», – диэн санаан аһар-быттааҕа ээ.

Ити икки ардыгар уол сүгэн кирибит суумкатын кириэһилэ анныгар анһаат, кинини көрөн сүрдээх сылаастык мичээрдээтэ:

– Дорообо, аргыстаһар дьон буолбуппут дии, – уонна мичээрдиир, тырымнас харахтар таайтара көрбүттэригэр, кыыс оҕо барахсан нохтолоох сүрэҕэ толугуруу мөҕүстэ, бэйэтэ ити тырымнас байҕалга бүүс-бүтүннүү тимириэн баҕарда. Киниэхэ хардары күлүм аллайан баран, Руслан сангарбыта кыыһы иирдэр алыптаах санаатыттан таһаарбыта: – айан уһун, онон билсиэххэ, мин Руслан диэммин...

– Оттон мин Людмилабын, – дии охсубута Дина, тоҕо эрэ хара сарсыардаттан санаата көтөҕүллэ сылдьар буолан, дьээбэлэниэн баҕаран кэлбитэ.

– Оо! – Уол үөрдэ: – Дьэ кэмниэ-кэнэҕэ Людмилабын булар күннээх эбиппин ээ!

– Людмилаҕааҕар эйиэхэ Ньургунун чугас буолбатах этэ дуо? Лоокуут этин дии!

– Ону кытта билэбин! Дьэ сүрдээх эбит дии!

Ити курдук элэктэһэ кэпсэтэ иһэн, улам ууларыгар-хаардарыгар киирэн, хас да чаастаах айаннарын уһунун да билбэккэ хаалбыттара, кэнникинэн былыргыттан билсэр дьоннуу, наһаа мэниктээннэр, кириэһилэ «харк» гыммыта, биирдэ өйдөөбүттэрэ – кинилэр мөхсөллөрүн тулуйбакка, кириэһилэ өйөнөрө арахсан хаалбыт. Сирэй-сирэйдэрин көрсөөт, күлсэн тоҕо ыстаммыттара, сонно стюардесса кэлэн мөхпүтэ, итиэннэ кириэһилэ өрөмүөнүгэр диэн ботуччу ыстараабы көрдөөбүтэ. Оччолорго хоту сир олохтоохторо харчылаах буолаллара, Руслан сизэбиттэн халын кумааһынныгы таһааран, ыстараабы төлүү охсубута уонна арыый боччумуран, ботур-итир кэпсэтэ ололбуттара. Руслан культура үлэһиттэрин мунһааҕар баран иһэр эбит этэ, онон иккиэн да хайа гостиницаҕа тийэллэрэ биллэрэ, ол иһин сарсын киэһэ Руслан Динаҕа тийэ сылдьыах буолан болдьоспуттара. Домодедовоттан таксинан тахсыбыттара, уол кыыһы гостиницатыгар тириэрдэн баран, бэйэтэ түһүөхтээх сиригэр айаннаабыта.

Дина сарсынныттан кэмпириэнсийэҕэ кыттыбыта, пленарнай чаас кэнниттэн секцияларынан арахсыбыттара, ол тухары устудьуоннар бииртэн биир тахса-тахса дакылааттыыллара, барыларын истэн баран, киэһэ ырытыһы буолбута, үгүстэр бэйэлэрин билиилэрин-көрүүлэрин көрдөрө сатыыр быһыылаахтара – харса суох кириитикэлэһэллэрэ, оттон Дина бу моргуорга ууну омурпут курдук адьас кыттыспатаҕа, сангаралларын истэр курдуга да, кулгааҕын таһынан аһара ололбута – кини өйүгэр-санаатыгар Руслан эрэ этэ... Киһи элбэх диэн киниэхэ дакылааттыырга тыл да биэрбэтэхтэрэ, дакылаатын суругунан ылалларыгар, кэмпириэнсийэ түмүгүнэн тахсыахтаах уопсай хомуурунньукка киллэриэх буолан эрэннэрбиттэрэ.

Ити курдук биир күннээх кэмпириэнсийэтэ бүтэн, гостиницаҕа киирээт, фойеҕа суумка сүкпүт, сибэкки туппут Руслан турарын көрө түспүтэ. Мэктиэтигэр, күөх алаас сытынан дыргыйа түспүт сибэккени кыыс ылан баран, кэмчиэрийэ мичээрдээбитэ уонна уолу кытта нүөмэригэр лиибинэн айаннаабыттара. Биир миэстэлээх кыараҕас хоско орон ойбоһунан тумбаҕа эргэ тэлэбиисэр, төлөпүөн бааллара, остуол үрдүгэр эркингэ кыра араадыһа ыйаммыт, онтон атын туох да суоҕа. Руслан чөрбөс гынаат, араадыһаны улаатыннарбыта, диктор хоһоон ааҕара дуораһыйбыта:

У лукоморья дуб зеленый
Златая цепь на дубе том;
И днем и ночью кот ученый
Все ходит по цепи кругом.

– Истэҕин дуо? Анаабыт курдук! «Руслан уонна Людмиланы» ааҕаллар, үчүгэй бит! Ол аата, биһигини Москва уруйдуу-айхаллы көрүстэ, ити олус үчүгэй бэлиэ, Людмила!

– Руслан, мин оонньоон эппитим, аатым Людмила буолбатах, дынгинэн Дина диэммин.

– Дина? Өссө үчүгэй! Люда да, Дина да биир төрүттээх тыллар буоллахтара, «хмуриться не надо, Дина»!

Дина ваннайга киирэн тахсыан икки ардыгар Руслан остуолга аһы тэлгэтэн, халбаһыны, булочканы кырбаан уурталы охсубут этэ, кыыс тахсыбытыгар остуолга аҕалан олордубута, сонно шампанскай бүөтэ «пөс» гына аһыллыбыта, тугу эрэ элбэҕи эрээри, улахан суолтата суоҕу кэпсэтэ-кэпсэтэ олорбуттара. Бүгүн көрсөөт, баччаанга диэри хайдах бэйэ-бэйэбитин билсибэккэ олорбут бэйэбитий диэххэ айылаах сөбүлэһэ-таптаһа охсубут сүрэхтэр бииргэ тэбэллэригэр сөкүүндэттэн аттарыллан мүнүүтэ, онтон түмүллэн чаастан чаас ааһара, оо, түргэн даҕаны! Туох да тохтоло суох кыырайа көтөн сурулаан иһэр охтуу, бириэмэ элэстэнэрэ чыпчылҕан түгэн буоллаҕа...

Сөмөлүөккэ тоҕо кинилэр аан маннай билистилэр? «Ыал буолуу киэн куйаар үрдүк киэлитигэр оноһуллар» дииллэрин курдук дуо? Аны гостиница нүөмэригэр киирэллэрин кытта уолдьях курдук, араадыһанан кэлэ турар «Руслан уонна Людмила»... Ити барыта туох эрэ улахан дьолу түстүүр буолбатах дуо? Оттон тырымнас харахтар чүөмпэлэригэр угуйан-тардан илдьэ тураллар, бүүс-бүтүннүү тимириэх айылааххын, уой да уой...

Сахаларын сириттэн кыраман ыраах бу бүччүм хоско ордуу аҕай сэлэргэһэ олорон, сылаастык имэрийэ көрөр харахтартан, соруйан дуу, алҕаска дуу таарыйан ылбыт тарбахтартан Дина сирэйэ итийбэхтиирэ, сүрүҕэ мөхсөрө, киһи тылынан сатаан кэпсээбэт дыкти-кэрэ туругар киирбитэ, тула баар барыта уоскуйбут, тохтообут умнуллубат умсугутуулаах түгэнэ... Москва куоракка бу иккиэйэҕин олордохторо үчүгэйин, уонна ама маннык түгэн киниэхэ иккистээн тоҕооһуо дуо? Урут да кавалердар бааллара эрээри, бу курдук дыктилээхтик, таайтарыылаахтык билсипии саҕалана илигэ...

Эмискэ, туймаардар сытынан тунуйар куудара баттах субу кэллэ, дирин чүөмпэ ыас хара харахтар, уоһугар билиннэ сымнаҕас уос туустаах амтана... Туймаарыы, тапталтан тумнастыы, барыны барытын умнуу хатыламат түгэнэ... Араадыһанан «Руслан уонна Люмилатан» ааҕаллар дуу эбэтэр сүрүҕиттэн саҕылан тахсаллар дуу бу тыллар –

Вы слышите ль влюбленный шепот,
И поцелуев сладкий звук,
И прерывающийся ропот
Последней робости?..

Москваҕа биир нэдиэлэ остуоруйаҕа курдук оннук алыптаах этэ, ол эрээри, хомойуох иһин, туох барыта бүтэр-түмүктэнэр уһуктаах буоллаҕа, Дина дьиэтигэр эргиллэр күнэ үүм-мүтэ, Руслан өссө хас да хонукка хаалыахтааҕа. Бүтэһик түүннэрин бииргэ утуйдахтарын сарсыардатыгар арахсалларыгар, элэ-была тылларын этэн, Руслан: «Аэропортка атаара хайаан да кэлиэм», – диэн андаҕар ангаардаах эрэннэриитин кытта арахсыбыттара.

Ол иһин сотору тапталлааҕын кытта көрсөр үөрүүттэн сүрэхэ битийиктэнэ мөхсө аэропортка эрдэ кэлбитэ, ол кэннэ Русланы күүтэн регистрация онорор сирдэрин аттыгар турбута, оттон кини суох, суох да суох... Мүнүүтэ сыллан аһар, чаас тохтуу-тохтуу барар, Руслан сиргэ да тимирбитэ, халлаанна да көппүтэ биллибэт, суох... Чааһы чааһынан биир сиргэ турбута, кинилэр рейстэригэр регистрация биллэрдилэр, көтөөччүлэр бииртэн биир кэллэлэр, кэмниэ-кэнэҕэс тиһэх пассажир таһаҕаһын туттаран, билиэтигэр бэлиэтэтэн, иһирдьэ дьону мунньар саалаҕа ааспыта, оттон Дина аттыгар кэлиини-барыыны, күүгүнү-хааҕыны истибэт-билбэт курдук турбут сириттэн хамсаабата, хараҕа тас аан диэкиттэн кэлээччилэртэн арахпат этэ. Араас тутуурдаахтар, сорохтор чымыдааннарын соспутунан тоҕо суулан киирэллэрэ, биир оччо төттөрү тахсара, оттон Руслан суоҕа... «Олордуу бүтүтэ», – диэбиттэригэр биирдэ Дина иһирдьэ киирбитэ, тула барыта соҕотохто боруоран, сүрдээх курус буолбута, остуоруйа олоххо туох эрэ кэһиллии тахсыбыта, үөһэнэн, кый үрдүгүнэн көтө сылдыбытын хаҕыс күүс саҕатыттан ылан, умса баттаан, аньыылаах-харалаах сиргэ төнүннэрибитэ, уку-сакы сөмөлүөккэ киирэн олорбута уонна көмүскэтэ хараҕын уутунан туолан, ып-ыраас таммахтар мөлбөрүс гыммыттара...

Оттон ити кэмнэ Руслан инчэҕэй хаар түһэ-түһэ уостан хаалар сиигигэр суол-иис бөҕөтө тыргыллыбыт метротун диэки хааман иһэрэ. Билигин кини бу Москваҕа аҕыйах хоноругар таптаһа сылдыбыт кыһа Дина Дьокуускайдаан эрэр буолуохтаах диэн ээл-дээл санаан аһарда. Кола Бельды ынгарар тус хоту дойдутугар кэргэннээх, оҕолоох, кинилэртэн ханна да барар санаата суох. Ол эрээри бу курдук көңүлгэ көттө да, кыыс-дьахтар аймаҕы кытта быстах көрүлээри, булчутун хаана тардан дуу – сонордоспутунан барар үгэстээх.

Кини өйдүүрүнэн, эдэр эр дьонтон ким барыта сэнэх көрүнгнээх, хайа баҕарар дьахтары кытта таптаһарга бэлэм. Ол эрээри үгүстэргэ ол кыайтарбат, дьахталлар сүрдээх талымастар, охсубут сохсолорго мээһэ киирэн биэрбэттэр. Ол, бадаҕа, оҕону-урууну төрөтөн-ууһатан тэни-тии, иитии курдук олус эппиэттээх уонна уустук сородуаҕы айылҕа киниэхэ сүктэрбититтэн төрүүттэнэр быһыылаах. Оттон Руслан хайа да бэйэлээх кэрэ дьүһүннээҕи кытта эрийсэн көрөргө бэлэмэ, биир табаарыһа этэринии, «кыргыттарга гипнозтааҕа», көрөн-истэн тырым-наттаҕына, үгүстэр кыайан тулуйбакка, бас бэринэргэ күһэллэллэрэ.

Билсигэн, маннайгы уоҕугар өйө-төйө суох тапталга ыларбыт курдук туругар да, бэйэтин Ромео дуу, Лоокуут дуу оруолун толоро сылдыбарды санаһара. Оттон ыйданга түүн хоһоон тылларынан сангара-сангара үөһэ тыыны, сиринэн-халлаанынан андаҕайы, үгэс курдук, биллэр дьыаланан түмүктэнэрэ, ол кэнниттэн Руслан суола сойбута баар буолара. Маннык сырыларыттан кини кыбыстыбата, арыгы истэҕинэ, бэл чугас доҕотторугар киһиргиирэ уонна кинилэр сэнээрдэхтэринэ, өрүү биир сөбүлүүр анекдотун кэпсиирэ: «Түөрт уонтан тахса сааһыгар хайы-үйэ икки төгүл Сэбиэскэй Сойуус Геройа, маршалы эрэ аннынан армия генерала званилаах, фронт командующайа Черняховскай чиккэлдьийбит көнө быһыылаах-таһаалаах, үрдүк унуохтаах, кыраһыабай киһи эбит. Элбэх дьахтар кутун туппут, тапталтан бэйэтэ да akkaастаммат эбит, армия генералын сырыларынан особистар биир халын хара паапкаҕа тиспиттэр. Берия киирэн Сталинна дакылааттаабыт уонна паапканы биэрэн баран, тугу диирин кэтэһэн турбут. Сталин түннүк сырдыгар кыһайан, бэркэ кэрэхсээн, бүтүн чаас ангаара дьыаланы ааҕа турбут, Берия күүтэ сатаан баран: «Что будем делать, товарищ Сталин?» – диэн ыйыппыт. Биирдэрэ кинини көрө түһээт: «А что будем делать, будем завыводать товарищу Черняховскому», – диэн саайбыт. Онон, эр киһи күүлэйдии сөп, оттон дьахтар илии устун бардаҕына киниттэн сиргэнэллэр, сэлээрчэхтэн атыннык ааттаабаттар», – диэн кэпсээнин түмүктүүрэ.

Москва хаардаах-сииктээх, массыналара харалларынан хойуу уулуссатын кыйа тротуар устун Руслан ыраах-ыраах уурталаан, сэгэлдытэн иһэн, хайыы-үйэ Динаны умна быһыытыбыта. Оттон Дина куоракка кэлээт, санаатыгар Руслантан сурабы-садыгы күүтэ сатаабыта, киниэхэ Сэргэлээхтээҕи аадырыһын биэрбит буолан, хаһан баҕарартийэн кэлиэн сөп дии саныыра, үөрэбин кэнниттэн уопсайын аанын аһан киридэ да, аллара олорор вахтертан наар сурук дуу, тэлэгирээмэ дуу сураһан көрөрө да, сырыы аайы хоруй биир буолара – «туох да суох...» Ити курдук ый кэринэ күүтэн баран, аны куттанан барбыта – Руслан кинини атаара тоҕо эрэ кэлбэтэ? Москваттан төннүбүтэ-төннүбэтэҕэ биллибэт, ама туох эмэ иэдээнгэ түбэспитэ буолуо дуо? Дьолго, Руслан оройуонугар норуот тыйаатырыгар режиссерунан үлэлиирин билэрэ, ол иһин министиэристикэттэн баран ыйыталаһан көрүөххэ диэн быһаарыныыга кэлбитэ.

Санаа-оноо ыга баттаан, үөрэҕэ да үөрэх, сынньаланга да сынньалан буолбакка ыксаабыта. Култуура министиэристикэттэн дьэиэтэ ханна баарын билэрэ, былырыын сайын соҕуруу култуура институтугар үөрэххэ туттарса киирбит биир дойдулаах кыһын сирдээн, Аржаков уулуссатыгар баар этээһэ суох уһун синньигэс мас дьэиэҕэ тийэ сылдыбыттааҕа. Тэлгэһэҕэ хойуу от долгулдуйара, дьэиэ айаҕар сааһыра барбыт дыахтар: «Оппун тэпсимэн!» – диэн аймана тоһуйбута, үөрэххэ туттарсыан баҕалаах, бары кэриэтэ кыыс аймах тоҕуоруспутун дьэиэҕэ, арааһа, батыахтара суоҕа диэн киллэрбэккэ, докумуоннарын түннүгүнэн ылаллара.

Дина хайдах да тэһийэ-тулуйуо суох, Министиэристикэттэҕэ баран, ыйыталаһарга быһаарынна. Тымныы баҕайы күн туманы быһынан харбыалаһан тийбитэ, хаптаһын олбуор иһигэр тэлгэһэ хаара ыраастык күрдүүлүбүт, били сайын тэлэччи аһыллар түннүктэрэ кырыанан бүрүллүбүт этилэрэ. «Манна сайын үтүрүһэ-анньыһа сылдыбыт кыргыттар барахсаттар ханна тийээхтээтилэр? – дии санаабыта Дина, – хастара үөрэх киһитэ, төһөлөрө дойдуларыгар төннөн, сопхуоска ыанныксыттыы хааллылар?»

Чарапчы сабыылаах күүлэ айаҕар тыс этэрбэһин тэбэммитэ буолаат, иһирдье атыллаата – лаампалар уотгарыттан сырдык көрүдүөр устун хааман иһэн, бокуойа суох массыынка бэчээттээн тачыгыратар тыаһа иһиллэр хос аана тэлэллэн турарынан өгөс гынна уонна дорооболоһон баран:

– Норуодунай тыйаатырдарынан ким дьарыктанарый? – диэн ыйытта, ол кэнниттэн өйдөөбүтэ – сайын отун харыстаһар сааһырбыт дыахтар эбит, кини массыынкаҕа бэчээттээн талыгырата олорон, муннун аныгар буугунаан кэбистэ:

– Уон иккис хос...

Дина көрүдүөргэ тахсан, аҕыйахта хардыылаат, «12» диэн нүөмэри көрөн, ааны тонсуйбута буолан баран, аһа баттаата. Иһирдье түөрт остуол турар. Утары түннүк аныгар олорор кырыктыыбыт тор курдук бытыктаах аҕамсыйбыт киһиэхэ атыллыах курдук гынна да, биридэрэ кинини киһи киридэ диэн кыһаллыбакка, иннигэр ууруммут кумааһытыттан хараһын араарбатын иһин аан ойоһонугар, эркини кыйа олорор буспут соломо баттаһын кэтэҕэр эринэн кэбиспит ачыкылаах нуучча дыахтарыгар халыйда уонна норуот тыйаатырдарын туһунан сангардыы ыйытан эрдэһинэ, анараата бэйэтигтэн тэйтэрдии, муннукка олорор саха кыһын диэки сапсыйан кэбистэ. Инньэ гынан төлөпүнүнэн кэпсэтэ олорор, сүүһүгэр сарымтаһанар, санныгар ыспыт баттаҕа кытархай кырааскалаах, кулгааһын эминньэҕэр быһкаайык кыһыл көмүс ытарҕалаах кыыска сэрэнэн чугаһаата. Кыыс төлөпүнүнэн оҕотун мөҕөр быһыылаах: «Мин эйиэхэ саарпыккын үчүгэйдик эринээр диэбитим буолбат дуо, үрдэрдэһин дии!» Ити курдук балачча кэпсэтэн бүттэ уонна туруупкатын талыр гына ууран баран, Динаны кыһырбыттыы көрөн кэбистэ.

– Дорообо, – диэтэ, онуоха Дина албыннаһар быһыынан, – көр эрэ, мин Руслан диэн хоту оройуон норуодунай тыйаатырын режиссерун туһунан билиэхпин баҕарбытым, билигин кини ханна баарый?

– Киниэхэ тоҕо наадыддыг? – диэн, кыыс өс саҕа ыйытта.

– Кини соторутаагыта Москваҕа сырыттагына, билэр кыһым сурук ыппыт этэ, ону ылаары, – диэн Дина эрдэттэн бэлэмнэммитинэн сымыйалаан кубарытта.

– Пахай, оччоҕо ол киһигин хоту дойду түгэбиттэн ирдэһэбин, Москвадан кэлэн ааспыта быданнаата... – диэн, тоҕо эрэ «ол киһигин» диэни күүскэ соҕус эппитэ.

Кыыс олус соһуйда:

– Ааспыта даа?!

– Ааһымына, кэргэнигэр, оҕотугар олус ыксаан иһэрэ...

Дина хараҕар кыыс кэпсээн оппоннуур кырааскалаах уоһа, сүүһүгэр лэппийбит, санныгар ыспыт кытарахай баттаҕа соҕотохто харах саатарыныы чаҕылхай, күлүмүрдэс буоллулар, онтон хаар кыыдамнырыныы, тохтоло суох манан кыырпахтар элэнтэстилэр, ол кэнниттэн барыта кып-кыһыл таҕаһынан сабыллыбыт курдук кытаран-наҕаран хаалла: «Бэйи, сатанымаары гынным ээ», – дии санаат, таһырдьаны былдыаста.

Күүлэбэ баҕанаттан тутуһан туран, тымны салгыны өрүһүспүттүү эҕирийбэхтээтэ, төнкөйөн, күрдүк хаарын ытыһан, иэдэһин суураланна, арыый дьэгдыйэн: «Оок-сиз, охто сыстым ээ, Руслан... Адьас да ойохтоох, оҕолоох эрээри быстах көрсүү онгосто сылдыбыт эбит дии, букатын холостуой уоллуу туттара-хаптара дии, оо, тоҕо сүрэй, тугун куһаҕанай...»

Кыһыл өң сүтэн, тулата дьэнкэрбитэ да, сүрдээх курус буола түһэн, сүрэбэ тымныынан хаарыйбахтыырга дылыта, иэдэһигэр сырсан тахсаат, мууһура тонор таммахтары үтүлүгүнэн туура согто-согто оптуобус тохтобулун диэки барбыта. Хонугар киирэн, кимниин да кэпсэп-пэккэ, тугу да сангарбакка, сыттыгар умса түһэн, уйа-хайа суох ытаабыта. Бииргэ үөрэнэр кыргыттар тула көтө сылдьан:

– Хайа, туох буоллун? Туох буоллун? – дэһэллэрэ.

Ытаан-ытаан баран, арыый уоскуйан дьэ кэпсээбитэ:

– Руслан кэргэннээх уонна оҕолоох эбит, хайыы-үйэ Москвадан төннөн, дойдутугар барбыт...

Кыргыттар аймалаһа түспүттэрэ:

– Бу ыты көр...

– Кэргэнигэр суруйуохха...

– Ээ, онтун туһата суох, оройуон култууратын салаатыгар уонна баартыя райкомугар үнсэр ордук...

– Тохтоон! – Дина күүскэ төлө биэрбитинэн, оронугар олоро түспүтэ, – мин кинини ханна да үнсүбэппин, барытыгар бэйэм буруйдаахпын, Русландан кэргэннээгин-кэргэнэ суоҕун, олоҕун-дьаһаҕын туһунан биирдэ да ыйыппатаҕым, кини миэхэ эмиэ тугу да эрэннэр-бэтэбэ, онон албыннаата диир кыаҕым суох...

Итинтэн сотору кэмэ кэлбэт буолбутун уорбалаан, баран бырааска көрдөрбүтэ уонна оҕо үөскээбитин билэн, барар сирэ баҕана үүтэ, кэлэр сирэ кэли үүтэ буолбута. Үөрэбин да бүтэрэ илигиттэн, дьизэтэ-уота суох сылдьан, устудьуон истипиэндыйэтигэр хайдах оҕону иитиэн сөбүн сатаан тобулбатаҕа. Оҕону төрөтөр туһунан саныан да куттанара. Ол түүн көрүдүөр уһугар баар таҕас өтүүктүүр кыракый хоско киирэн, хатанан олорон, биэдэрэбэ ууну оргутан, ип-итии ууга атаҕын уган, остуол үрдүгэр тахса-тахса аллара муостаҕа ыстаныталаан, оҕотун түһэрэргэ холоммута да, туох да биллибэтэбэ.

Ол күнтэн ыла собус-соруйан ыараханы көтөҕө сатыыра, сүүрэрэ-көтөрө, оҕо куоттун диэн эмп да иһэн көрбүтэ, оттон иһигэр баар үөскэх олоххо тардыһыта күүстээбэ – эми да, араас хамсаныны-имсэниини да тулуйбута. Кыргыттары кытта хайдах да гынар быһы-хайаҕаһы тобулбакка сырыттахарына, ааспыт күһүн эргэ тахсыбыт дьүөгэтэ Ксения тийиэн кэлбитэ уонна кэргэнэ Бэргэнниин оҕону иитэ ылыахтарын баҕаралларын туһунан эппитигэр, оо, үөрдэ да этэ! Баар-суох дьүөгэтэ сирдээҕи ааньал буолан көстүбүтэ, оччоҕо кини быһыһанар ээ! Кэлин кэргэн да таҕыстагына, оҕоломмутун туһунан ким да билиэ суоҕа, Ксениялаах Бэргэн бэйэбит төрөппүт оҕобут диэхтэрэ да – бүттэбэ ол. Оҕо үөскээбит остуоруйатын кыргыттар

биллэлэр эрэри, үөрэхтэрин бүтэрэн аан дойду үрдүнэн ыһыллыахтара, оттон сир үрдэ киэн, киһи эрэ элбэх, кини эдэр сааһыгар алҕаһаабытын ким өйдүү-саныы сылдыа буоллаҕай?

– Биллэн турар, Ксения, оҕобун эйиэхэ үөрүүнү кытта биэрэбин, – диэбитэ.

Сарсыныгар, Ксения иккистээн уопсайга кэлбитигэр: «Мин киэһэ аайы хайаан да хаамыахтаахпын», – диэн Дина Сайсары күөлгэ диэри атааран биэрбитэ. Атахтарын тыаһа хаачырыгырын быһыгар дьүөгэтэ тугу этэрин кытта барытын сөбүлөһөн иһэрэ:

– Оҕону бэйэбит араспаанньабатынан суруйтарыахпыт... Бэргэнэбис диэн буолуо... биһиги хоту ананныбыт, оччоҕо оҕобун өр кэмнэ көрбөтүгү буолуо...

– Саатар эрэ, кинини мин хаһан да оҕом диэн эһиэхэ санатыам суоҕа, кини үөскээн хаалыта эдэр сааһым алҕаһа буоллун, ким сыыспатаҕа баарай...

– Эһ, Дина, ыалдыбаккын, доруобайгын, онон оҕо да доруобай, чэгиэн-чэбдик буоларыгар адьаһын саарбаҕалаабаппын...

Кыргыттар араасалларыгар куустуһан сыллаһан ылбыттара, Дина төннөрүгэр, өр кэмнэ ыарык буолан санныттан ыга дьаакырдаабыт кыһалҕата ааһан, олус чэпчээн хаалбыт этэ, оҕону түһэртэрэ сатыыр кыһалҕаттан тахсан, наһаа үөрэн-көтөн иһэрэ, туолбут ыйданга туналҕан сырдыгар тунал хаарынан сабыллыбыт сир-дойду, дьиз-уот олус кэрэтийэн көстүбүтэ. Дьылҕа диэн эр киһи уонна дьахтар түбэһиэх түгэннэриттэн, көрсүһүүлэриттэн турар, арай Руслан атын рейсинэн көппүт буоллун эбэтэр, чэ, саатар, биир да сөмөлүөккэ эрэри, атын кириэһилэҕэ олорбут буоллун, оччоҕо бу айдаан, ыксал, кэлиэх-барыах сири булбакка, муннугу-ханьыгы кэйии хаһан да тахсыа суох этэ. Оттон билсэн баран, дьолбун бу буллум, барыта иннибэр кэрэттэн кэрэ буолуо диэн ыраланыта олус хабыстык, холустук үлтү барбыта. Киһи олоруон да баҕарбат курдук ыар күннэр тирээн ааспыттара...

Чэ, хата, барыта этэннэ быһаарыллар суолга киирдэ. Хааман иһэн, кыыс бэйэтэ бэйэтинин кэпсэтэ испитэ:

– Таһара баар эбит, оҕом эрэйдээҕи, хата, үчүгэй дьон, бэйэм доҕотторум ылар буоллур...

11

Ханна эрэ Хатын Үрэххэ бүкпүт коттедж ат эскирэтэр киэн куукунатыгар олорон, Дина ону-маны эргитэ саныыр кэмигэр, Бэргэннээх, ыалга кыбыстан аанньа аһаабатах дьон, икки-эйэбин эрэ арыычча батар куукуналарын дуомугар сылбархай чэйинэн дьулурутан арыылаах килиэби мэлии саахардаан сиэтилэр. Онтон Бэргэн соботох киэн хосторугар – саалаҕа киирэн, остуолга олорон, кэргэнэ биэрбит кинигэтин – Чехов кэпсээннэрин ааҕан барда. Ксения икки чааскыны сайҕаата уонна оҕотун Эллэйчиги хайыы-үйэ ахтыбыт курдугун, сарсын сарсыарда турда да Бэргэн таайа аахтан аҕалардыы быһаарынна уонна куукунаттан тахсан, Эллэйчик хоһугар киирэн уоту уматта. Манна оҕолорун ороно, остуола, эркиннэ боксерскай бэрчээк-килэр ыйаммыттар, кылааһынан түспүт хаартыскалара уонна бэйэтэ сурунааллартан кырыйан ылан сыһыарбыт ойуулары – Виктор Цой, Шварценеггер, Костя Цзю, кып-кыһыл өгнөөх омук матассыкыла... Остуолун үрдүгэр саамай киэн туттар баайа – икки кассеталаах дьоппуон омук магнитофона. Итини хоту олорон, продснаб тойонун кытта ньымааттаһан, бэрт эрэйинэн ылбыттаахтара, оо, ону бэлэхтээбиттэригэр Эллэйчиктэрэ үөрдэ да этэ! Хаһан да төрөппүттэригэр ымманыыбатах бэйэтэ, ийэлээх аҕатын иккиэннэрин иэдэстэриттэн сыллаталаан ылбыта. Ксения умса түһэн сыттыгы сытырҕалаата – сүрэби-быары ортогунан сайа охсор оҕотун сыта баар, ол иһин этиэхтэн ураты үөрүү кутун-сүрүн долгута халыйда, сыттыгы түһэбэр туспутунан олорто. Сүрэбин чопчута кырачаанын үлтү түһэрэн кэбиһиэм диэбиттии, сэрэнэн аан маннай көтөхпүт, үүт сыттаах быллайбыт сирэйиттэн сыллаабыт сайынны күнүн өйдөөтө...

Кини Бэргэнниин бэс ыйыгар үөрэхтэрэ бүтэн, дипломнарын ылан, ону бэлиэтиир банк-кекка сылдьан бараннар, куоракка хаалбыттара. Дина атырдыах ыйыгар оҕолонуохтааҕа, ону кэтэһэн, бары сизрин-силигин ситэрэн, докумуонун толорон, оҕону бэйэлэрин анныларынан суруйтаран, анаммыт сирдэригэр хоту үлэлии тийэр баҕалаахтара. Дьиэлээх хаһаайыннара Дьарааһын кинилэр эбии өссө икки ый олорор санаалаахтарын истэн утарбатаҕа, бу оҕолору ингэ-дьанга суохтарын, дьону мунһубаттарын уонна куортамнаһар харчыларын уталыппакка, болдьоҕун аһарбакка төлөөн иһэллэрин иһин сөбүлүүрө.

Оттон Бэргэннээххэ бэйэлэригэр туспа түбүк-сэдьик буолбута – Дина оҕото улахан буолан, эрдэттэн балыыһаҕа харыстаныыга киллэрбиттэрэ, онон күн ахсын кэриэтэ баран көрсөллөрө, үүт аһылык, кефир, дьаабылыка энгин илдьэллэрэ. Эт-арыы олох аччаабыта эрээри, хата, фрукта чааһа дэлэйэ – Кавказ ыччаттары итии дойдуга үүнэр отонноро быстыбата, бинэгири-ээтигэр, ананаһыгар тийэ мэлдьи баара. Сахалар фруктаҕа үөрэммэтэх буолан, эбиитин сыаната да бас быстар ыараханьттан уонна бырааһынныкка эрэ амсайар күндү ас курдук санааннар, улаханник тууһугурбаттар этэ, биирдэ эмэтэ үөрүүлээх түгэннэргэ эрэ ылаллара.

Ксения хантан эрэ: «Оҕо ийэтин иһигэр сылдыһаҕыттан барытын өйдүүр үһү, онон кинини төрүү илигиттэн кэрэҕэ үһүйүллүөхтөөх», – диэни истэн, Үөрэх министиэристибэтигэр хоту баралларыгар ылбыт борогуоннарын харчытын харыстаабакка, сүрдээх сыаналааһын үрдүнэн, улуу худохунньук Левитан туһунан чаҕылхай ойуулардаах улахан альбом-кинигэни атыылаһан, Динаҕа илдьибитэ. Сиэстэрэ кыһынан утахтарын, мииннэрин кытта кинигэни ыппытын, Дина: «Хаһан ааһыам буоллаҕай, эчи ыйааһына да ыарахана бэрт», – диэн суруйан төннөрбүтүн, Ксения: «Бэлэхтиибин, хайаан да аах, саатар ойууларың көр, оҕоҕо наада», – диэн хардаран, сиэстэрэттэн хаттаан илдьэн биэрэригэр көрдөспүтэ.

Дьэ онтон биирдэ төрүүр дьэ аанын атыллаат, үгэстэринэн, аллара эркиннэ көстүүлээх сиргэ ыйаммыт ким санга төрөөбүтүн суруйар испиһиһтэригэр: «Петрова Дина, уол, 4 кг. 800 гр.» диэни ааҕаат, Ксения үөрүүтүттэн санга аллайбыта уонна аттыгар турар Бэргэнин кууһа түспүтэ. Кэмниэ-кэнэҕэс күүтүүлээх оҕолоро күн сириң көрбүт эбээт! Уонна оҕо наһаа улахань сөхпүттэрэ, маннайгы оҕо диэтэххэ дьэ сүрдээх эбит!

Икки апельсинтан ураты туга да суох көннөрү билсэ кэлбит буоланнар, сонно төннөн, күөх баһаарга тэбиммиттэрэ. Онно сиэх быһаҕас ырбаахылаах, килэрийбит-молоруйбут грузин дуу, армян дуу кинититтэн сүүрбэ биэс солкуобайга көтөх мунунан сибэкки атыыласпыттара. Грузин уол оҕо төрөөбүтүн истэн: «О, багатырь будэт!» – дии-дии сынгалаан туран, элбэх сибэккини биэрбитэ. Дина төрөөтөбүнэ, сэниэ киллэрэригэр наада буолуо диэн, барыта толунунан хаарчактаммыт кэмнэ Ксения эрдэттэн Дьарааһынтан көрдөһөн, куурусса этэ буллараан хаһааммытын, холодильниктыттан таһааран мииннээбитэ, уулаах отонтон муорус онорбута, эбии фрукта атыыласпыттара.

Итинник онгостон, төрүүр дьиэҕэ иккистээн тийбиттэрэ. Кинилэр уруйдаан-айхаллаан, эбэрдэлээн, Динаҕа, оҕотугар бары үтүөнү баҕаран, күлүмүрдэс аккырыккаҕа суруйбуттары кэнниттэн, кумааҕы лоскуйугар харда кэлбитэ: «Махтанабын, эһигини эмиэ эбэрдэлиибин. Оҕом наһаа улахан буолан, кыайан төрөөбөккө эрэйдээн баран, хата, этэнгэ быһаннабыт, билигин иккиэммит туруга үчүгэй, туох да мэхэйдэспэтэҕинэ, балыһаттан кэмигэр тахсарбыт буолуо».

Арыгы эмиэ толунна эрэ кестөрүнөн, Бэргэн таайыттан көрдөһөн, биир бытыылка кыһылы аҕалан, дьиэлэригэр иккиэн бэлиэтээбиттэрэ. Бэргэн сотору-сотору: «Уол төрөөтө, дьэ бу дьол, хоту дойду булда-аһа дэлэй, улааттаҕына мин батыһыннара сылдыһам, иккиэн бултуохпут», – диэмэхтиирэ.

– Ким диэн ааттыбыт? – диэн Ксения ыйыппыта.

– Саха аймаҕы төрүттээбит ытык кырдыаҕас Эллэй аатын бириэххэ диэн мин уруккуттан ыраланабын.

Иһиттэрин-хомуостарын хомуйан баран, илиилэрин хардары-таары санныларыгар ууран куустуһан, түннүгүнэн одуулаһан олоҕорбуттара. Ыллара Дьарааһын эмиэ тугу эрэ суумкатыгар ыадаччы сүгэн кэлэн, дьиэтигэр кирибитэ.

– Кымырдаҕас курдук үлэһит киһи ээ, – диэбитэ Ксения, хайҕыра-сирэрэ биллибэттик.

– Оттон ол иһин кэм сэниэлээхтик олорон эрдэҕэ, – Бэргэнгэ бүтүн киһи барыта олус үчүгэй, туох барыта сырдык эрэ сыдыайынан сандаарыйан кестөр.

Дьарааһынтан ураты тэлгэһэ иһигэр тыһынар тыһынаах биллибэт этэ, арай барабыайдар сирилэһэн кэлэн, ыһылла түһэн, хадьымал төрдүттэн аһылык көрдөөн туора-маары сырсан догдонноспуттара, киһи ити чыычаахтары баардылаабат, хамсыыр харамай эрэ быһыытынан сыаналыыр, оттон кинилэри – дьону эмиэ үһэһтэн аллара көрөр улуу үрдүкү күүс кингиниир киэн халлаанна баара буолуо дуо? Улуу өй дуу, күүс дуу баар буоллаҕына, тоҕо бу кинилэри оҕолонор дьолтон матарда? Туох буруйу онорбуттары иһин? Чэ, ону көннөрөр кыах суох, ол иһин биир эрэ нөрүөн-нөргүйэн көрдөһүү баар – күн аныгар бүтүн кэлбит оҕолорун аһыннын, харыстаатын... Эбэтэр Танара сиргэ баар хас да миллиард киһи кыһалҕатын биирдиилээн кыайан ситэн көрбөтө дуу, оччоҕо итэҕэйээччилэр бука бары тоҕо күннэтэ малыппа ааҕалларый? Арааһа, антах олох атын кээмэй, ким баҕарар көрдөһүүтүн арааран истэр албас, сирдээҕи көннөрү киһи төбөтүгэр сатаан батан кирибэт улууканнаах билии-көрүү баар буолан эрдэҕэ...

...Өнүрүк куйаастар аһаннар, салгын сөрүүдүйэн эрэрэ эрэри, күн уотуттан туох барыта күндээрэ сырдаабыт күнэ үүммүтэ. Уопуска кэмэ, дьон даачаларыгар, тыаҕа эбэтэр собуруу сыһыана сылдыар буолан, куорат дьоно-сэргэтэ арыый аччаан, оптуобустарга үтүрүһүү-хабырыһы кэм ама, арай сотору үөрэх саҕаланаары, кэлиилээх-барыылаах болуоссаттарга тэнийбит оскуола дьаарбанкаларыгар ийэлэрин батыһа сылдыар оҕо аймах саҕата салгынна эймэһийэн олороро.

Диналаах балыһаттан тахсар күннэрэ үүммүтүгэр, Бэргэннээх балыһаҕа такси үлэһэн тийбиттэрэ. Динаны батыһыннаран, оҕону көтөҕөн аҕалбыт сиэстэрэҕэ бытыылкалаах шампанскайы кытта хоруопкалаах кэмпиэти биэрбиттэригэр, күлэ-күлэ эппитэ:

– Уолгут бөдөнө сүрдээх, бэйэтэ хааман бардын.

Оҕону бэйэтин да, киртиппит сууларын да сууйарга бэлэм уулаах-хаардаах сир диэн, эмиэ сайынны уопускаларыгар тыаҕа барбыт Бэргэн таайын аах дьиэлэригэр аҕалбыттара. Дина маннай утаа оҕотун эмтэрэн, кинилэри кытта олорбута. Санга ийэлээх аҕа сонуннарыгар оҕолорун былдыаһа-былдыаһа көтөҕөллөрө, уолчаан соччо-бачча ытаабат этэ, тиэрэ көтөхтөрө сылдьан, ыас хара харахтарынан сүр боччумнаахтык дьиэ үрдүн одуулаһарын көрө-көрө үөр-эллэрэ:

– Оок-сиз, хайдах өрөмүөн ытыахха сөбүй диэн толкуйдуур быһыылаах, – сып-сымнаҕас сирэйиттэн сырылааччы сыллыыллара, дьикти сытыттан мэйиилэрэ туймаарынныра, «дьэ бу дьол» диэн саныыллара.

Дина сыыйа эмиийиттэн арааран, уолчааны гре-кефир диэн анал оҕо үүтүнэн аһатар буолбуттара. Бэргэн күннэтэ үүт куукунатыгар баран уочараттыра, кефир иһитигэр баата бүөлөөх аһылыгы аҕалбытын бытыылкаҕа кутан, суосканан иһэрдэллэрин уоллара сүр омуннаахтык эмэн чомурҕатарын көрө-көрө үөрсэллэрэ. Дина эмтэрбэт буолуоҕуттан эмиийин үүт кирибэт гына былаатынан тууна баанан кэбиспитэ уонна кинилэртэн барбыта, ити тухары оҕотуттан матарыттан хомойор курдук биир да тылы быктарбатаҕа. Бэргэннээх маннык күндү бэйэлээҕи, маннайгы оҕотун туох да сангата-ингэтэ суох, аһыйбакка-харыһыйбакка биэрбит Динаттан сөҕө да, махтана да санаабыттара да, тастарыгар биллэрбэтэхтэрэ.

Дьэ ити курдук оҕолоро арыый бороохтуйан, үөрэх саҕаланыытын куоттара сыһан, анаппыт хоту оройуоннарыгар тийибиттэрэ. Кинилэри күүтэн олороллоро, сүрдээх үчүгэйдик көрсөн, тута дьиэнэн-уотунан хааччыйбыттара. Оҕолоро ити хоту кыраайга борбуйун көтөхпүтэ, кини аан маннай сыыланхайдыр буолуута, онтон оронтон, дьыбаантан тутуһан хааман барыыта, тута дьааһыла, оҕо саадын киһитэ буолуута туспа үөрүү этэ.

Кинилэр хоту көһөн барыахтарыттан куоракка хаалбыт Дина биирдэ да кинилэри кытта билсигэ сатаабатаҕа, онтон Ксения үөрэрэ эрэ – Эллэйчик кинилэр оҕолоро, атын ким да быдыһар бырааба суох, онон төрөппүт ийэтэ адьас чугаһаабат буоллаҕына – олус үчүгэй! Кинилэргэ Дина туһунан сурах-садьык син тийэрэ, ол иһин кыыс оҕото уран мөссүөнүнэн умсугутан, баай киһини булбутун, байбытын-көммүтүн, араас үрдүк сололоохтор ортолоругар эргичийэ сылдьарын истэллэрэ.

Ол эрээри сылтан сыл хоту олорорго улам кытаатан барбыта – судаарыстыба маҕаһыыннара эстэннэр, туох барыта чааһынай атыыһыттар илиилэрин иһигэр кириэн, ас-тангас сыаната сизэрэ суох ыарыырын аһан, аны аанһа тиэллэн тийбэт буолбута. Хас биирдии кэппиэйкэни ааҕа-суоттуу сылдьар атыыһыттарга дьоно хойуутунан, сырыыта-айана судургутунан Дьокуускайга эбэтэр киин улуустарга эргинэллэрэ быдан барыстааҕа. Аһы-тангаһы ыраах тиэйэн илдьэн атыылыыллара ночнооттоох буолан, ыраах улуустарга бара да сатаабат этилэрэ, арай хотуттан төрүттээх-уустаах бэйэлэрин ыччаттара эрэ бар дьонноругар көмөлөһө сатаан, табаары аҕаларга сыралаһаллара.

Бэргэннээх маннай хоту тийээлэригэр, уларыта тутуу дьалхаана санга тийэн эрэрэ, онон соторутаанга диэри ньиргийэн олорбут промышленнай бөһүөлэктэри баттаспыттара. Бу бөһүөлэктэргэ киһи бөҕөтө тоҕуоруйан, сылаас-тымныы уулаах, ванналаах-туалеттаах толору хааччылыылаах дьиэлэргэ күннээн-күөнэхтээн, астарын-үөллэрин, тангастарын-саптарын, ханна да суох Дьоппуон табаарыгар тийэ хоту муоранан быһа аҕалына олорбуттар.

Таһыттан ааны аһан кириээти кытта тилэри сиэркилэлэринэн күлүмүрдээбит уһун эркиннэрдээх, халын көбүөрдэр тэлгэммиттэринэн күөгэлдьиччи хааман, араас оһуор-бичик ойуулаах фойенан хас да сүүс киһи кириэр саалатыгар сымнаҕас кириэһилэлэргэ тиэрэ түһэн олорон, кэнсиэр, киинэ көрөр Дьокуускайга да сэдэх култуура Дьыбарыаһа баара.

Онтон эмискэ, таарымта кирибитини, уларыта тутуу диэн ааттанар түптэ-түрүлүөн саба бүрүүкээн, үп-харчы биирдэ мэйийэн, харчыта суох хаалбыт үлэһиттэр, сүннүүнэн, күннээх Украина дьоно, дойдуларыгар көһөр айдааныгар түспүттэрэ. Дьиэ-уот бары көрүүтэ-харайыыта суох бырабыллан, сэрии буолан ааспытын курдук садабаланан, дьиэтин тэрилэ

мэлийэн, түннүктэрэ-үөлэстэрэ аһаһан тураллара, Дыбарыас көрүүхтэн сүөргү буолан, кири-эһилэлэрэ тононон, сиэркилэлэрэ урусхалланан, дьардыамата эрэ хаалбыта, хаар-тыал сири-лиир хосторунан быралгы ыттар үөрдүһэн төттөрү-таары сырсыаккалаһаллара, бэл кинилэр да тыалга-кууска аһаҕас хосторго уйаланыахтарын баҕарбаттара.

Дьон бултаан-балыктаан эрэ хара таһаарынан олорор курдук балаһыанньалара үөскээбитэ, ол иһин хоту сиргэ чугас аймаҕа-уруута суох Бэргэннээх куораты былдыһарга быһаарыммыттара, хайа уонна Эллэйчиктэрэ сотору оскуоланы бүтэриэ дии, оччоҕо ыраах хоту олорон, хайдах үөрэттэриэхтэрэй?

Олох уларыйбатаҕа буоллар, Ксения туох да иһин хотуттан кэлиэ суох этэ, бииринэн, кини хоту сир көнө, судургу уонна аламаҕай дьонун-сэргэтин сөбүлээбитэ, иккиһинэн, куоракка тийдэхпитинэ, Дина – билигин кыабырбыт хотун – оҕотун былдыһан да турдаҕына көңүлэ диэнтэн куттанара. Оҕолоро эрэйдээх кинилэр төрөппүт ийэлээх аҕата буолбатахтарын сэрэйбэтэ, дьолго, кинилэр устуоруйаларын билэр киһи бу дойдуга суоҕа абырыра. Куоракка биир куттал онно баара – ким эмэ кистэлэни арыһан, олус ыарыылаах кырдыгы этэн кэбиһиэ диэн. Куһаҕаны эрэ көрдүү сатыыр, онтон үөрэр-көтөр кэдэрги кэмэлдылээхтэр орто дойдуга хаһан баҕарар бааллар эбээт...

Бу олорон Ксения Бэргэнигэр махтана санаата – кини оҕолонор кыаҕа суоҕа биллибитин кэнниттэн араһсан, төрүүр-ууһуур атын да дьахтары булбута буоллар, туох диэн буруйдуон этэй? Оттон кини бэрт эрэллээхтик биир бурҕалдыыны сосуһа сылдыар уонна Эллэйчиккэ хара ааныттан олох ылларан, билигин хайаларын да киирэр-тахсар күннэрэ уолчааннара эрэ.

Оҕолоро да сүрдээх толкуйдаах, лоп бааччы этэ, маннайгы кылаастан саҕалаан наар «биэс» сыаналарынан үөрэнэн, атыттарга холобур буолбута, төрөппүттэр муньахтарыгар Эллэйчик хайҕаннаһын аайы Ксения ис-иһиттэн дьоллоноро, киэн тутта атын төрөппүттэри кылап гына көрөрө, дьэ онно бааллара оҕолоро куһаҕаннык үөрэнэн, бэрээдэги кэһэн, мэлдьи сэмэлэнэр буолан, сири-буору кымыстыы олорор ийэлэр, оттон сорохторо сирэйдэрэ-харахтара холлон, синнэригэр түһэн, дьорҕооттук туттан, учууталлары кытта мөккүһэн, күргүйдэһэн да тураллара.

Ксения хас төрөппүттэр муньахтарын кэнниттэн дьиэтигэр үөрэн-көтөн кэлэрэ, уругун ааҕа эбэтэр остуолга оонһуу олорор Эллэйчигин кэтэҕиттэн сыллаан ылара, киһэ утуһаары сытан, учууталлар оҕолорун хайдах хайҕаабыттарын, туох диэбиттэрин Бэргэннэ эгэ-дьаҕа сиһилии кэпсиэрэ, онтон олус астынан, иккиэн ыга куустуһан нус-хас утуһан хаалаллара.

Эллэйчик кинилэри арай биирдэ ыксата сылдыбыттааҕа, ол куоракка көһүөхтэрин эрэ иннинэ хоту улуус оскуолатыгар үөрэнэ сырыттаҕына этэ. Биирдэ күнүс балыһаттан оҕотун аһатаары кэлбитэ, уола салбабырбыт сирэйдээх-харахтаах көрсүбүтэ, үрдүнэн үрүн чыычаах көпшөтүнүү атаахтык үөскээбит буолан, дьонуттан толлубата, ол иһин ийэтэ киирэрин кытта өс саҕа малтаччы ыйытан чаҕылыннарбыта:

– Ийээ, мин аҕам атын киһи дуо?

Ксения олус соһуйан, тутан киирбит суумкатын муостаҕа төлө ыһыктан кэбиспитэ, атаһтарын таһаһын олорон эрэ улартталларыгар аналлаах, киирэр аанна туруорбут олоппоһугар лах гыммыта:

– Туох даа?!

– Сордон Вовка: «Эн нууччалыы дьүһүннээххин, оттон ийэлээх аҕан мас сахалар, ол аата, эн дьиннээх аҕан нуучча быһыылаах», – диир.

Ийэтэ ону истэн өрө тыыммыта, хата иитиэх оҕо буоларын туһунан тугу да эппэтэхтэр эбит.

– Сордон Вова диэн кимий?

– Оттон ити... Щукин Вова...

– Эллэйчик, бииргэ үөрэнэр табаарыскын хос ааттырын куһаҕан. Оттон аҕан биһикки төрүттэрибитигэр сахалартан ураты араас омуктар бааллара үһү – нуучча казактара, поляк

сылынайдалара, олохтоох эбэнкилэр. Онон эйиэхэ европейскай хаанын, өбүгэлэрин дьүһүн-нэрэ-бодолоро хас да көлүөнэ кэнниттэн эргийэн кэллэбэ дии, ити уустук боппурус, улааттах-хына үөрэтиэн-билиэн, оттон Щукин Вованы кытта аны оонньоомо, кини билингниттэн онгон көрө-көрө сымыйа хобу-сиби тарбатара олус куһаҕан, биирдэ баран эттэххэ, кини сиртэн да быга илик оҕочоос дии, онно тугун дьыалатай?! – олус кыһыран-кыйаханан, тугу да эбии булан эппэккэ, хоһугар киирэн хаалбыта. Уолун уоскуппута курдук буолла да, дьинэр ыллахха бэйэтэ сымыйалаата, ол эрэри Эллэйчиккэ «эн ийэн-аҕан атыттар» диири син биир тыын-наах этиттэн быстарар кэриэтэ ыарыылаахтык саныра.

Ол киһэ Бэргэн үлэтиттэн кэлбитигэр, оҕото моһуоктаах ыйытыгытын туһунан ботур-итир кэпсээбитэ.

– Уоһугар уоһаҕа куурбакка сылдьан, хобу-сиби тарбатар туох буолбут оһонуй – ол Щукин Вова?! Дьэ ити буоллабына, мин сарсын оскуола дириэктэригэр бардабым! – кэргэнэ кыһырыбыта.

Кырдык, дириэктэри кытта Бэргэн кэпсэтиэбиттэн араас уорбалааһынынан ким да оһолорун сирэй-харах анныбат буолбута. Ол да буоллар, дьэбиннээх тимир үөрбэ кэлэн сүрэхтэрин ыарыылаахтык таппыт быһыылааҕа, хаһан эрэ кырдыгынан кэпсиэхтээхпит диэн санааттан иккиэн да олус саллаллара, «сүгэ түһүөр диэри дүлүн сынньанар» диэбиттии, ол туһугар олус ыарахан, хобдох түгэни уһата-кэнэтэ сатыыллара, син биир киһи өлөр өлүү киниэхэ кэлиэхтээбин санаабакка кыһалларын курдук...

Ксения өрө тыынан баран, эркингэ ыйаммыт хаартыскаҕа оһолор ортолоругар турар Эллэйчигин сыллаан ылла уонна уотун умулларан, хостон тахсан, Бэргэнигэр чугаһаата. Эрэ киниэхэ кыһаллыбакка, бэркэ тартаран кинигэтин ааҕар, онуоха Ксения «Сириус» эргэ радиолатын холбоон, Моцарт «Реквиемын» пластинкатын туруорда. Сонно санныар музыка кутуллубутугар, Бэргэн кинигэтин үрдүнэн көрө түстэ.

– Өйдүүгүн дуо, Бэргэн, аан магнай билсипит күммүтүн, ити музыканы истэ, эн таайын аах дьыэлэригэр иккиэйэбин олобуппутун?

– Өйдүүбүн, хайдах өйдөөбөт буолуомуй...

Таһырдыа ыас харанга, оттон манна, кыараҕас хоско, чабыл сырдык, ыар нүһэр музыка дьүрүһүйэр, дьүрүһүйэр...

12

Итинтэн ыла эмиэ сэттэ-абыс сыл ааста. Уларыта тутуу түн-тан быраҕаттааһына арыый аматыйан, олох кэм сүннүҥ булуох курдук буолбута. Ханна кистэнэ сыппыта буолла – маҕаһы-ыннарга да, ырыынактарга да эт-ас, табаар арааһа биирдэ тоҕо тардыллыбыта. Харчылаах буоллун да талбыт омук массыынатан саҕалаан, дыбарыаһыгар тийэ тугу баҕарар аты-ылаһаххын сөбө. Ол иһин дьонго-норуокка үнэр Тангалара харчы буолбута, ханна да хачыгырас кумааҕылаах быраап, үптээх үөһэ сылдыар олоҕо кэлбитэ. Социализмга дьулуһар сырдык идеаллар умнуллубуттара, оччотооҕу кэми кими да тыыннарбакка ыга баттааһын, диктатура, репрессия үйэтэ этэ, оттон Сталины палач, Ленин да киниттэн ордуга суох хааным-саҕа диэн үлүгэрдээхтик үөхсэр буолбуттара, социализм ситиһиилэрэ саба тэпсиллибиттэрэ, урукку олох бүтүннүү хара кыраасканан ньаҕайдаммыта, ол оннугар үтүмэн үбү үгүлэтээччилэр – араас олигархтар, бэрик ылан көммүттэр өрөгөйдөөбүттэрэ.

Дойду үрдүнэн балкыырдаах хамсааһынарга сөп түбэһиннэрэн, Уйбаныаптар олохтору-гар, хата, ситиһии өтүгэр иэбэр уларыыһылар тахсыбыттара. Бэргэн университетка үөрэспит профессорун булан, кини мэкитиэтинэн уонна салайыытынан, кэтэхтэн аспирантураҕа үөрэнэн, мунна-уоһа кэрдиллибит киһи сиэринэн, уталыппакка кандидатскай диссертациятын көмүскэ-эбитэ, Сэбиэскэй кэмгэ холоотоххо, учуонай буолуу арыый судургутуйбут буолан абыраабыта. Онон, эрэйэ суох аҕалара диссертацияны көмүскээһинэ дьиэ кэргэнгэ улахан үөрүүнү аҕал-быта. Хайа мунун, аны бастара ханна батарынан, харабыл энин курдук үөтэтэ суох үлэнэн хамнастанан сордоно сатыыллара уурайдаҕа, аҕалара учуонай буолуута олохторун уйгута туп-сарыгар инники диэки дьоһуннаах хардыынан буолбута – Бэргэн хайа дьыалаларын институту-гар научнай үлэһитинэн киирэн, дьиэтэ суоҕун, учууталлар уопсайдарыгар олорорун учуоттаан уонна кэргэннээх, оҕолоох киһи быһыытынан аахсан, хайа эрэ улахан учуонай санга тутуллубут дьиэҕэ көспүтүгэр, кини панельнай дьиэҕэ эргэ үс хостоох квартиратын ылабыт дуо диэбитт-эрин, үөрэ-көтө ытыстарын үрдүгэр түһэрбиттэрэ.

Судаарыстыбаттан босхо дьиэҕэ кинилэр бүтэһигинэн тиһинэн хаалбыттар эбит, онтон ыла квартиралар наар атыыланар айдааннара үөскээн, дьоннон ипотекаҕа киирэллэр, субсидия ылаллар, тыаҕа сопхуостар ыһылланнар, киһи аайы үлэ көстүбэт буолан, дьиэлэрин, массыы-наларын энин атыылыы-атыылыы куоракка дьиэ атыылаһан кирири хойдубута. Онон Бэргэн-нээх куорат таһынааҕы дэриэбинэттэн куоракка көспүтүгэр, Ксенияны дьиэлэрин аттылары-нааҕы поликлиникаҕа сиэстэрэнэн ылыбыттара. Уоллара Эллэйчик үрдүк унуохтаах, имигэс быһыылаах-таһаалаах, хоту дойду киһитэ Русланы батан бааһынайдыы ыраас хааннаах, дол-гулдуйар куудара баттахтаах, номоҕон дьүһүннээх уол буолбута. Кыра сылдьан, уларыта сыл-дьан араас секцияларга күүһүн холонон көрбүтэ – мэхэйдээх сирдэргэ сүүрүүнэн (ориенти-рованиенан), футболунан, чэпчэки атлетиканан, тустуунан. Итилэргэ өр буолабакка, быраҕан иһэрэ, кэлин дьэ бэйэтэ сөбүлүүр идэтин булбута – оскуоланы бүтэриэр диэри боксанан дьа-рыктаммыта. Ийэтэ соҕотох оҕотун эчэтиэхтэрэ диэн тохтото, бобо-хаайа сатаабытын, Бэргэн улун өйөөн турбута:

– Эр киһи бэйэтин көмүскэнэр буолуохтаах, хаһаанна диэри дьууппаһынан хаххалаан илдэ сылдыаары гынаһын?

Уоллара биирдэ оҕолорго куорат «Спартагар» бириистээх миэстэҕэ тиксэн, үөрэн-көтөн грамоталаах кэлиэҕиттэн ыла, Ксения улун буйбат буолбута: «Тэннээхтэриттэн хаалсыбат буоллаһына үчүгэй, биһиги, ийэлээх аҕата, үйэбит тухары араначчылыы сылдыбаппыт чахчы, онон бэйэтэ кыһалҕаттан тахсарга, уустук боппуруостары кимэхэ да сэлээннээбэккэ быһаарса үөрэннин», – дии санаабыта.

Ону сэргэ, били төрүү илигинэ, ийэтин иһигэр сырыттаһына, Дина төрөөрү сытан Леви-тан альбомун көрүүтүн сабыдыала эбит дуу – олус үчүгэйдик уруһуйдуура. Онон, оскуо-

ланы бүтэрэригэр спортивнайга дуу, худохунньук үөрэбэр киирэрэ дуу диэбиттэрэ: «Мин аҕам курдук геолог буолабын», – диэн бэйэтэ быһааран, университетка геологтары үөрэтэр хайа дыалатын салаатыгар ситиһиилээхик туттарсан, устудьуоннаан бастакы кууруһу бүтэрэн эрэрэ.

Онон, кинилэр куоракка бигэтик олохсуйдулар, санга атастар-доҕоттор да баар буоллулар, арай маннай кэлэн биирдэ соһуччу ыалдыттыахтарыттан ыла, Диналарын кытта таһыччы сүтэрсибиттэрэ. Эрэ Карп бүүс-бүтүннүү бизнескэ баран, аата-суола олох иһилибэт буолбута, үһү-таамах курдук, «омук сиригэр сылаас муора кытытыгар сынньаналлар, Москваҕа квартира атыыласпыттар, байан-тайан сүрдэммиттэр» энтин диэн кэпсээн тарҕанара. Оттон ис дьингин ким да билбэтэ – ити дьонунг норуот олоҕо ыараханын көрө сылдьан, «эргин кистэлэнэ» диэн ааттаан, үлэлэрин, ситиһиилэрин кэпси-ипсии сылдьыбаттар, кинилэри сырдаталлары, дьонго-сэргэҕэ баайдарын-дуолларын биллэрэри, онон өгнөллөрүн абааһы көрөллөр. Сураһын иһиттэххэ, Карп Москваҕа көһүөххэ диирин Дината сөбүлэспэт үһү, тоҕо диэтэххэ, урукку дьүөгэлэрэ Дина уопсастыбаҕа суолталанар дыалаларынан дьарыктанан, киэнник биллэн барбыта, хаһыаттарга сотору-сотору тахсара, араадыаттан-тэлэбиисэртэн түспэт буолбута.

Оттон Эллэйчик тэлэбиисэргэ элэнниир дыахтар кини ийэтэ буоларын букатын сэрэйбэккэ, үөрөҕүн түбүгүттэн ордубата, онтон ураты биир суолга сүрэхтиин-быардыын ыллара сылдьара – хаһан да, ханна да, кими даҕаны мүччү түһэрбэтэх таптал таарымтатыгар ылларбыта.

Үөһэ баар Үрдүк Айыылар дьээбэлэнэллэрэ дуу эбэтэр кинилэр дьизэ кэргэнгэ итинник ньыманан билсир суолу тобулбута дуу – сүүрбэччэ сыллааҕыта аҕата Бэргэн Ксеньялыын көрсүбүтүн курдук, эмиэ куорат пааркатыгар ол кыһы аан маннай көрбүтэ.

Университетка киириэбиттэн Эллэй бииргэ үөрэнэр уола, Ньурбаттан төрүттээх-уустаах, азербайджан уонна саха омуктар булкадаһыктара буолан сүрдээх сыты-хотуу, хайы-үйэ бэйэтэ бас билэр, эргэ да буоллар, «Мицубиси Диамант» массыыналаах Рафиктын доҕордоһоллоро, ханна баҕарар бииргэ сылдьаллара.

Бастакы кууруһу бүтэрбиттэрин кэнниттэн Рафик эттэ:

– Эллэй, үөрэх бүттэ, аны сынньана түһүөххэ, пааркаҕа бара сылдьаахха, кыыс эрэ онно кыйма курдук элбэх, иккиэн биир эмэ паараны булан хайытыахпыт уонна, баҕар, тыаҕа тахсан шашлыктыахпыт эбэтэр куоракка хааталыахпыт, табаарыстарым – дьиэлээх уолаттар элбэхтэр, массыынанан ханна баҕарар тийиэхпит.

Эллэй биир тылы утары эппэккэ сөбүлэспитэ.

Куйаас күн этэ, сайынны пааркаҕа санга тыллыбыт мутукча дабаххай сытыныын холбоһон, уратытык дыргыйара. Араас хачыалларга, үөһэттэн анаарар иигэ эбэтэр дьон «абааһы көлүөһэтэ» диэн ааттааччыларыгар, «көтөр тэриэлкэҕэ» дьон учараттаан тураллара. Сизэх быһаҕас ырбаахыны кытта джинсынан сылдьар Эллэйдээх Рафик түөстэрин мөтөтөн, тула аалыннаһар кыргыттарга адьас да кыһаллыбат курдук асфальт суолунан манан өгнөөх «Аидас» кроссовкаларынан сиртэн-буортан тэийэхтии чэпчэкитик хааман, аллея устун көтөн-мөҕөн иһэллэр. Ол кэмгэ:

– Рафик! – диэн соһумар хаһыны кытта кыргыттар бөлөхтөрүттэн эмиэ джинсылаах, саһархай куоптатыгар баттаһын ыһан кэбиспит орто унуохтаах этиргэн кыыс ойон тахсан, кыһыл көмүс бөҕөхтөөх мотоҕоно курдук суон харыларынан Рафик моонньугар иилистибитэ, уола быдан үрдүк буолан, ыйаастан турара уонна атаһын төбөтүгэр тура-тура иэдэһиттэн уураан чобурҕатта.

– Оо, Катя-Катерина! – Рафик да үөрдэ быһыылаах, хардары уураан ылла. – Хайа бу хантан көһүннүг? Питергэ үөрэнэр этин буолбат дуо?

– Бу уол даҕаны! Бүтүн сылы быһа көрсүбэтэхпит уонна ити баар! Адьас бэҕэһээ арахсыбыт курдук, арахсыахтан бүтүн сыл ааста, сайын буолла дии, каникул диэн баар ээ!

– Ээ, суох, соһуйбучча эттим, – Рафик кулук-халык буолла, онтон аргыһын көрөн, быыһанар сирим бу баар эбит диэбиттии, даллах гынна, – оттон бу – Эллэй, бииргэ үөрэнэбит, Эллэй, билис – оскуолаҕа биирэ үөрэммит кыһым Катя.

– Олус үчүгэй, – дии түстэ онуоха кыыс, – ээ, арба, биһиги эмиэ иккиэбит, бу мин Питергэ бииргэ үөрэнэр дьүөгэм Алена.

Уолаттар онно эрэ кулуһун курдук көбүс-көнө, от күөҕэ былаачыйатын аһаҕас уолугунан манган эмиийин куоһахтара көстөр, өрүммүт хара суһуоҕун түөһүгэр намылыппыт, саха кыһыгар үрдүк унуохтаах кыыс кыргыттартан арыый бэттэх турарын көрө түстүлэр. Алена аатын истэн, кинилэр диэки атыллаата уонна сүгүрүс гынна, эмпэрэ хара харахтар Эллэйгэ хатанан аастылар, толлойбут уоһун сэгэтэн, мүчүк гынан ылла.

Оок-сиз, доҕоттоор! Маннай көрүүттэн таптал баар дииллэрэ чаччы эбит! Бу иннинэ Эллэй кыргыттарга сөбүлэтэрин билэрэ, бырааһынныктарга араас эрийсии, сымнаабыт-сылаанныйбыт кыргыттардын муннукка-ханныкка тутуһуу-хабыһы, уураһы-сыллаһы да ханна барыай?! Ол иһин, аахайбат курдук Рафиктаах көрсүһүүлэрин, үөрэллэрин-көтөллөрүн одуулаһа туран, бу сэмэйдик туттар Алена биир көрүүтүттэн соҕотохто сүрэҕэ мөхсө түстэ. Хайдахтаах үчүгэй кыһый! Муода көрдөрөөччү кыраһаабысса кыргыттар хаамар үрдэллэриттэн түһэн кэлбиттии, дылыгырас быһыылаах-таһаалаах, оройунан саастаан ньалбаарыччы тарааммыт баттаҕа чанчыгар намылайбытын аннынан ыас хара харахтарынан болҕомтолоохтук уонна таайтарыылаахтык одуулаһара, кырааска сыстыбатах уоһа-тиһэ, сэмэйдик уонна дьоһуннук туттара үчүгэйдик!

– Чэ эрэ, доҕоттоор, маннай аттракционҕа сылдыһаҕын, – Рафик хамандыыр киэбин ылыммыт чинчилээх.

– Уой, мин үөрүүнү кытта! – дии оҕуста Катя, итиэннэ булгуччулаах быһаарыны ылыммыт киһи сиэринэн, Рафик тонголубуттан тутуста, – бардыбыт!

Ол курдук хоннохторун анныттан ылсан бастаатылар, оттон Эллэйдээх Алена кинилэр кэннилэриттэн сэргэстэһэ хаамыстылар. Уол бу остуоруйаттан түһэн кэлбиттии дыкти үчүгэй кыыстыын тэннэ үктээн иһэриттэн долгуйан, бэлэһэ хатта, сүрэҕэ мөхсөн хараҕа ирим-дырим буолла. Иһигэр маннык кэрэ барахсанныын бииргэ барар кыағы биэрбит Катяҕа махтана санаата, ол эрээри Катяҕа Рафиктан атын ким да наадата суох быһыылаах, төбөтүн уол санныгар нуоҕатан, бокуойа суох кэпсиир-ипсиир.

Эллэй көхсүн этитэн, күөмэйин чөллөрүттэ уонна кэмниэ-кэнэбэс кыыстан ыйытан, титирэс саҕатын бэйэтэ арыычча иһиттэ:

– Хайа, Питергэ төһө үчүгэйдик?

Хата кыһа иннэн-толлон турбакка кэпсэтэр киһи буолла:

– Халлаана уустук. Сайынын наар ардыыр, оттон кыһын инчэбэй хаар быыстала суох түһэр, ол салгытар, оттон дьоно-сэргэтэ судургулар, москвичтар курдук киэбирбэттэр. Олус сөбүлээн үөрэнэбин.

– Ханныкка үөрэнэбин?

– Профсоюз университетыгар.

– Оттон факультетын?

– Юридическай.

– Оо, сүрдээх наадалаах идэҕэ үөрэнэр эбикиин дии, – Эллэй кэм уоскуйан, ону-маны арааран өйдүүр буолла, онон кыһы хайгыыр түгэни мүчү түспэтэ, – билигин сокуону билбэт киһи сатаан олоҕот үйэтэ.

– Оннук буолуо да, юристар уонна экономистар наһаа элбээннэр, саҕа бүтэрбиттэр Дьокуускайга ханна да сатаан үлэ булбакка сылдыһаллар, оттон эн тугу гынаҕын – үлэлигин дуу, үөрэнэбин дуу?

– Үөрэнэбин, маннаағы университетка геологическайга.

– Тый! Хата, эйиэнэ наһаа кэскиллээх идэ эбит дии, Саха сириҥ билингитэ да, кэскилэ да геологияттан тутулуктаах, республика үбүн-аһын бүтүннүүтүн кэриэтэ хааччыйар саамай улахан хампаанньаны АЛРОСА-ны да ылан көр.

Кыыс кини үөрэҥин хайҥаабытыттан Эллэй эҥди буолла, ол иһин эгэ-дьаҥа хоруйдаата:

– Оок-сиэ, юрист диэх курдук, барытын билэҥин.

– Итиннэ киһи билэ сатыыра туох баарый? АЛРОСА республикаҥа суолтатын туһунан күн аайы кэпсииллэр дии, – диэн кыыс хайдах эрэ сөбүлээбэтэхтии эппитигэр, Эллэй ыксаата: «Сатаан кэпсэтимээри гынным, хайҥалым күлүү гыммыт курдук буолан табыста дуу тугуй?» Ол кэмнэ инники иһээччилэрэ «абааһы көлүөһэтин» аттыгар тохтоотулар.

– Мантан саҥалыбыт дуо? – диэн Катя ыйытта.

– Манҥай куораппытын үөһэттэн дуоһуа-астына көрүөҥүн, – Рафик ким да хоруйдуон икки ардыгар билиэттэри ыла охсон, иккитин Эллэйдээххэ биэрдэ уонна кый халлаанынан эргийэр улахан ии ыскамыайкалара аллара намтаан, субуһан ааһалларыттан бииригэр Катяты-наан сиэттиһэн киирэ оҕустулар.

Эллэй үрдүккэ тахсарын оҕо эрдэбиттэн абааһы көрөрө, мэйиитэ эргийэрэ, унуоҕа кыйытара, үлтү түһүөххэ дылыта, «синим биир!» диэн баран аллара ыстанан кэбиһиэн саныыра. Ол эрэри бу сырыыга кэрэ кыыс иннигэр хайдах мөлтөх киһи курдук көстүөй? Атын ыскамыайка хачайдана кыыкырдатан кэлбитигэр, Аленанын утарыта олорунан кэбистилэр. Дьэ дыккити! Үрдүктэн салыбырас буолуор дылы саллар бэйэтэ куттал диэни туура умунна, үөһэттэн аллара сири көрбөт даҥаны, хараҥар Алена эрэ алыптаах кэрэ мөссүөнэ, манган эмиийдэрин куоһаахтара көстөр толору түөһүгэр түһэрбит суһуоҕа мөхсөрө, сэгэспит уостарын быһынан хоруонка көмүс тиистэрэ күлүмүрдэһэ, ыс хара харахтара тырымнаһа, аллара паарка иһин, куорат дьыэлэрин сонурҕуу умсугуа одуулаһара... Алена барахсан иннигэр мичээрдии, үөрэ-көтө олордун, Эллэй үйэтин да тухары бу халлаанҥа харбаһа-харбаһа сыһаа намтыыр иигэ эргичийэргэ бэлэм!

– Эс, хайдах эрэ астыга суох, «көтөр тэриэлкэҥэ» барыаҥын, – диэтэ Рафиктара ииттэн бүшпүттэригэр, – дьэ онно жестко көтүтүөҥэ.

Уонча киһи киирэн, кыараҥас төгүрүк «тэриэлкэни» кыйа сэргэстэһэ олордулар, атына эбитэ буоллар, кый-бырах тамнаан кэбиһиэххэ айылаах тэйбэнниригэр эпсэн, иирбиттии кулахагытар тэрилгэ Эллэй туох да иһин олоруо суох этэ, оттон кыбычыын «тэриэлкэҥэ» Алена уҥа илиитин үрдүгэр ытыһын уурар, иккис илиитинэн кинини кууһан олорон үөрэн тугу барытын умунна – маннык синньигэс биили ыбылы тутан олоруу кэнниттэн орто дойду олоҕуттан ууратабыт да диэтэхтэринэ, сөбүлэһиэх курдук туруктааҕа.

Кыыс эдэр эрчимнээх тыгынас этин-сиинин кууһан олорон, Эллэй хаста эргийбиттэрин, төһө үөһэ-аллара тэйбэннээбиттэрин билбэт, сүрэҕэ дьоллонуу изиититтэн дыһып-дырылас, сүһүөҕэ мөҕөр, салгын тийбэт курдук барыта ип-итиинэн сырайбахтыыр. «Тэриэлкэттэн» тахсалларыгар уол мэйиитэ эргийэн ыларыттан эрэ кини курдук үрдүктэн, күүскэ хамсаныыттан саллар киһи алдьархайдаах көтүүгэ, эргичитиигэ киирэн тахсыбытын өйдөөтө, ол эрэри ону барытын баһыйа Аленаны «миэнэ эрэ» диирдii кууспут үөрүүтүн өйдөбүлэ саба халыйда.

Рафиктара «жесткай» аттракцион кэнниттэн атын хачыал энгин курдук мөлтөхтөргө барыан баҥарбата быһылаах, бастаан хааман иһэн кинилэргэ хайыста:

– Чэ, аттракцион программата бүттүн, атын этии баар – билигин хааталыаххайын, үнкүүлүөхпүт, пиибэлиэхпит. Вороной конек паарка айаҥар кэтэһэн турар, хаатаны да булуохпүт.

– Конечно! Бачча үчүгэйгэ дьаарбайан, оонньоон-көрүлээн хаалыаҥын! – ким хайа иннинэ Катя бу этиини биһирээтэ. – Оннук дии, Алена?

Алена хардарбата, арай сангата суох Эллэй диэки көрөн кэбиспитигэр, биирдэрэ наһаа өрүкүнэйэн маннык сэмэй кыһы куттуом, өһүргэтиэм дуо диэн, быһаарыыта суох энээриттэ:

– Сөп буолуо.

Паарка иннигэр хара лаабынан килбэчийэр «Волга» курдук багдайбыт улахан «Мицуби-сига» киирэн олордулар, Элэй Аленаны кытта кэлин олбоххо. Күн уотуттан асфальт иэнэ килэрийэр, өрөбүл күн буолан дуу – массыына сэдэх соҕус, онон иччитэх кэриэтэ уулуссанан массыына чэпчэкистик сүүрэн сырылатта, аара ас маҕаһыныгар тохтоотулар, Рафик табыста, спортивной суумканы быатыттан санныгар иилинэ бырабынна:

– Кыргызтар, эһиги олорун, табаарыспынаан ас ылыахпыт, – ону истээт, Элэй таһырдыа баар буола оҕуста.

Киирэн, үрүҥ-кыһыл арыгыны, пийбэни, халбаһыны, фруктаны энгин ыла сылдьан Рафик кинигинэйдэ:

– Чэ, бэркэ ити кыргызтарга түбэстибит. Катялыын оскуолаҕа сылдыахтан олох чугаспыт, онон, сахалар этэллэринии – өтөхпүн хаардыр буоллум. Эн да олох туормастаныма, Аленаны харса суох атаакалаа, кыргызтар онугу сөбүлүүллэр – шашки наголо и вперед! Соҕуруу дойдуга үөрэнэр барахсаттар таптал дьыалатыгар эн биһиккиттэн элбэҕи билэллэрэ буолуо.

Ити тыллар Элэй тириитин таһынан киирдилэр да, тугу да сангарбата. Кырдык, бу иннинэ да кыргызтары кытта көр-күлүү курдук билсэрэ эрээри, ол барыта мэниктээһин, туох да куһаҕан содула суох оонньоһуу эрэ этэ. Оттон Аленаны? Кэбиис-кэбис, хайдах итинник сангарар табыллыай? Ааттыын остуоруйа кыһа буолаҕа, манник кэрэчээни «шашки наголо» дии сылдьан үргүтэн-хоргутан куоттаран кэбистэҕинэ, үйэтин тухары бэйэтин бырас-тыы гыныа суоҕа. Ити кэмнэ сотовай төлөпүнөн тырылы түстэ. Арийбыта – ийэтин нүөмэрэ сырдыр.

– Тоойуом, хайа хаһан дьэиэҕэр кэлэҕин?

– Биһиги кууруһунан үөрэх бүшпүтүн бэлиэтиибит, – диэтэ Элэй, ийэтэ Рафигы иһигэр киллэрбэтин билэр буолан, кинилиин сылдыабыт диэҕин кэрэйдэ. – Эн долгуйума, куттаныма, хойугаан да тийиэҕим.

– Квартираҕа бырааһынныктыгыт дуо?

– Ээ.

– Түүн сатыы кэлэ сатаама, күлүгээттэргэ түбэһиэн, таксита ылаар.

– Ийээ, барыта үчүгэй буолуо, манна бииргэ үөрэнэр оҕолорум элбэхпит ээ.

– Чэ, кытаат, сыллыай, олох хойугаатааххына хоно хаалаар, түүн соҕотоҕун эрэ сылдыма.

– Сөп-сөп, ийээ.

Төлөпүнүн куругар иилинэ сылдыар хаатыгар угарыгар түүн төһө бабарар хойукка диэри бырааһынныктыгар көнүл ыллым уонна кыргызтары кытта бииргэ сырыттаһытына буолбакка, туспа сылдыар кэммэр ийэм эрийдэ ээ диэн астына сатаата. Ити кэпсэтиини истибиттэрэ буоллар, ийэтин көрүүтүттэн-харайытыттан тахса илик «маама оҕото» диэн саныахтар этэ.

Атыыласпыттарын кумааҕы дьааһыкка хаалаан, маҕаһынтан табыстылар. Инники аһаҕас түннүгүнэн Катя мичээрдиир, оттон кэнникинэн Алена «туох-туох дьонно түбэстим?» диирдиги, сүр боччумнаахтык одууласпыт. Дьааһыктарын массыына багажнигар уктулар уонна киирэн олороллорун кытта Рафик сангата дьабаарыйда:

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.